T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE KADINLARIN ÇALIŞMA HAYATINA KATILIMINDA MUHAFAZAKARLIĞIN ROLÜ

Bahriye Kübra EZİKOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Hediye Şirin AK

Çankırı - 2023

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE KADINLARIN ÇALIŞMA HAYATINA KATILIMINDA KADINLARIN ROLÜ

Bahriye Kübra EZİKOĞLU

ORCID: 0000-0001-7239-8896

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Hediye Şirin AK

Çankırı - 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ..... **iii**

TEZ KABUL VE ONAY ..... **iv**

ÖNSÖZ ..... **v**

ÖZET ..... **vi**

ABSTRACT ..... **vivii**

KISALTMALAR ..... **viii**

TABLO LİSTESİ ..... **iix**

1. GİRİŞ 1

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 3

2.1. Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Kavramı 3

2.1.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramının Kadınlar Üzerinde Yarattığı Baskılar 3

2.1.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kamusal Alanda Ayrımcı Yansıması 13

2.2. Muhafazakar İdeoloji ve Kadın Kurgusu 18

2.2.1. Türkiye'de Siyasal İslam ve Muhafazakarlık……...18

2.2.1.1. Siyasal İslam ve Muhafazakarlığın Dönüşümü…….23

2.2.1.2. AKP İktidarı, Değişen Muhafazakarlık ve Değişen Kadın Algısı……24

2.2.1.3. Kadınların Dezavantajlı Konumlarına Muhafazakar İdeolojinin Bakışı…..29

3. 21. YÜZYILDA ÇALIŞMA YAŞAMINDA KADIN VE MUHAFAZAKARLIK 33

3.1. Muhafazakar Yargılar ve Muhafazakar Toplumda Kadının Konumu…….33

3.2. Muhafazakar Toplumda Kadınlar ve Eğitim 36

3.3. Türkiye'de Çalışma Hayatı ve Kadın 38

3.3.1. Çalışma Yaşamında Kadın 38

3.3.2. Muhafazakar Kadınlar ve Çalışma Hayatı 45

3.3.3. Muhafazakarlığın Türkiye'de Kadınların Çalışma Hayatına Olumsuz Etkileri…. 48

4. DERİNLEMESİNE MÜLAKAT SONUÇLARI……51

4.1. Varsayım, Yöntem ve Sorular 51

4.1.1. Araştırmanın Konusu 51

4.1.2. Araştırmanın Amacı 51
4.1.3. Araştırmanın Önemi 51
4.1.4. Araştırmanın Problemleri 52
4.1.5. Araştırmanın Yöntemi 52
4.1.6. Veri Toplama Tekniği 52
4.1.7. Kapsam ve Sınırlılıklar 53
4.1.8. Araştırma Bulguları ve Değerlendirme 53
4.2. Türkiye'de Kadınların Çalışma Hayatına Katılımında Muhafazakarlığın Rolü 55
4.2.1. Türkiye'de Muhafazakar Olmak ya da Olmamak 55
4.2.2. Kadın-Erkek Eşitliği ve Muhafazakarlık 57
4.2.3. Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadın ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı 61
4.2.3.1. Kadın ve Eğitim 61
4.2.3.2. Çalışan Kadın, Çalışmayan Kadın ve Çalışamayan Kadın 62
4.2.3.3. Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştığı Zorluklar 64
4.2.3.4. Muhafazakarlık ve Çalışmaya Karar Verme Süreci 66
4.2.3.5. Muhafazakar Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştığı Zorluklar 70
4.2.3.6. Çalışan Kadına Bakış ve Muhafazakar Düşüncenin Etkisi 71
4.2.3.7. Çalışmanın Kadına Avantajları ve Dezavantajları 74
4.2.3.8. Kadın mesleği mi? Erkek mesleği mi? Yoksa sadece meslek mi? 77
4.2.3.9. Çalışma Yaşamında Karar Alma Mekanizmalarında Kadınların Yokluğu 80
4.2.4. Türkiye'de Kadına Dair Çözüm Bekleyen Sorunlar 82
5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 87
KAYNAKÇA 91
ÖZGEÇMİŞ 103

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Türkiye'de Kadınların Çalışma Hayatına Katılımında Muhafazakarlığın Rolü* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

… / … / 2023

İmza

Bahriye Kübra EZİKOĞLU

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ÜNSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bahriye Kübra Ezikoğlu tarafından hazırlanan *Türkiye'de Kadınların Çalışma Hayatına Katılımında Muhafazakarlığın Rolü* başlıklı bu çalışma, *12/07/2023* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Danışman : Dr. Öğretim Üyesi Hediye Şirin AK İmza: …….

Üye : Dr. Öğretim Üyesi İnci Çoban İNCE İmza: …….

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Çağdaş ZARPLI İmza: …….

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun …/…/20.. tarih ve …… sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Tez sürecimin her evresinde gece gündüz demeden tüm sorularımı cevaplayan, bana yol gösteren, fikirlerime saygı duyan, hiçbir şekilde iletişim sorunu yaşamadığım, akademik katkılarına önem verdiğim, desteğini yürekten hissettiğim, paylaşımcı ve çözüm odaklı danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hediye Şirin AK'a teşekkürü borç bilirim.

Kadınların arka plana atılıp bastırıldığı toplumsal düzende desteği ile varlığını her daim hissettiren, hayatın her alanında sorumluluklarını paylaşan, eğitim hayatım boyunca maddi, manevi imkanlarını esirgemeyen en değerlim, canım eşim Çağlar EZİKOĞLU'na teşekkür ederim.

Beni ben yapan sevgili aileme, sürecin sancılı dönemlerinde beni dinleyen dostlarıma, arkadaşlarıma, tezime katkı sağlayan bütün kadınlara sonsuz teşekkürler.

12/ 07 / 2023

Bahriye Kübra EZİKOĞLU

ÖZET

Tezin Başlığı : Türkiye'de Kadınların Çalışma Hayatına Katılımında Muhafazakarlığın Rolü

Tezin Yazarı : Bahriye Kübra EZİKOĞLU

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Hediye Şirin AK

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Kabul Tarihi : 12/07/2023

Geleneksel toplum sahip oluğu dini, kültürel, geleneksel değerler çerçevesinde kadına ve erkeğe birbirinden farklı roller biçmektedir. Kadının ve erkeğin cinsiyetine uygun görülen rollerine olan bağımlılığı toplumda önemli görülmektedir. Rollerini benimseyen kişiler toplumda kabul görürken, benimsemeyen kişiler dışlanarak cezalandırılmaktadır. Muhafazakar düşünce dini değerler ile geleneksel toplumun değerlerini harmanlayıp bireylerin bu çerçevede hareket etmesini desteklemektedir. Çalışmada toplumsal cinsiyet rollerine değinilerek, muhafazakar söylemin Türkiye'de kadınların çalışma hayatına katılımını ne derecede etkilediği anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile cinsiyeti sebebiyle dezavantajlı olan kadının muhafazakar kimliği ile çalışma hayatına katılma ve çalışma hayatında ayakta kalma mücadelesi incelenmiştir. Bu araştırma toplumsal cinsiyet rollerinin muhafazakar düşünceyle birleşince çalışma hayatının her evresinde kadın açısından olumsuz durumların artmasına sebep olduğunu, bu doğrultuda yaşanan sıkıntıları ortadan kaldırmak için yapılması gerekenleri ele alarak konuya dair çözümler adına farkındalık oluşturmayı amaçlamaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmakta ve Türkiye'nin çeşitli illerinde yaşayan kendini muhafazakar olarak tanımlayan 14 kadınla derinlemesine mülakat gerçekleştirilmektedir. Dini yaşantıyı temeline alan ve geleneksel rollerin gerekliliğini savunan muhafazakar düşünceye bağlı olan kadınların çalışma hayatına katılımının her aşamasında olumsuzluklara maruz kaldığı saptanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Muhafazakarlık, Kadın, Çalışma Hayatı

ABSTRACT

Thesis Title : The Role of Conservatism in Women's Participation in Türkiye's Working Life

Author : Bahriye Kübra EZİKOĞLU

Supervisor : Assistant Professor Dr. Hediye Şirin AK

Department : Political Science and Public Administration

Thesis Types: Master's Thesis

Date : 12/07/2023

Traditional society assigns different roles to men and women within the framework of religious, cultural and traditional values. The dependence of women and men on their gender roles is considered important in society. People who adopt their roles are accepted in society, while those who do not are ostracized and punished. Conservative thought blends religious values with the values of traditional society and supports individuals to act within this framework. In this study, gender roles are addressed and the extent to which conservative discourse affects women's participation in working life in Turkey is tried to be explained. This study examines the struggle of women, who are disadvantaged due to their gender, to participate and survive in working life with their conservative identity. This study aims to raise awareness about the solutions to the issue by addressing what needs to be done to eliminate the problems experienced in this direction by addressing the negative situations for women at every stage of working life when gender roles are combined with conservative thinking. In the study, qualitative research method is used and in-depth interviews are conducted with 14 women who define themselves as conservative living in various provinces of Turkey. It is determined that women who adhere to conservative thought, which is based on religious life and defends the necessity of traditional roles, are exposed to negativities at every stage of their participation in working life.

Keywords : Gender, conservatism, women, working life

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
İHD	İnsan Hakları Derneği
KADEM	Kadın ve Demokrasi Derneği
MSP	Milli Selamet Partisi
MÜSİAD	Müstakil İş Adamları Derneği
RP	Refah Partisi
SP	Saadet Partisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDP	Türkiye Düşünce Platformu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği

TABLO LİSTESİ

Tablo No **Sayfa**

Tablo: 2.1:TÜİK İstatistiklerde Kadın 2022……5
Tablo: 2.2: TÜİK İstatistiklerde Çocuk 2022……10
Tablo: 3.1: TÜİK İstatistiklerde Kadın 2022…….....41
Tablo: 4.1: Katılımcı Kadınların Demografik Özellikleri ……55

1. GİRİŞ

İnsanların toplumda çoğalması biyolojik cinsiyetleri sayesinde gerçekleşmektedir. Doğuştan gelen biyolojik özellikler geleneklerin öncülüğünde cinsiyetler arası rol dağılımına sebep olmaktadır. Toplum kadından kadınsı rolleri sergilemesini beklemekte, erkekten ise erkeksi tavırlarda bulunmasını istemektedir. Kadın, kibar, fedakar, anaç, duygusal, koruyup kollanması gereken varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek cesur, güçlü, sert, gerçekçi sıfatlarıyla toplumda var olmaktadır. Geleneksel toplum kadınlardan ve erkeklerden farklı alanlarda görev icra etmesini beklemektedir. Kadından evin içinde temizlik, ütü, yemek işleri, çocuk ve hanedeki yaşlı bakımı gibi görevleri gerçekleştirmesi istenmektedir. Erkeğin ev içinde tamir, bakım- onarım gibi güç gerektiren işlerle uğraşması ve dışarıda evin maddi ihtiyacını karşılayacak para kazanması gerekmektedir. Toplumsal beklentiler kadının ev içine sıkışmasını, erkeğin ise dışarıda ekonomik, sosyal, toplumsal alanda varlığını kanıtlamasını sağlamaktadır. Erkeğin hakimiyetini artıran bu durum karşısında kadın ev içine hapsolan, kimliğini ispat edemeyen ikincil konumdadır. Geleneksel değerlerle harmanlanan toplum, cinsiyetlerin fırsatlardan eşit oranda yararlanmasının önüne geçmektedir. Kadının üzerine oluşturulan baskı sebebiyle kadın şiddet ve namus kavramlarından olumsuz etkilenen cinsiyet olmaktadır. Eve uygun görülen kadın, cinsiyetine yüklenen görevler gereği eğitim imkanlarından yeterince yararlanamamaktadır. Sağlık hizmetlerinde kadınlara özel sağlık birimlerinden faydalanmak isteyen kadın için muhatabının cinsiyeti önem arz etmek zorundadır.

Ekonominin gerçekleştiği, insanların ilişki içinde bulunup sosyalleşebildiği, bireylerin becerilerini sunabildiği, demokrasinin rahatça yaşandığı alana kamusal alan denmektedir. Kadınlar tarih boyunca özel alanın içinde kamusal alanın dışında tutulmuştur. Çok eskilerde kadın, emeğini aile içinde sunabilen konumdayken sanayi devrimiyle birlikte kurulan fabrikalarda artan iş gücü sayesinde dışarıda çalışma fırsatını yakalayabilmiştir. İş hayatına dahil olabilen kadın ekonomik ve sosyal anlamda yol kat etmiş olsa da toplumun ona biçtiği rollerden kurtulamamıştır. Kadın toplumda önce anne ve eş olarak var olmuştur. Her ne kadar çalışma hayatına katılabilmiş olsa da bu rollerin toplum tarafından aksatılamaz olarak görülmesi kadının taşıdığı yükü artırmaktadır. İstihdam edilebilmeyi başaran kadın toplumsal rollerinden

sıyrılamadığı için hem çalışma hayatına katılma aşamasında hem de çalışma hayatına katıldıktan sonra olumsuzluklarla karşılaşmaktadır. İş görüşmesi aşamasında kadının anne ya da anne adayı olması, evdeki sorumlulukları, eşi ve ailesiyle olan bağlarını güçlendirmede görev alması iş verenin kadın çalışanı tercih etmesinin önüne geçmektedir. İş hayatına katılabilmiş kadın çalışanlar ise yine toplumsal görevleri ve onlara atfedilen sıfatlar nedeniyle işin gereklerini yerine getiremeyecekleri önyargısıyla ikinci plana atılmakta ve mobbinge uğramaktadır. Geleneksel toplumlarda erkek üstünlüğünün benimsenmiş olması çalışma ortamında aynı işte çalışan iki ayrı cinsin farklı ücretler almasına sebep olmaktadır. Kamusal alanın bir parçası olarak görülen siyasi alanda erkeklerin çoğunluğu gözlemlenmekte kadın rolleri gereği siyasi alanın dışına atılmaktadır.

Eskinin, toplumsal ve kültürel değerlerin korunmasını savunan dini esasları temel alan muhafazakar düşünce kadının fıtratına bağlı özelliklerinin önemini vurgulamaktadır. Halihazırda cinsiyeti sebebiyle ayrımcılığa uğrayan kadın, muhafazakar bir kadın olarak çalışma hayatında var olmak istediğinde muhafazakarlığından dolayı irdelenmekte, kendisi de dahil olacağı iş yerini ve çevresini dini hassasiyetleri çerçevesinde değerlendirmektedir. Muhafazakarlık kendi içinde derecelendirilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma hayatı söz konusu olduğunda her kadın kendi muhafazakarlık derecesine göre hareket etmektedir. 2002 yılında iktidara gelen sağ- muhafazakar tabanlı AKP hükümeti Avrupa Birliği üyelik süreci doğrultusunda kadın hakları konusunda liberal ve demokrat bir politika izlemiştir. Fakat 2011 yılından itibaren daha çok muhafazakarlaşan AKP iktidarının sergilediği politikalar kadın hakları konusundan geriye doğru bir gidişe yol açmıştır. Muhafazakar kadınların çalışma hayatına katılımı bu değişiklikten olumsuz etkilenmektedir. Çalışmayı düşünen muhafazakar kadınların önemsediği konular arasında iş ortamının muhafazakarlara bakış açısı ve çalışılacak yerde ya da çalışılacak yer yakınında ibadethane olup olmadığıdır. Çalışan muhafazakar kadınlar örtünme, giyim- kuşam, erkek çalışanlarla olan iletişim, kendini koruyabilme ve güvende hissetme gibi konulara titizlenmektedir. Radikal muhafazakar denilen kesimler dini esasları esnetmekten kaçınmaktadır. Onlara göre kadınların öncelikli görevi çalışmaktan ziyade evde çocuklarıyla, eşiyle, evinin işleriyle ilgilenmektir. Bu çalışma kadınların genel ikincil konumunu ele alarak, kadınların çalışma hayatına katılımını muhafazakarlık üzerinden incelemektedir.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Kavramı

2.1.1.Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kadınlar Üzerinde Yarattığı Toplumsal Baskılar

Cinsiyet kavramı ile toplumsal cinsiyet kavramı birbirinden farklı anlamlara sahiptir. Sperm ve yumurtanın birleşmesiyle oluşan ceninin atanan cinsiyeti, cenin anne karnındayken günümüz teknolojileri vasıtasıyla üreme organına bakılarak öğrenilmektedir. Bu işlem sonucunda öğrenilen kız ya da erkek cinsiyetinin belirlenişi insanların biyolojik cinsiyetinin ne olduğu hakkında bilgi vermektedir.

"İnsan, biyolojinin gözünde bir dişi ya da eril bedeniyle dünyaya gelir. Bedenin cinsiyeti doğuştan gelen en temel ve doğal özelliklerden biridir. Bedenin ince ve zayıf mı yoksa kalın ve güçlü mü; doğurgan mı yahut doğurtan mı olacağının ayrımları bu biyolojik veriye göre temellenmektedir." (Bingöl, 2014,ss.108-109). Tıbbın da ilgilendiği kadın ile erkek olmanın arasındaki anatomik farklar biyolojik cinsiyetin içinde yer almaktadır. Anne karnındayken kadın ve erkek üreme organının ikisine birden sahip olup dünyaya gelen çift cinsiyetli (interseks) olarak adlandırılan bebeklerin varlığı bilinmektedir.

İnsanın cinsiyeti, kadın ya da erkek oluşu bir yandan toplumda demografik dağılımı ve artışı etkilerken bir yandan da cinsiyete bağlı ayrım ve eşitsizliklerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu eşitsizlikler, insanın doğuştan gelen biyolojik cinsiyetine bağlı kalarak toplumun ona yüklediği rol ve statülerden oluşan toplumsal cinsiyet kavramını ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı geleneklerden etkilenebilmektedir. Gelenek, uzun zamandan beri süregelmiş uygulamaların yeni nesillere aktarılmasıyla devamlılığı sağlanan, yazılı olmayan kurallar bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Geleneksel olan ise toplumda farklı cinsiyetlere gelenek kurallarını koyan anlamındadır (Arat, 1994, ss.43-44).

Maddi ve manevi ihtiyaçları karşılamak için birbiri ile etkileşimde bulunan, belli bir coğrafi alanda yaşayan, ortak değerleri paylaşan insanların meydana getirdiği

birliktelik olgusu toplum kavramıyla ifade edilebilmektedir. Toplumun bir kısmını erkek bir kısmını kadın popülasyonu oluşturmaktadır.

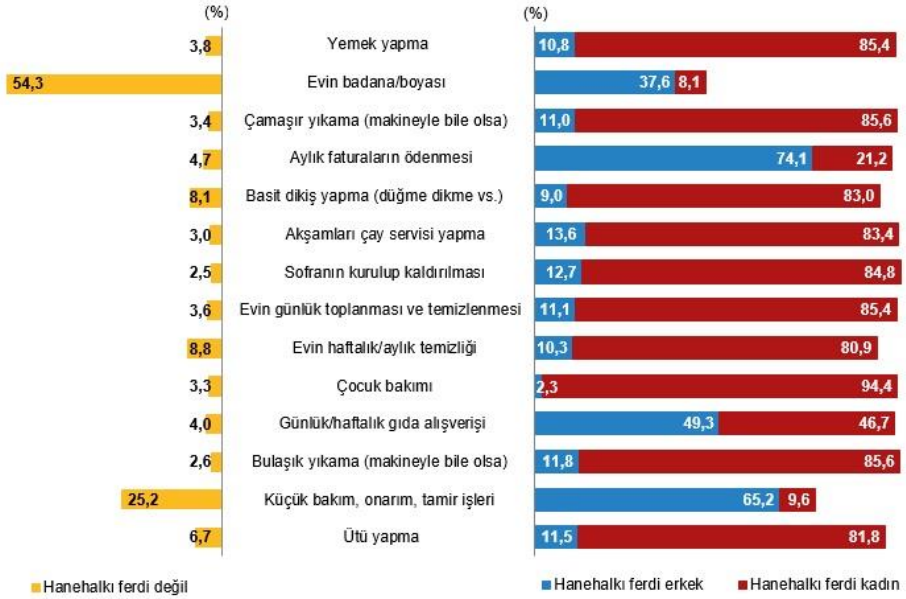
Toplumu oluşturan değerlerin ya da toplumun içinde bulunduğu kültürün kadın ve erkek cinsine farklı sorumluluklar yüklediği düşünülmektedir. Bu sorumluluklar çerçevesinde cinsiyet rolleri belirlenebilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri; sosyal yaşamda kadının kadınsal davranışlarda bulunurken, erkeğin ise erkeksi davranışlarda bulunmasını kabul gördüğünden bahsedilebilmektedir (Pekel, 2019, s.31). Toplumsal cinsiyet kalıplarının erkeği ve kadını, davranışları, ilgi alanları, vazifeleri şeklinde cinsiyet tabanında ayrıştırdığı söylenebilir. Nesiller boyu öğrenme yoluyla aktarılan bu rol kalıpları, her iki cinsin toplum tarafından benimsetilen görevleri yerine getirmelerini sağlamakta bunu yaparken de bir diğerinin sorumluluk alanına dahil olmayı kabul etmemektedir (Ak, 2021, s.2). Cenin daha anne karnındayken cinsiyetine bağlı olarak kalıplara sokulmaya başlanmaktadır. Cinsiyeti kız ise ihtiyaçları karşılanırken pembe ve tonları, erkek ise mavi ve tonları olan renkler tercih edilebilmektedir. Toplumun kıza pembeyi, erkeğe maviyi uygun gördüğü ve bu kalıbın toplumda oturmuş bir davranışa dönüştüğü söylenebilmektedir. Yine çocuklara aslan oğlum, prenses kızım şeklinde gerçekleştirilen söylemlerin, toplumun güç göstergesi olarak kabul edilen aslan sıfatını erkeğe, naiflik ve kırılganlığı simgeleyen prenses sıfatını kıza yüklediği göze çarpabilmektedir. Toplumun bireyden beklediği, bireyin biyolojik cinsiyetine göre tutumlar sergilemesidir (Vatandaş, 2007 ,s.30). Bu tutumları toplum kendisi belirlemekte ve onlara bireylerin riayet etmesi için çaba harcamaktadır.

Geleneksel rollerin toplumda önce ailede öğrenildiği söylenebilmektedir. Aile üyeleri bireye doğduğu andan itibaren cinsiyetine göre davranışlarda bulunmasını gerektiren rol ve görevlerin önemini vurgulamaktadır (Çokoğullar Bozaslan, 2018, s.37). Arkadaş çevresi, akrabaları, gittiği okul, etkileşim içinde olduğu herkes bireyin cinsiyetine uygun davranışları öğrenmesi için rol model olabilmektedir. Birey iletişimde olduğu kişileri gözlemleyerek kendi cinsiyetindeki insanların nasıl hareket ettiği hakkında bilgiye ulaşabilmektedir. Rollerin bu sayede gelecek kuşaklara aktarıldığı söylenebilmektedir.

Kadının biyolojik cinsiyetine bağlı olan doğurgan yapıya sahip olma özelliği onu evine bağlı kılmakta, erkek evin dışındaki alanlarda etkin olmaktadır. Gerçekleşen bu iş

bölümünün, ataerkil (erkek egemen) toplum yapısının oluşmasına zemin hazırladığı düşünülmektedir (Pekel, 2019, s.31). Toplumda kişilerin davranışları cinsiyete bağlı olarak belirlenebilmektedir. Toplumu oluşturan temel yapı taşlarından birisi ailedir. Aile içinde yaşayan bireylerin görevlerini ve sorumluluklarını icra etmeleri ailenin devamlılığı ve toplumun sürekliliği açısından önemli görülmektedir. Kadın aile içerisinde anne ve eş olarak konumlanmaktadır (Çokoğulları Bozaslan, 2018, s.80). Kadınlardan sakinliklerini korumaları, eşlerine bağımlı olmaları, evleri ve çocuklarıyla ilgilenmeleri, anlayışı ellerinden bırakmamaları; erkeklerden ise evlerini geçindirmeleri ailelerini koruma altına almaları, rasyonel davranmaları, evdeki onarım ve tamir işleri gibi güç gerektiren işlerde aktif olmaları, cesur hareket etmeleri beklenmektedir (Saraç, 2013, s.28). Bu durum erkeğin becerilerini dışarda rahatça kullanmasının önünü açarken kadının becerilerini ev içine hapsedebilmektedir. Temizlik, düzen gibi ev içi rolleri üzerine yoğunlaşmak zorunda olan kadın için sosyal hayata katılım da oldukça zorlaşmaktadır. Aynı zamanda geleneksel toplumlarda kadın kırılgan özelliği sebebiyle korunması ve kollanması gereken varlık olarak nitelendirilebilmektedir. O sebeple kendisinden becerilerini ev içinde, aile çerçevesinde sergilemesi beklenebilmektedir. Toplum kadını koruyup kollama görevini erkeğe vermektedir. Kadın, erkeğin çizdiği sınırlar içerisinde yaşamaktadır (Yılmaz, 2018, s.2).

(Tablo 2.1: İstatistiklerde Kadın)



(TÜİK, 2022)

Tablo 2.1'de de görüldüğü gibi hane içinde temizlik, çamaşır ve bulaşık yıkama, yeme-içme servisi, çocuk bakımı, basit tekstil ürünü tadilatı gibi işler kadın tarafından yapılmakta, evin mali ve bakım-onarım işlerini erkek üstlenmektedir. Evde yapılması gereken işlerin büyük çoğunluğu kadın tarafından gerçekleştirilmektedir.

"Kadının yeri evidir, görevi iyi bir eş ve anne olmaktır" sözlerinin dilimize işlemesi kadının özgürlüğünü, dışarda çalışma hayatını, sosyal ve ekonomik hayatta etkin rol oynamasını engellediğini kanıtlayabilmektedir. Bu sözlerin sıkça kullanılması toplumsal cinsiyet rollerinin toplumda kabul edildiğinin göstergesidir. Erkeğin dışarıda kamuya ait işlere katılması statüsünü güçlendirirken; kadının evdeki annelik ve eş olma rolü onu ikincil konuma düşürebilmektedir. Oysa ki İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 2.maddesine göre "Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka inançlarına bakılmaksızın eşit haklara sahiptir. İnsanlar ulusal ve toplumsal kökenleri, zenginlikleri, doğuş farklılıkları ya da herhangi başka bir ayrım gözetmeksizin bu bildirgede belirtilen tüm haklardan ve özgürlüklerden yararlanabilirler" şeklinde ifade edilmektedir (İHD, 1999). Fakat geleneksel toplum yapısı bu ifadeye bağlı kalmayarak; kadını değer ve inançların pekiştirildiği, toplumun devamlılığının sağlandığı, manevi duyguların aşılandığı aile içinde emeğini kullanması gereken bir varlık olarak tanımlayabilmektedir.

Kadın aile içinde sadece eşinin ve çocuklarının ihtiyaçları ile ilgilenmeyip, kültürün daima değerli gördüğü aile büyüklerinin hayatını idame ettirmesi için koşul olan, satın alınabilecek gereksinimler dışında kalan her şeyi karşılamakla yükümlü görülebilmektedir. Ataerkil toplumlarda büyükler ailenin direğidir, onlara hizmet ve hürmet etmek kabul görmüş önemli değerlerdendir. Ailedeki yaşlı bireylerin deneyimleri yeni nesillerle paylaşılabilecek çok değerli birikim olarak görülmekte, bu sebeple yaşlı üyelerin aile içinde en çok önemsenen grupta yer aldığından bahsedilmektedir (Çokoğullar Bozaslan, 2018, s.38). Geleneksel aile yapısında kadın, becerilerini evdeki diğer aile bireylerinin yaşamını kolaylaştırmak için kullanmaktadır. Çocuğuna en iyi anneliği yapma, kocası için her daim bakımlı olma, aile birliğini sağlamada önemli rol oynama, aile büyükleri ve diğer aile üyeleri arasında köprü olma gibi birincil görevlere sahip olan kadının geçimini kendisinin sağlaması desteklenmemekte, kadın maddi bağımlılığa ve kendini başkaları için adayan

konumda olmaya sürüklenmektedir. Gün içinde bitmek bilmeyen temizlik ve düzen aşkı, sürekli üretmesi gereken mutfak sevdası erkek egemen toplumlarda kadının olmazsa olmaz denebilecek özellikleri olarak düşünülmektedir. Kadınların evde kendileri ve aile üyeleri için yaptıkları, kullanım değeri olup piyasada maddi karşılığı olmayan çalışma türü sayılmakta, bu durum kadını değersiz kılmaktadır (Özçatal, 2011, s.22). Bunca uğraş sonucu gelir elde edemeyen kadın bahsedilen maddi bağımlılığa mecbur kalmaktadır.

Ataerkil toplumlarda namus kavramı ve bu kavramın önemi de kadını eve bağlayan unsurlar arasında sayılabilmektedir. Türk Dil Kurumu namusu, ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlı olmak şeklinde açıklamaktadır (TDK, 2023). Namus kavramı ahlaki değer içerse de kadın ve erkek için farklı yorumlanabilmektedir. Namus kadını içerdiğinde keskin kurallar ortaya çıkmakta, erkeği içerdiğinde kurallar esnek yapıya bürünmektedir Türkiye'de geleneksel kültürden beslenen ataerkil toplum yapısının varlığından söz edilebilmektedir. Erkeğin egemenliğinde olan bu toplum yapısı sonucunda, kadın toplumda ikinci planda görünmektedir (Ak, 2021, s.2). Geleneksel kültürde namus tanımlanırken kadının utanç duyulan, erkeğin ise şeref göstergesi olan değerlerle özdeşleştirildiğinden bahsedilebilmektedir. Kadın cinselliği sebebiyle namusunu korumakla görevlendirilirken, erkek onurunu düşünerek kadının cinsel anlamda saflığını denetlemekten sorumlu tutulmaktadır. Kadınlar, namusu ile ilgili toplumun kabul görmediği bir durumla karşı karşıya kalmaları sonucunda cezalandırılma ihtimalleri nedeniyle davranışlarında dikkatli olmaları gerektiğine inandırılmaktadır (Irmak Vural ve Körpe, 2018, s.156). Kadınların iffeti kendi ailesinden başlayarak geniş ailesine kadar uzanan kişileri de kapsamaktadır. Kadınların gösterdiği herhangi bir kabul edilmeyen davranışın tüm sülaleye utanç vereceği düşüncesiyle kadınlar toplu denetim altında olabilmektedir. Kadınlar evle sınırlandırılarak kamusal alana girişleri, hareket alanları kısıtlanmakta, örtünmeleri istenmekte ve onların baskı altında oldukları söylenebilmektedir (Kandiyoti, 2019, s.81). Kadınlar için namuslu olmak, evlilik öncesi bekaretin korunması, uygun görülmüş evlilikleri kabul etmek, gösterişten uzak giyinmek, uyumlu davranışlarda bulunmak demektir (Ünsal Atan, 2016, ss.69-70).

Geleneksel toplumlarda kadın evlendiğinin ertesi günü bekaret kanının bulunduğu çarşafı kayınvalidesine vererek cinsel saflığını koruduğunu, namuslu ve bakire

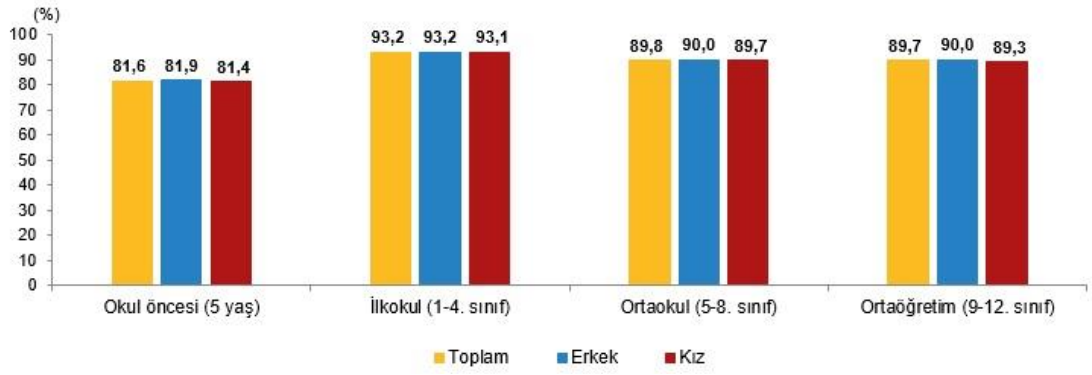
olduğunu kanıtlamak zorunda kalabilmektedir (Kalav, 2012, s.160). Özellikle kadınların cinsel saflığı üzerinde şekillenen namus kavramı, toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki sorumluluklarını artırarak baskıya neden olabilmektedir. Namus kavramı çatısı altında kadınların evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamaları cinsel saflıkların bozulması anlamına gelirken toplumun erkek için aynı durumu normal kıldığından bahsetmek mümkündür. Kızın evlenmeden önce bekaretini kaybetmesi ataerkil toplumlarda yüz kızartıcı durum olarak algılanabilmekte ve toplum hem kadını hem de ailesini dışlayabilmektedir. Oysaki erkekler için evlenmeden önce gerçekleştirilen ilk cinsel birliktelik toplumda sünnet olma, askere gitme gibi erkeklik göstergesi olan önemli değerler arasında görülebilmektedir. İslam dininden beslenen ataerkil düşünce yapısının cinsellik söz konusu olduğunda, inanca göre değil cinsiyete göre hareket ettiği göze çarpabilmektedir. İslam dini Müslüman bireylere şehvet duygusunun tatmini için ortada buluşmalarını söylemektedir. Bunun en uygun yolu olarak hukuka, adetlere ve dine dayalı bir evlilik gösterilmektedir. Evlilik kurumu cinsel ihtiyaçların karşılanması açısından cinsel birleşmenin doğal görülmesini sağlamaktadır (Demircioğlu, 2014, s.26). Evlenmeden önce herhangi bir erkekle cinsel birliktelik yaşamamış olma, giyim kuşamına dikkat etme, erkek cinsi ile bir arada olmamaya özen gösterme, kendi hareketlerini kontrol altına alma gibi ifadeler kadınların namusunu açıklarken, dürüst ve güvenilir olma, ailenin onurunu koruma gibi değerler erkeğin namusu ile ilişkilendirilmektedir (Gürsoy ve Arslan Özkan, 2014, ss.149-150).Geleneksel toplumlarda evlilik hem güçlü tutulmak istenen aile kavramı hem de cinselliği meşrulaştırması nedeniyle önemli görülmektedir. Soyun devamlılığı erkek tarafından sağlandığı düşünülmektedir. Evliliklerde kadın kocasına karşı iffetini korumakla yükümlüyken kadının namusunu korumak da erkeğe düşen görevler arasında sayılabilmektedir. Kadın bedeni, kadının kendisine değil dahil olduğu aileye ve topluma aittir, bu nedenle evlenmemiş kadının cinselliği ailenin namusunu ve toplumda bulunduğu konumu sürekli tehdit altında tutan engel olarak görülmektedir (Kalav, 2012, s.157). Kadın cinselliği toplumun huzurunu zedeleyen namus cinayetlerinin de konusudur. Bu cinayetlerin sebepleri, bekar kadının evlenmeden önce cinsel ilişki yaşaması, evli kadının kendi eşi haricinde bir erkekle birlikte olması, kadının tecavüze uğraması halinde öldürülmesi şeklinde sıralanabilmektedir (Şimşek, 2011, s.123). Kadının ailesinin onaylamadığı bir erkekle gönül ilişkisi içinde olması, bu ilişkinin ailenin namusunu gölgelemesi şeklinde

yorumlanabilmektedir. Desteklenmeyen bu gönül ilişkisi sebebiyle kadın, aile üyelerinin ortak kararıyla, aileden olan erkek bir birey tarafından öldürülebilmekte ve dolayısıyla yaşam hakkı elinden alınabilmektedir (Akın, 2007, s.4).

Toplum tarafından kadına yüklenen eş olma ve annelik rolü, erken yaşta kadınların yuva kurmasına ve çocuk sahibi olmasına neden olabilmektedir. Erken yaşta gerçekleşen gebelik hem anne adayı hem de bebek için sağlık açısından risk taşımaktadır (Şimşek, 2011, s.124). Çok sayıda kadın üreme döneminde sağlık sektöründen yararlanmak istediği takdirde ya eşinin denetimi ya da aile büyüğünün rızası gerekmektedir. Mahrem sebebiyle erkek doktora muayene olma tercih edilmemekte bu durumun da kadının üreme sağlığı hizmetlerinden yararlanmasının olumsuz etkilendiği düşünülmektedir. Kendi doktorunu kendisinin seçmesine bile izin verilmeyen kadının toplumda söz hakkına sahip olması için çabalaması gereken yolun çok uzun olduğu söylenebilmektedir

Anne, baba ve çocukların eğitim düzeyi düştükçe erken evlilik oranı artış göstermektedir. Erken yaşta evliliklerin önüne geçmek için başlıca etmen eğitimdir. (Özaydınlık, 2014, s.105). Çocuk yaşta evlilikler kız çocuklarının sağlıklı yaşam sürmesi ve güzel bir geleceğe sahip olması önünde engel teşkil etmektedir (https://sivilalan.com/2021/03/04/unfpa-turkiyede-cocuk-yasta-evliliklerin-25-yili-raporu/?gclid=Cj0KCQjw6cKiBhD5ARIsAKXUdybusHYJ_MvZeLuYUvThehTspcJyKVa9N0ooj7G42o-OfL1dNZQqQVQaArNFEALw_wcB) Namus kavramı nedeniyle kadını ve onun bedenini koruma, kontrol altına alma düşüncesi, okula gönderilen kız çocuğunun evden ve toplumun ona biçtiği rollerinden uzaklaşacağı zihniyeti kız çocuklarının erkeklere oranla eğitimden yoksun bırakıldıklarını gösterebilmektedir. Geçmişten günümüze cinsiyet ayrımcılığına maruz kalan kadınlar erkeklere göre alt statüde görülebilmekte, bu sebeple de haklardan daha fazla yoksun ve daha az şansa sahip olabilmektedir (Dinç Kahraman, 2010, s.34). Türkiye'de geleneksel yapıya bağlı kalmış aileler evlendikten sonra geçim sorumluluğunun erkekte olduğu düşüncesiyle kız çocuklarını okula göndermeyip, erkek çocukları okula göndermeyi tercih etmektedir (Tire, 2014, s.106). Toplumsal roller ve değerler kız çocuklarının eğitimde fırsat eşitliğinden yaralanamamasına sebep olabilmektedir. TÜİK 2022 İstatistiklerle Çocuk Raporu'na göre hala kız çocukların yaklaşık %10'u eğitim alamamaktadır.

(Tablo 2.2: İstatistiklerde Çocuk)



(TÜİK, 2022)

Tablo 2.2'de de görüldüğü gibi zorunlu eğitim kademelerinde kız çocuklarının okullaşma oranı erkeklere göre aşağıda seyretmektedir.

Kız çocuklarının evde annelerine destekçi konumda olması, geleceğin annesi, ebeveyn adayı olarak görülmesi, evde yapılması gereken işler listesi sebebiyle toplum eğitim hayatını onlar için gerekli görmemekte ve çocuklar belli eğitim kademesinden sonra okuldan alınabilmektedir. İnsanların toplumdaki statüsünü aldığı eğitim, icra ettiği iş belirleyebilmektedir. Eğitim imkanlarından yararlanmada önüne engel koyulan kız çocuklarının bilgi eksikliği nedeniyle toplumda istediği konuma ulaşmada da dezavantajlı duruma geldiği düşünülmektedir. Yeterince eğitim alamamış, eğitim görme yaşlarında evde vakit geçirmesi uygun görülmüş kadının herhangi bir alanda uzmanlaşma imkanı da elinden alınmış sayılabilmektedir. Belli bir bilgi birikimini edinememiş kadının toplumsal ve ekonomik hayatta kendine yer bulması zorlaşabilmektedir. Kaldı ki ev hanımı olan bir kadının bile eğitim hakkından yeterince faydalanması gerekmektedir. Eğitim ailenin kültürel yapısına etki etmekte toplumsal yapıya da ışık tutmaktadır.

Toplumsal cinsiyet algıları bireylere, insan olarak bakabilmenin önüne geçebilmektedir. Kadına kadın olduğu için yapması ve yapmaması gerekenler hakkında görevler yüklenmektedir. Erkeğe toplumda nasıl davranması gerektiği, kimlerden sorumlu olduğu değişmeyen ve kabul edilen doğrular üzerinden öğretilmektedir. Yüklenen görevlere uymayan ya da görevi reddeden cinse karşı

toplum tarafından tepkiler gelişebilmektedir. Kişinin rollerine bağlı kalmaması sonucunda toplum direnişine karşı çaba sarf etmek zorunda kalması şiddet olgusunu gün yüzüne çıkarabilmektedir. İnsanın fiziksel ve psikolojik bütünlüğüne zarar veren, onun sosyal anlamda gelişmesini, ekonomik anlamda ilerlemesini zedeleyen davranış biçimlerinin hepsi şiddet kapsamına dahildir. Şiddet, bireyin fiziksel, cinsel, ekonomik yönden zarar görmesiyle, acı çekmesiyle sonuçlanan ya da sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranış olarak açıklanabilmektedir(evicisiddet.adalet.gov.tr). Kendini değersiz ve yetersiz hissettirecek yaptırım uygulayıcı söylemler, dışlama, kaba kuvvet kullanma, zarar verme, öldürme, zorlama, saldırgan davranış göstermenin, şiddetin içeriğini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Kadına yönelik şiddetin ana nedeni toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yanı sıra geleneksel toplum normları sebebiyle kadın ve erkeğe yüklenen dengesiz güç ilişkisidir (Başar ve Demirci, 2015, s.43). Kadının ailedeki eşitsiz konumu, ev içi emeğinin bir karşılığının olmaması sonucu değersizlik durumu, patriarkal toplumun içinde belirlenen görevler gereği kendisinden daha güçlü ve önde olan kocasının gücünün karşılığı olarak sergilediği şiddete maruz kalmasına yol açabilmektedir (Akkaş ve Uyanık, 2016, s.37). Şiddete maruz kalan kadınlar incelendiğinde ise; toplumun kabul görmediği davranışları sergileyen kadına aile büyüğü ya da partneri tarafından şiddet uygulandığı düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

Ataerkil toplumsal normları arkasına alan erkek, kadına yönelik farklı uygulamaları ve şiddeti kendisine hak görmektedir (Can, 2013, s.214). Erkeğin kadından önemli görüldüğü patriarkal yapıda, erkek kadının üzerinde hak sahibi olduğuna inanarak gücünü ispat etmek için şiddete başvurabilmektedir. Kadına yönelik bu şiddet aile özelinde gerçekleştiği için çevreye yansıtılmamakta, şiddetin ölçülmesi zorlaşmaktadır (Akkaş ve Uyanık, 2016, s.37). Kadın evlendikten sonra, kadını erkeğin malı olarak gören bir anlayıştan söz edilebilir. Bu bağlamda da eşler arasında oluşan sorun ne olursa olsun boşanma veya kendi ailesinin evine dönme eylemi kadın için normal karşılanmamaktadır (Yıldırım, 2017, ss.205-206). Kadın eşinden ayrıldığında toplumda dul sıfatının altında cinsel içerikli farklı tanımlamalara maruz

kalabilmektedir. Boşanan erkek için bekar sıfatı kullanılmakta cinsel bir söylem erkeğe yüklenmemektedir.

Kadının evdeki görevleri haricinde ekonomik gelir elde edeceği işlerde etkin rol alması takdir edilmeyen bir durum olarak görülmektedir. Ev harici alanlarda çalışma hayatına katılmak isteyen kadınlar var olan kültür tarafından saldırıya uğrayabilmektedir (Smith, 2022, s.24). Patriarkal yapı evin geçimini erkeğin sorumluluğuna yüklemektedir. Evin maddi ihtiyaçlarının erkek tarafından karşılandığı bir ailede kadının parasal güce sahip olmaması erkeğin şiddetine boyun eğip ses çıkarmamasına neden olabilmektedir. Hatta geliri olmayıp şiddete uğrayan kadınların boşanmaktan kaçındığı söylenebilmektedir. Boşanan kadın hem toplum tarafından baskıya uğrayıp eleştirilmekte hem de geliri olmadığı için maddi zorluklarla savaşmak zorunda kalabilmektedir.

Toplumsal cinsiyetin insanlara atfettiği roller sebebiyle kadını özel alanda yaşaması gereken varlık olarak dile getiren ataerkil düzen onu kamusal alanın dışına atabilmektedir. Toplumdaki rolleri gereği kadına kendi doğaları hatırlatılıp kamusal alana dahil olmaları yerine ev içindeki yeniden üretim sürecinde aktif rol almaları gerektiği vurgulanabilmektedir. Yaşanılan kültürün meydana getirdiği cinsiyete bağlı roller kadını pasifize ederken onu boyun eğen, babasının uysal kızı, kocasının evine ve çocuklarına bağlı karısı gibi bir konuma sürükleyebilmektedir. Devamlı erkeğin üstünlüğünü hissederek hayata katılan kız çocuğu toplumda tek başına var olamayan, erkeğin altında yer alan birey olarak karşımıza çıkmaktadır (Çiçekli, 2019, s.12). Kadına yüklenen cinsiyetine bağlı keskin görevler onun becerilerini ekonomik hayatta etkin kullanabileceği ücretli işlerle arasına kalın duvar örmektedir. İş paylaşımının toplumsal cinsiyete bağlı olarak gerçekleşmesi aile içi işlerin kadının öncelikli sorumluluğu olarak görülmesi onun çalışma yaşamına dahil olmasına engel olabilmektedir (Koparan, 2020, s.59). Kadınların özel alanla bağdaştırılması, onların ev içi işlerde tecrübe edinmesini sağlayıp kamusal alanın uzmanlık isteyen iş kollarında etkin rol oynamasını engellemekte ve bu durum toplumdaki fırsatları erkeklerle eşit oranda paylaşılmasının önüne geçmektedir (Şen, 2021, s.20). Oldukça eski tarihlerden bu yana kadın toplumdaki yerinin ailesinin yanı ve hanesinin içi olması sebebiyle ekonomik faaliyetlerin dışında bırakılmış, bireysel gelir elde edilebilecek işlerin yerine doğal iş bölümü olarak görülen eve ait işleri yapmak zorunda kalmıştır

(Karabıyık, 2012, s.232). Cinsiyete dayalı iş bölümü sebebiyle kadınların iş hayatına katılmak istemeleri hoş karşılanmayan durum olarak karşımıza çıkabilmektedir. Çünkü kadının evde çocuk bakması, erkeğin dışarda para kazanması uygun olarak görülmektedir. Erkek evini geçindirecek parayı kazanıyorsa kadının çalışmaya ihtiyacının olmadığı söylenmektedir (Şen, 2021, s.21). Kadın karşılıksız ev emeği görevlerini sergilerken bazı olumsuz durumlarla karşılaşabilmektedir. Bunlardan biri emeğini sergileyeceği görev için mesai süresinin belli olmaması bir diğeri ise işin miktarının sınırsız olmasıdır. Karşılığında ücret olmayan sadece kullanım değeri olan ev işlerinin bitti denilebilecek bir sonu yoktur. Gün içinde kadın tarafından bitirilen iş tekrar türeyebilmektedir. Kadının davranış biçimine dönüştürülen bu durum onu değersiz gösteren bir kısırdöngünün içine sokabilmektedir. Kadının iş hayatına katılması birincil görevleriyle çatışma yaşamasına sebep olabileceği gibi dışarda tehlikelerle karşı karşıya kalmasını da sağlayabilmektedir. Bu nedenle ev hem rolleri bakımından hem de güvenlik açısından kadın için en uygun olan yer olarak görülmektedir (Çokoğullar Bozaslan, 2018, s.92). Özellikle eğitim seviyesi düşük kadınlara aileleri, eşleri ve eşlerinin aileleri tarafından yapılan baskılar kadınların istihdama katılımlarının önünde engel teşkil edebilmektedir. Baskının sebebi çalışma ortamı, güvenlik kaygısı, çevrenin kadının kocası hakkında söylemleri, toplumun çalışan kadına hoş gözle bakmaması şeklinde sıralanabilmektedir. Kadının ev dışına çıkışı, ahlaki sorun doğurmaya sebep olacağı düşüncesi ile reddedilip ondan özüne uygun tavırlar sergilemesi beklenmektedir. Bir şekilde çalışma hayatına katılan kadının çeşitli zorluklarla savaşmak zorunda kaldığı gerçeği ifade edilebilmektedir.

2.1.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kamusal Alanda Ayrımcı Yansıması

Evin dışında kalan, ekonominin işlediği, demokrasinin meşrulaştığı, sosyalleşme sürecinin yaşandığı, halkın karşılaşıp fikir alışverişinde bulunduğu, insanların becerilerini icra ettiği toplumsal etkinlik alanına kamusal alan denmektedir. Kamusal alan deyince akla Jürgen Habermas gelmektedir. Habermas kamusal alanı, "özel şahısların sahip olduğu ortak meseleler adına konuşup tartışabildiği, tartışma sonucunda açığa çıkan ortak kanaati kısıtlanmadan ifade edebildiği faaliyet alanı" şeklinde tanımlamaktadır. Bu alana tüm yurttaşlar rahatça ulaşabildiği gibi alan devlet otoritesi ve sermaye sahiplerinin egemenliğinden arındırılmıştır (Habermas, 2004, s.95).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadının kamusal alana dahil olma sürecinin sancılı geçmesine sebep olmuştur. Tarihsel süreç incelendiğinde kadın, kamusal alanın dışına itilen kendi özel alanı içerisinde yaşamını sürdüren varlık olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu durum kadının erkeğin karşısında olan arka plandaki görünümünü destekler niteliktedir (Koparan, 2020, s.56). Ataerkil toplumlarda kadın kocasının başarısı için emek sarf eden, başarıya ulaşması için yükünü hafifleten kişi konumunda olabilmektedir.

Kadınların emeklerini icra ettikleri alanlar sanayi öncesi ve sanayi sonrası dönem olmak üzere farklılık göstermektedir. Sanayi devrimine kadar aile üyeleri kendi tüketimleri kadar üretim yapmaktaydı. Aile evi üretimin ve tüketimin yapıldığı yerdi. Üretimin ailede yapıldığı geleneksel toplumlarda yeniden üretim evde ya da evin çevresinde bulunan alanlarda yapılıyordu. Evlerin alt katlarında dikiş gibi tekstil faaliyetleri ya da pazara sunmak için reçel, turşu, ekmek gibi gıda ürünleri yapımı gerçekleştiriliyordu. Evlerin yanlarındaki küçük hayvan barınaklarında hayvanları sağma ve onlara yem verme görevini üstlenen kadın, evin bahçesinde meyve ve sebze yetiştirmekle de görevliydi. Yani kadının üretim sürecine dahil olduğu alanlar hane içinden uzakta değildi (Aktaş, 2017, s.140). Kadın emeğini yaşadığı sınırlı çevrede icra ediyordu.

Sanayi devrimiyle birlikte kurulan fabrikalarda iş gücü açığı ortaya çıktı ve pazar imkanı oluştu. Endüstri devriminden sonra bireyler pazar için üretmeye başladı. Dolayısıyla sanayi devrimi öncesinde aile içinde üretim yaparak aile bütçesine destek olan kadın, sanayi devriminden sonraki zaman diliminde kamusal alana çıkarak emeğini para karşılığında sunmaya, çevresini genişletmeye, farklı rollere sahip olmaya fırsat bulmuştur (Bilican Gökkaya, 2015, s.238). Büyük sanayi alanlarının oluşması iş gücü piyasasını da canlandırmıştır. Artan iş gücü ihtiyacı sayesinde kadınlar da çalışma hayatına dahil olmaya başlamıştır.

Çalışma yaşamına dahil olan kadının hayatında ekonomik ve sosyal anlamda olumlu gelişmeler olsa da kadın toplumun ona biçtiği rollerden kurtulamamış mevcut toplumsal cinsiyet rollerinin üzerine çalışma hayatındaki rollerini eklemek durumunda kalmıştır. Sanayi devrimi her ne kadar toplumdaki ekonomik süreci geliştirip toplumun yaşam biçimini değiştirse de yıllardır kabul görmüş gelenekleri ortadan kaldırmayı başaramamıştır. Bundan en çok kadın bireylerin etkilendiğini söylenebilir.

Çünkü kadın toplumda ilk önce anne ve eş olma görevleriyle var olmuştur ve kamusal alandaki görevleri toplumsal normlara göre daha arka plandadır. Üzerine fazlaca sorumluluk yüklenen kadın hem aile içinde hem de kamusal alanda zorluklarla mücadele etmek durumunda kalabilmektedir. Kadın ev hanımı rolünün ona yüklediği görevleri ve iş yaşamının zorluklarını bir arada yürütmek adına üstün performans göstermesi gereken kişi konumundadır (Kişioğlu, 2015, s.29). Üst üste binen bu sorumlulukların kişide yarattığı psikolojik durumları göz ardı etmek mümkün değildir. Kadınlar toplum tarafından belirlenen görevleri ve iş hayatında ayakta kalabilmek için gösterdikleri çaba arasındaki dengeyi sağlamaya çalışırken bu ağır yükün altında strese maruz kalabilmektedir (Haşit ve Yaşar, 2015, s.2). Cinsiyete dayalı iş bölümü nedeniyle kadın ev içi alana erkek ise kamusal alana uygun görülmektedir. Kadın çocuklarını yetiştirip ev içi düzeni sağlamaktan, erkek evin maddi ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumlu tutulmaktadır. Toplumsal cinsiyet algısının düzene koyduğu bu sosyal süreçte özel alan/ kamusal alan ayrımı netleşmekte ve kadının dezavantajlı konumda olduğu gözlemlenmektedir (Taşkın ve Akçay, 2019, ss.584-585).

İş verenlerin, iş başvurularını değerlendirme aşamasında işe başvuran kişilerin bireysel özellikleri yerine cinsiyet, ırk gibi özelliklerini göz önünde bulundurup tercih yapmakta olduğu tespit edilmiştir. Böyle bir durumda cinsiyet, ırk gibi özelliklere bağlı olan önyargılar iş vereni ayrımcılığa sürüklemektedir. Kadınların çocuk bakımında görev alma, ev içi düzeni sağlama gibi toplumsal rolleri iş gücü piyasalarına girişlerine engel olabilmektedir (Durmaz, 2016, s.48). Evlenen ya da çocuk sahibi olan kadının temel görevinin ev içi sorumlulukları olması işi bırakacağı düşüncesiyle devamında güven sorununu getirebilmektedir. Çalışan annenin işi bırakma kararını çocuğa sahip olması değil, kreşlerin, çocuk bakım evlerinin yetersizliği ve yüksek ücretli oluşu, temel eğitim kurumlarının bile annenin çalışma saatleriyle uyuşmaması gibi nedenler etkileyebilmektedir (Çakır, 2008, s.33). Özel şirketler kadının doğum iznine sahip olmasını işe alımlarda şirket adına dezavantaj olarak değerlendirmekte kadın personel tercihine uzak kalabilmektedir. Geleneksel ideoloji aynı işe dahil olan kadın ve erkeğin işteki durumunu da etkileyebilmektedir. Erkeğin evin geçiminden sorumlu olması nedeniyle aynı iş kolunda iki farklı cins farklı ücret alabilmektedir. Bu durumda kadın emeğinin değersiz görüldüğü düşünülmektedir. Kadının kamusal alandaki emeğinin karşılığı olarak verilen paranın erkeğin kazandığı paradan fazla olması sonucunda erkeğin aşağılandığı düşüncesi oluşabilmektedir. Çünkü kadın

doğrudan evi geçindiren değil, kocasının gelirine katkı sağlayan konumdadır (Bilican Gökkaya, 2015, s.242). Bunların haricinde sadece kadınların tercih edildiği işler de mevcuttur. Bu işler kadınların evdeki görevlerinin uzantısı olarak görüldüğü için düşük ücret almalarına, yarı zamanlı çalışmalarına ve çoğu zaman sigorta kapsamına alınmayıp güvencesiz olarak çalıştırılmalarına sebep olabilmektedir. Kadınların enformel sektörde yoğunlaşması doğuma bağlı haklardan ve emeklilik hakkından faydalanmalarını engelleyebilmektedir (Okay, 2021, s.20).

Kadına sunulan özel alan kadının ekonomik, sosyal, kültürel alanlara katılımını engelleyebilmektedir. Bu engeller kız çocuklarının eğitimden yeterince yararlanamaması, erken yaşta evliliklerin olması, kadınların çalışma hayatına kayıt dışı, geçici ve ucuz iş gücü olarak katılması şeklinde karşımıza çıkabilmektedir (Aktaş, 2013, s.70). Kız çocukları yuva kurup gideceği hatta başka bir aileye ait olacağı düşüncesiyle eğitime dahil edilmeyen meslek sahibi olmaları desteklenmeyen gruptadır (Yavuz, 2015, s.98). Çalışma hayatına katılmayı belirleyen sebeplerden birinin eğitim olduğu söylemek mümkündür. Eğitim iş hayatına katılmadan önce alınır. Kadınların eğitim tercihlerini toplumdaki basmakalıp yargılar olumsuz etkileyebilmektedir (Parlaktuna, 2012, ss.1224-1225). Toplumsal cinsiyet rollerinin kadını evin içindeki özel alana ait görmesi, çalışarak gelir elde etme görevinin erkeğin işi olması, kız çocuklarının eğitim alma yaşında evde annesine ya da aile büyüklerine yardımcı olmak durumunda bırakılması kadınların eğitim imkanlarından yararlanmak istemesinin önünde engel olabilmektedir. Küçük yaşlarda eğitime özendirilmeyen kız çocukları büyüdüklerinde hanede kendisine öğretilen toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde yaşamını devam ettirmek zorunda kalabilmektedir.

Toplumda meydana gelen sosyo-kültürel ve ekonomik değişiklikler sonucunda kadının ücretli işlerde çalışmaya başlaması, erkek kimliğini kendisine uygun gören kamusal alanda ve diğer iş yerlerinde kolay olmamaktadır (Tekin Epik ve Özen, 2021, s.87). Kadınların iş gücüne dahil olmasını yaşadığı çevredeki örf ve adetler etkileyebilmekte aynı zamanda kadınların iş gücüne katılım kararında ailenin fikir beyanı önemli olabilmektedir (Durmaz, 2016, s.46). Aile büyükleri ya da aile reisi denen erkek kişisi tarafından çalışması desteklenmeyen kadın iş hayatına girmeye cesaret edememektedir. Kadın çalışması yönünde ailesinden destek alıp motivasyonunu yüksek tutsa dahi zamanla aile içindeki sorumluluklarının üzerinde

oluşturduğu baskı yüzünden kariyerinde performans azalması yaşadığı düşünülebilmektedir (Kişioğlu, 2015, s.37).

Kadının çalışma hayatına katılımının artmasıyla kamusal alanda uzun yıllar etkin rol oynayan erkeklerle kadınlar arasında mücadele alanının oluşmaya başladığı gözlemlenmektedir. Toplumun cinsiyetlere atfettiği görevlere göre kadının öncelikli yeri özel alanıdır şeklinde düşünen hegemonya kadını kamusal alanda belli ölçüde tanımaktadır (Koparan, 2020, s.60). Erkeklerin yapmış olduğu işler kamusal alanı içine almakta ve siyasal alan da kamusal alanın bir parçası olarak görülmektedir. Siyaset, toplumda erkeklerin var olduğu bir alan olarak benimsetilmekte kadınlar bu alanın dışına bırakılarak süreç normalleştirilebilmektedir. Kadınların cinsiyet rolleri gereği siyasal alanda aktif olamayacağı algısı ile kadınlar çevreleri tarafından desteklenmemektedir. Dolayısıyla bu alanda var olmak isteyen kadın engellerle mücadele etmek durumunda kalabilmektedir (Pınarcıoğlu, 2017, ss.18-19). Siyasetin hem erkek işi olarak görülmesi hem de kadını benimsemeyen bir yapıya sahip olması kadınların siyasete katılma alanlarını daraltabilmektedir. Siyasi partilerin kadın kolları etkinliklerinde görev alan kadınların karar alma mekanizmalarında aktif olduğunu gözlemlemek zordur. Aslında kadınların siyasete katılması demek erkek egemen kültürün onlara biçmiş olduğu rollerden ayrılarak kamusal alanda görünmeye başlaması anlamına gelmektedir (Yavuz, 2015, s.105). Kadınlar siyasi camiada lider konumunda olmaktan çok erkeklerin liderliğini desteklemek için faaliyet gösteren kişiler olarak görülmektedir. Siyasi alanda kadın lider sayısının erkeklere oranla az olduğu gözlemlenmektedir. Kadınlar siyasi mecralarda erkeksi davranışlarda bulunarak aktif özne olabilmekte ve bu sayede kendi kimliklerini koruyabilmektedir (Mutlu, 2017, s.36).

Kadınlar her ne kadar kamusal alana dahil olsa da üst kademe yönetim kadrolarına ulaşmada kadınların engellere takıldığı gözlemlenebilmektedir. Bu engellerin gözle görülür şekilde kesinliğinin olmaması “cam tavan” kavramının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Cam tavan esasında temelinde cinsiyete bağlı engelleri barındırmaktadır (Öğüt, 2006 , s.74). Toplumsal cinsiyet rollerine bağlı bu engeller mesleklere yansıyarak kadınların fıtratına uygun görülen öğretmenlik, sekreterlik, hemşirelik, hasta bakıcılığı gibi işlerde yoğunlaşmalarına ve erkeklerden statü olarak düşük konumdaki işlerde kalmalarına zemin hazırlayabilmektedir. Öğretmenlik mesleği

kadın işi olarak görülürken eğitim kademesinde yönetici olmak erkek işi olarak kabul edilebilmektedir (Yücedağ, 2017, s.50). Toplumsal cinsiyet rolleri, yönetici konumlarına erkekleri işaret ettiği için kadınlarda özgüven zedelenmesi yaşanabilmektedir.

Her iki eşin de çalıştığı ailede kariyer planlarına dayalı sorunlar kadın açısından dezavantajlı olabilmektedir. Eşlerin farklı kariyer hedeflerine sahip olması ailenin düzenini etkilemektedir. Kadınların çalışma hayatında daha fazla rol alarak kariyer basamaklarını çıkmaya başlaması çift kariyerli eşler sorununa sebep olarak gösterilebilmektedir. Böyle bir durumda erkeğin kariyerine öncelik verilip, kadının kariyer gelişiminde cinsiyeti ve hane içi rolleri sebebiyle geride kalması muhtemel olarak karşımıza çıkabilmektedir (Kişioğlu, 2015, s.38). Bazen de kadınlar erkeklere verilen ücretlerin daha yüksek olması sebebiyle kendi kariyerini arka plana alıp eşinin kariyer basamaklarını tırmanmasını destekleyebilmektedir.

2.2. Muhafazakar İdeoloji ve Kadın Kurgusu

2.2.1.Türkiye'de Siyasal İslam ve Muhafazakarlık

Mustafa Kemal ve arkadaşları Ulusal kurtuluş savaşını kazandıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve siyasi yapısını modernleştirmeye karar verdiler. 1922'de Osmanlı saltanatını, 1924'te ise Osmanlı padişahlarının dini makamı olan Hilafet'i kaldırdılar. Yeni Cumhuriyet'in bu girişiminin İslam ve İslam dünyası ile resmi bağlarını kesmesi anlamına geldiği düşünülmektedir. Halifeliğin kaldırılmasından sonra Mustafa Kemal Atatürk, Batılılaşma amacına ulaşmak için sosyal ve kültürel bir devrim başlatmıştır (Göl, 2009, s.799). Mustafa Kemal ve arkadaşları, İslam dini ile ilgili olguları dönüştürmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda kadınların eşit haklara sahip olması, dilin reforme edilmesi ve Latin harflerinin kabulü, yeni bir ulusal ve kültürel kimliğin yaratılması gibi birçok hedef hayata geçirilmiş olacaktır (Göle, 1997, s.51). Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Türkiye'de yeni bir ulus ortaya çıkmıştır. Kemalist devrimin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İslamcı akıma dayalı tüm eski örgütlerin ortadan kaldırılması amacını güttüğü söylenebilmektedir.

Kemalistlerin, sosyo-kültürel alanda İslam'ı en aza indirmek için onu yeniden inşa etmeye çalıştıklarını söylemek mümkündür. 1924 yılında halifeliğin kaldırılmasıyla başlayan laiklik hareketi, eğitim ve adalet alanlarında da etkisini devam ettirmiş ve

1924 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı adı altında teşkilatlanma kurulmuş ve bu alanlar devlet kontrolüne geçmiştir (Gözaydın, 2009, s.191). Diyanet'in bu anlamda enformel rolünün, ' yeni Türkleri' Cumhuriyetin ihtiyaçlarına göre eğitmek ve sosyalleştirmek olduğu söylenebilmektedir (Yavuz, 2003, ss.49-50). Bu amaçla Diyanet özellikle Sünni İslam'a karşı devletin dini kontrol etme aracı olarak etkin bir şekilde işlev görmüştür (Gözaydın, 2009, ss.216-217). Yeni yasaya göre, Diyanet'e bağlı olmayan herhangi bir kamusal dini faaliyet yasa dışı olarak tanımlanmıştır. 3 Mart 1924'te çıkarılan bir diğer kanun da din eğitiminin kontrolünü mezhep veya din adamlarının elinden alan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Bu düzenlemenin ardından Milli Eğitim Bakanlığı tüm medreseleri veya dini okulları kapatmıştır. Yaşanan bu gelişmeler, yeni Cumhuriyet'in İslam'la nasıl bir ilişki içinde olacağının ipuçlarını verebilmektedir. Mustafa Kemal'in ve Cumhuriyetçilerin, dini kontrol etmek ve arındırmak istedikleri söylenebilmektedir. Burada Mustafa Kemal döneminde yeni Cumhuriyet'in merkezinde yer alan laiklik anlayışı, çevredeki Siyasal İslamcı hareketlerin direnişiyle karşı karşıya kalmıştır. Nakşibendi tarikatı liderlerinden birisi olan Şeyh Said 1925'te yeni rejime isyan etmiştir. Bir diğer örnek ise Menemen İsyanı'dır. Nakşibendi tarikatına mensup Derviş Mehmed arkadaşlarıyla birlikte İzmir'in Menemen ilçesinde rejime isyan etmiştir. İlginç olan, tüm bu isyanların Nakşibendi tarikatına mensup olanlar tarafından organize edilmiş olmasıdır. İsyanların İslamcı kökenli olmasına siyasetin ve devletin tüm olanaklarından dini muhalefetin uzaklaştırılmış olması sebep olarak gösterilebilmektedir (Ezikoğlu, 2021).

Mustafa Kemal Atatürk 1938'de öldüğünde Cumhuriyet Halk Fırkası Türk siyasetinde İslam'a yaklaşımını 1945 yılına kadar saldırganca sürdürdüğü düşünülmektedir. Bunun sonucunda 1946'da otoriter siyasi denetimlerin gevşemesi yaşanmış ve Türk siyasetinde çok partili sisteme geçilmiştir (Zürcher, 2003, ss.219-220). Seçimlerde demokratik çok partili sistemin bir sonucu olarak, siyasi partilerin çoğunun parti programlarında İslami göstergeler kullanmaya başladığı gözlemlenebilmektedir. Millet Partisi hem muhafazakar hem de milliyetçi bir siyasi parti olarak karşımıza çıkmıştır ve Türkiye'nin ateizme ve komünizme kaymasını önleme iddiasında bulunmuştur (Buğra, 2002).

1946' da Demokrat Parti kurulmuştur. DP'nin kurucuları 1950 seçimlerine kadar parti programlarında CHP'nin İslam'a yönelik otoriter yaklaşımını eleştirmiştir. DP'nin

İslam'a yönelik liberal olarak adlandırılan tutumlarının muhafazakar seçmenleri cesaretlendirdiği söylenebilir (Ahmad, 1991, s.10). 1950 yılında seçimleri kazanan DP'nin bu zaferiyle birlikte, İslam'ın Türk kamusal hayatındaki rolünün de değişmeye başladığından bahsedilebilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk döneminde laikler ve İslamcılar arasında artan gerilim DP zamanında gevşekliğe kavuşmaktadır. DP'nin seçim nedeniyle siyasal İslamcılarla iş birliği içinde olması, İslam'ın yaşam içinde etkisini artırmasına sebep olarak gösterilebilmektedir. Bu durumun 1970'lerden sonra Türk siyasetinde Millî Görüş hareketinin oluşumunu açıklamak için önemli olduğu söylenebilir.

2001'de AKP'yi oluşturan siyasi kadrolar İslamcı kimlik ve geçmişe sahiptir. Recep Tayyip Erdoğan ve arkadaşları, Türk İslamcılığının modern kurucusu, Milli Görüş hareketinin siyasi gücü olan Necmettin Erbakan'dan siyaset yapma tarzını öğrenmişlerdir. Erbakan, örgütün maddi desteği ile 1970 yılında Milli Görüş ideallerini benimseyen siyasi partilerin ilki olan Milli Nizam Partisi'ni kurmuştur. 19. yüzyıldaki diğer birçok Siyasal İslamcıda olduğu gibi, Erbakan'ın da laik "Batılı" değerlerin reddedilmesi çağrısında bulunduğu, İslam dışı ekonomik ve politik fikirlere karşı çıkılacağı söylenebilmektedir. Manifestonun gündemi için Türkiye'deki Kemalist laik sistemi devirmek ve onun yerine Erbakan'ın İslam'a dayalı bir "adil düzenini getirmek olduğu düşünülmektedir. Erbakan önderliğinde "Milli Görüş hareketi" ilk zamanlarda kapalı olarak bir İslam devleti zihinde canlandırmış olsa da siyasete katılımın ardından bunu inşa etmeyi açıkça hedef aldığından bahsedilebilmektedir. Erbakan'a göre İslam, Batı ile kaçınılmaz bir mücadele içinde olan bir ideolojiydi. Milli Görüş'ün önemli siyasetçilerinden birisi olan Bahri Zengin bu Batı karşıtlığını şu şekilde aktarmaktaydı:

> "*... Batı, egemenlikten arınmış bir dünya ya da politik bir sistem yaratamadı. İşte Doğu / İslam ve diğerleri arasındaki temel fark. İslam'a göre, egemenlik Tanrı'ya aittir, ancak bu, birisinin Tanrı adına doğaya veya bir grup insana hakim olabileceği anlamına gelmez. Bu sadece kimsenin diğerine hakim olamayacağı yeni bir modelin ortaya çıkması anlamına gelir. Bu yüzden siyaset felsefesi farklıdır. Herkes kanun önünde eşittir. Batı felsefesi egemenliğe ve dolayısıyla iktidara dayanır. Sonuç olarak, sömürgeci ve emperyalist. Bu nedenle Batı, medeniyet, evrim vb. adına başkalarına karşı farklı ayrımcılık yöntemleri kullanmaktadır. Bu çerçevede Milli Görüş, dünyada yeni bir medeniyet kurmaya çalışan bir hareketin adıdır. (Atacan, 2005, s.190)*"

Buna bağlı olarak Milli Görüş'ün kuruluş dönemindeki siyasi gündeminin en belirgin özelliklerinden birisinin Batı karşıtı bir zihniyetle yeni bir İslam medeniyeti kurma hayali olduğu söyleyebilmektedir.

Erbakan'ın siyasi kariyerindeki ilk partilerden birisi olan Milli Selamet Partisi 1970'lerde aktif siyasetin içerisinde olmasına ve 70'li yıllarda zaman zaman koalisyon ortağı olmasına rağmen 1980'de askeri rejim tarafından kapatılmıştır. 1980'den sonra Milli Görüş'ün temelini oluşturan ekip 1983'te Refah Partisi'ni (RP) kurdu. 1987 referandumundan sonra eski politikacıların tekrar siyasete atılmalarına izin verildi. 1980 askeri darbesi ile yasaklandıktan sonra bu referandumla tekrar siyasete atılan Necmettin Erbakan Refah Partisi'nin liderliğini üstlenmiştir (Zürcher, 2003, s.299). Ancak Refah Partisi, Özal liderliğinin etkisiyle 1990'ların ortalarına kadar önemli siyasi aktör haline gelememiştir. Turgut Özal dini grupların çoğunu etkisi altına alması, Anadolu şehir ve köylerindeki muhafazakarların bu dönemde Özal'ın partisi Anavatan Partisi'ni (ANAP) seçimlerde desteklemesinden sonra 80 sonrası askeri rejimin ardından seçilen ilk Başbakan oldu (Atasoy, 2009, 128). Öniş (1997) bu olguya işaret etmekte ve bu durumu Özal'ın muhafazakar kitleyi ANAP'a yönlendirmedeki kişisel başarısı olarak değerlendirmektedir (Öniş, 1997, s.757). Özal'ın Cumhurbaşkanı olmasının ardından ANAP tutumunu değiştirerek yeni lideri Mesut Yılmaz ile birlikte muhafazakar bir aktörden ziyade liberal bir aktöre evrildiği söylenebilmektedir. Özal'ın ölümüyle ANAP muhafazakar seçmenler üzerindeki etkisini kaybettiği için özellikle 90'ların başından itibaren Türkiye siyasetinde RP'nin yükselmeye başladığını söylemek mümkündür. Bazı araştırmacılar 1990'dan sonra Refah Partisi'nin yükselişini açıklamak için farklı düşünmüşlerdir. Gülalp (2001, s.443) modernleşmenin 90'lı yıllarda girdiği krizin, bu çevredeki İslami unsurlar için yeni bir mücadele alanı sağladığından söz etmektedir.

Refah Partisi'nin laiklik konusundaki görüşünün, MSP'den farklı olduğu gözlemlenmektedir. Erbakan'ın, seçimlerden önce laikliğin reddinden ziyade Mustafa Kemal dönemindeki otoriter laiklik eleştirilerine odaklandığı söylenebilir (Ercan, 2012, ss.364-365). Erbakan'a göre militan veya otoriter sekülerizm Cumhuriyet ile birlikte bu ülkede bireylerin haklarını sınırlamaktadır. Refah Partisi'nin 1995 tarihli Seçim Rehberi'ne göre; "Taklitçiler (Kemalistler anlamında) "laik" kelimesinin yabancı bir kelime olmasından yararlandılar ve laiklik din düşmanı şeklinde

uygulandı. Ancak dünyanın hiçbir yerinde laiklik dinin düşmanlığı değildir. Aksine, tüm inançların güvence altına alındığı anlamına gelir". Refah Partisi'nin 1995 seçim beyannamesine göre yaşam hakkından sonra gelen en önemli hak din özgürlüğüdür.

Türkiye'de Refah Partisi ve Siyasal İslamcılığın yükselişinin bir diğer açıklaması ise ekonomiktir. İslamcı hareketin, "Adil Düzen"in kuruluş belgesinde mevcut ekonomik sistemi eleştirdiği ve bu doğrultuda çözüm önerileri sunduğu gözlemlenmektedir. Milli Görüş'ün ekonomik açıdan birinci amacı, Anadolu'da çeşitli vaatlerle ekonomik olarak yoksulluk sınırında olan insanları kendi hareketlerine çekmek, ikincisi ise "Adil Düzen" ve Refah Partisi seçim beyannamelerine göre ekonomide eşitlik ve adalet ilkelerini sağlamak olduğundan bahsedilebilmektedir. Milli Görüşün Anadolu'da Kemalist rejim tarafından dışlandığını düşünen kitlelerin desteğini almayı amaçladığı söylenebilmektedir.

İkinci temel amaç için Batı yanlısı serbest piyasa aktörlerine karşı zayıflamış olan muhafazakar ekonomik aktörleri destekler niteliktedir. Hakan Yavuz (1997), Türkiye'nin Özal'ın neo-liberal politikasıyla açık kapı ticaret politikalarının Refah Partisi'nin yükselmesine yardımcı olduğunu, çünkü Müstakil İş adamları Derneği (MÜSİAD) ve benzeri ekonomik kurumların kurulmasıyla muhafazakar burjuvazinin yaratıldığını belirtmiştir. Ayrıca Nakşiler gibi tarikatların onların iş bağlantılarını geliştirmelerinde ve ekonomiye girişlerini kolaylaştırmalarında önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.

1996 seçimlerinde Başbakan Necmettin Erbakan'ın Refah Partisi seçimlerde en yüksek oyu alan siyasi parti olmuştur. Erbakan seçimden sonra Doğru Yol Partisi ile koalisyon hükümeti kurmuştur. Türk siyasi tarihinin ilk defa güçlü bir konuma sahip İslamcı bir parti ile karşı karşıya kaldığı söylenebilmektedir. Ancak bu durum fazla uzun sürmedi. Refah Partisi, Türk siyasetindeki Siyasal İslamcı gündemleri nedeniyle liberaller, sol ve merkez sağ destekçileri için tehdit haline geldi (Zürcher, 2003, ss.306-307). Ayrıca Erbakan ve partisi bu dönemde askeri de karşısına almıştı. Erbakan koalisyon hükümeti 28 Şubat 1997'de Türk ordusu tarafından iktidardan uzaklaştırılmıştır. 1998 yılında Refah Partisi, anayasanın öngördüğü din ve devlet ayrımını ihlal ettiği gerekçesiyle Türkiye Anayasa Mahkemesi tarafından siyasetten men edilmiştir. RP'nin yasaklanmasının ardından Aralık 1998'de Milli Görüş hareketi Fazilet Partisi'ni kurdu. Gündemleri RP'den gelse de 2001 yılına kadar RP gibi başarılı olamadılar.

Anayasa Mahkemesi tarafından faaliyetleri laiklik ilkesine aykırı bulunarak yasaklandılar. Bundan sonra Milli Görüş hareketi yenilikçi Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve gelenekçi Saadet Partisi (SP) olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Atacan, 2005, ss.188-189).

2.2.1.1. Siyasal İslam ve Muhafazakarlığın Dönüşümü

Milli Görüş Hareketi'nin bölünmesinden sonra yenilikçiler grubu tarafından 2001 yılında AKP kurulmuştur. AKP 2002 kasım seçimlerini kazandığı dönemde Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri, ülke içindeki liberal aydınlar ve İslamcı gruplar, Türk toplumundaki muhafazakar vatandaşlar, merkez sağ seçmenleri, inanç temelli kar amacı gütmeyen kuruluşlar, TÜSİAD gibi Batı tarzı ekonomik kurum ve kuruluşlar, MÜSİAD gibi kuruluşları inşa eden muhafazakar işadamları tarafından desteklenmiştir (Ezikoğlu, 2021).

Milli Görüş Hareketi'nin bölünmesinden sonra merak edilen konulardan birisi, Türkiye'deki AKP iktidarında İslam ekonomisinin ilkeleri ile neo-liberalizm arasında potansiyel bir çatışma olup olmayacağıdır. Türkiye ekonomisinde neo-liberal politikalar 1980 yılından bu yana Özal hükümeti ile tartışılmaya başlanmıştır. Turgut Özal'ın, neo-liberal stratejiler nedeniyle Türkiye ekonomisindeki korumacı mekanizmayı ortadan kaldırmak istediği düşünülmektedir. Türkiye'de neo-liberal düzen ile Erbakan'ın Adil Düzen'i arasındaki farklılaşmayı AKP örneği üzerinden açıklamak mümkün değildir. Çünkü AKP'nin 2002'den bu yana Özal'ın neo-liberal perspektifini Türkiye ekonomisinde sürdürme amacı ile hareket ettiği şeklinde bir düşünce mevcuttur. AKP'nin devlette dönüşüm politikaları, ekonomik açıdan dezavantajlı ve aynı zamanda muhafazakar gruplar ile küresel rekabetçi büyük firmalar arasında sınıflar arası koalisyon inşa ederek işlemektedir (Atasoy, 2009). Kemalist devletçiliğin uygulamalarına itiraz eden AKP, 'toplum ile devlet arasında evrensel adalet ve insan hakları ilkeleri temelinde yeni bir toplumsal sözleşme fikri geliştirmektedir (AKP, 2002, s.21).

Coşar ve Özdemir (2012), AKP'nin muhafazakar özelliklerinin sadece İslam'ı değil, neoliberal ekonomi politikalarını da referans alarak oluştuğunu işaret etmektedirler. ettiğini AKP'nin 1980 askeri darbesinden sonra Özal'ın ekonomik ilkelerinin tarihsel sürecini sürdürdüğü söylenebilir. Ancak bazı akademisyenler Özal ile AKP arasındaki

farkı "İslam'ın rolü" olarak göstermektedir. Eligür (2010, ss.148-149) veya Öniş (2009, ss.21-40) gibi bazı yazarlar, AKP'nin İslami ideolojisi ile neo-liberalizm arasındaki çatışmanın Avrupalılaşma veya demokratikleşme süreci ile ilgili olduğuna inanmaktadır.

Türkiye ekonomisinde İslamcılık ile neo-liberalizm arasında AKP'nin ayakta kalmasına bağlı bir ortaklık olduğu söylenmektedir. 2008 ekonomik krizinin ardından AKP ile Batılı iş adamları arasındaki ilişkiler kötüleşmiş olmasına rağmen, AKP özellikle siyasal bekası için neo-liberalizme karşı tavır almamayı tercih etmiştir.

Erdoğan liderliğindeki AKP, Haziran 2011'deki üçüncü seçim zaferinin ardından konumunu sağlamlaştırmış ve Türk siyaset sahnesinde hegemonik bir güç haline gelmiştir (Müftüler-Baç ve Keyman, 2012). Türkiye'nin, AKP döneminin sonraki aşamalarında kademeli olarak liberal olmayan bir demokrasiden yeni bir tarz rekabetçi otoriterliğe geçtiği düşünülmektedir (Aydın-Düzgit ve Kaliber, 2016; Gürakar, 2016; Saatçioğlu, 2016). Bağımsız yargı, medya ve sivil toplum gibi liberal demokratik düzen için çok önemli olan kontrol mekanizmalarının zayıfladığı ve sonunda tasfiye edildiğini gözlemlemek mümkündür. Buğra ve Savaşkan (2014), inşaat, enerji ve medya gibi sektörlerde, genellikle mülkiyetleri örtüşen, parti veya parti devleti ile yakın bağları olan grupların ortaya çıkmasıyla Türkiye'nin 'ahbap-çavuş kapitalizminin' unsurlarını göstermekte olduğunu öne sürdüğünden bahsetmektedir. 2011 yılından itibaren servet eşitsizliğinin istikrarlı bir şekilde arttığına dair kanıtların varlığından söz edilebilmektedir.

2.2.1.2. AKP İktidarı, Değişen Muhafazakarlık ve Değişen Kadın Algısı

Türkiye'nin AB'ye katılım arzusu, Türkiye'nin tam üyeliği sağlamak için birçok yasal ve kurumsal değişiklik kararını yasalaştırmasını hızlandırmıştır. Kadın- erkek eşitliği uzun yıllardır AB gündeminde olan politikalardan biridir (Akbaş, 2010, s.2).

2001 yılında kurulan AKP, 3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimlerde tek başına iktidara gelmiştir. Bu parti İslamcı- laik ikiliği üzerine kurulmuş ve Türk siyasetinde bu ikilik üzerinden iktidara gelen bir siyasi parti olmuştur (Adaklı, 2009, s.559).Muhafazakar demokrasi söylemleriyle politik pozisyonunu belirleyen Ak Parti Milli Görüş'ün katı İslamcı politikası yerine, dine ve demokrasiye bağlı ılımlı bir kimlikle karşımıza çıkmıştır (Nebati, 2014, s.196).Ak Parti iktidara geldiği ilk yıllarda

uzlaşmacı bir dil kullanarak yönünü batıya döndüğünü ve laiklikle ilgili bir sorununun olmadığını AB'ye tam üyelik noktasındaki ısrarından vazgeçmeyerek anlatmaya çalışmıştır (Çokoğullar Bozaslan, 2018, s.126).

AKP iktidarının ilk dönemlerinde toplumsal cinsiyet politikalarında iyileştirmeler yapılmıştır. AB'ye katılım için AB müktesebatının yükümlülüklerini yerine getirme amaçlı cinsiyet eşitliği, kadın güvenliği, kadın hakları. Kadına sosyal statü gibi kavramlar benimsenmiştir (Düzgit ve Keyman, 2007). 2011 yılına kadar AKP hükümeti tarafından toplumsal cinsiyet politikalarına dair yasal değişiklikler ve düzenlemeler uygulanmıştır. 2002- 2011 yılları arasında Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinin desteklenmesi ve muhafazakar demokrasi ideolojisinin gündemde olması nedeniyle bazı sorunların üstesinden gelinse de kadın hakları konusunda muhafazakar siyaset anlayışından vazgeçilmediği göze çarpabilmektedir. Bu duruma neden olarak AKP'nin Milli Görüş Hareketi'nden ayrılan kurucu üyelerinin cinsiyet eşitliği kavramına en başından beri karşı çıkmaları gösterilebilir (Güneş ve Ezikoğlu, 2023, s.15). Özellikle 2011 seçimlerinden sonra AKP'nin kadın politikalarında radikal değişimler gözlenmektedir. Bu değişimin temelinde modern kadın imajının yerine aile kavramının ön plana çıkarılmak istenmesi yer almaktadır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan yeni kurulan bakanlıkların duyurusu için 9 Haziran 2011'de düzenlediği basın toplantısında "Aile kavramı bizim için önemli" dedi. Kadın ve Aile Bakanlığı'nın Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak düzenlendiğini açıkladı (Nas, 2016, s.168). Bakanlığın isminden silinen kadın politikaları, bakanlığa bağlı başka bir bölüme indirgenmiştir. AKP seçkinleri ailenin güçlendirilmesi söylemine vurgu yaparak, aile politikasına indirgenmiş olan sosyal politikalar uygulama eğiliminde olmuştur (Yazıcı, 2012, s.116). Bu aile söylemi ataerkil toplum altında kadınların geleneklere bağlı toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreterek yeni bir dönüşümün yolunu açmıştır (Yılmaz, 2015, s.382).

Aynı dönemde kadınlar adına konuşulan bir diğer konu olarak karşımıza kürtaj çıkmaktadır. 2012 yılında BM'de düzenlenen UNDP Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda konuşan Erdoğan "Bir bebeği annesinin karnında öldürmekle doğumdan sonra öldürmek arasında bir fark yoktur. Kürtajı cinayet olarak görüyorum. Bunun olmasına kimsenin izin verme hakkı olmamalıdır" demiştir (Ünal ve Cindoğlu, 2013, s.21- 31). Bu bağlamda tecavüze uğrayan kadının isteği dışında gebe kalma

ihtimalinin göz ardı edildiği düşünceleri doğabilmektedir. İslamiyet anlayışında kürtajın caiz olmaması nedeniyle iktidarın, kadının üreme hakkı yerine din temelli söylemlerde bulunduğu düşünülebilir.

AKP, yoksulluğu yönetmek amacıyla sosyal yardım harcamalarını artırmıştır. Sosyal yardım harcamaları kapsamında dul maaşı, engelli ve bakıma muhtaç aylığı, kömür ve yemek yardımı, yer almaktadır. Yardımların sosyal politika olmaktan çok AKP'nin siyasi politikası olduğu düşüncesi ifade edilmektedir (Yükselbaba, 2000, s.72). Sosyal yardımlardan, kadına dul aylığı verilmesi kadının çalışması yerine devletin verdiği gelir ile yetinmesini sağlamaya yönelik olarak değerlendirilebilir.

AKP Hükümeti, kadın evliliğinin ilk yılında hamile olursa kredi geri ödemelerinin ertelenmesi, üniversite öğrencisi ise eğitim borçlarının silinmesi, 18 ve 24 yaş arası genç çiftler için teşvik kredilerinin verilmesi yoluyla evlilik ve gebelik teşviki gibi politikaları uygulamaya koymuştur. Ayrıca hükümetin bu açıklamasından hemen sonra Erdoğan erkek ve kız üniversite öğrencilerinin aynı evde kalmasına izin vermeyeceklerini, çünkü bunun toplumun değerlerine aykırı olduğunu belirtmiştir (Kaya, 2015, s.57). Evliliğin ve gebeliğin önerilmesi aileyi güçlü tutmak ve ailenin devamlılığını sağlamak açısından hükümet tarafından önemli görülmektedir. Kadının aile içindeki görevleri pekiştirilmeye çalışılmakta, ekonomik, sosyal, toplumsal hakları eve bağımlı kılınmasıyla geri plana atılabilmektedir. Farklı cinsiyetlerin bir arada barınması toplumun bozulması açısından tehdit olarak görülüp AKP Hükümeti tarafından eleştirilmiştir. İktidara ilk geldiklerinde toplumsal cinsiyetin sağlanması konusunu ele alan AKP'nin daha sonra gelenekçi-muhafazakar görüşleriyle cinsiyetçi hareket ettiği söylenebilmektedir. Vaatleri ile yaptıkları örtüşmeyen AKP'nin bunu strateji olarak uyguladığı düşünülmektedir.

2011'den sonra kadın politikalarında muhafazakarlaşmanın kadına yönelik şiddeti artırdığı yönünde tartışmalar ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda İstanbul Sözleşmesi'nin kilit nokta olduğu söylenebilir. Türkiye'de İstanbul Sözleşmesi'ni farklı şekilde değerlendiren iki ayrı grubun oluştuğu gözlemlenmektedir. Bir grup Sözleşme'nin aileyi yok ettiğini iddia ederken diğer grup Sözleşme'nin kadın hakları açısından önemini ifade etmektedir. Grubun aile tarafını destekleyenlerin muhafazakarlardan, kadın hakları adına kazanım olacağını düşünenlerin feministlerden oluştuğu gözlemlenmektedir (KADEM, s.2020). Bu kamplaşmanın

benzeri AKP içinde de yaşanmıştır. Milli Görüş'ten kopup AKP içine gelen aktörler muhafazakar kanat içinde yer aldıkları için Sözleşme 'ye açıkça muhalefet ettikleri göze çarpmaktadır (Aksoy, 2021). Bu muhalefeti Türkiye Düşünce Platformu üstlenmiştir. Kuruluş, Mayıs 2020'de AKP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'a İstanbul Sözleşmesinin sakıncalarına dair rapor sunmuştur. Raporda İstanbul Sözleşmesi şu şekilde nitelendirilmektedir:

İstanbul Sözleşmesi'nin amacının kadına karşı şiddeti/ aile (ev) içi şiddeti önlemek olduğu belirtilse de kadın ve erkeklerin kendi toplumlarının, gelenek ve inançlarının yüklediği rollerden sıyrılarak ele alınması gerektiğine yönelik zihniyet değişikliğini de içerdiği sözleşmenin önsözünden, hükümlerinden ve özellikle kullanılan kavramlardan anlaşılmaktadır. Raporun detaylarına bakıldığında ise bahse konu kuruluşun İstanbul Sözleşmesi'ni kaldırma talebinin doğrudan muhafazakar değerleri koruma güdüsünden kaynaklandığı açıkça gözlemlenmektedir (TDP, 2020, ss.3-4). AKP içerisinde bu raporu destekleyenlerin sayısının oldukça fazla olduğu düşünülmektedir. Yaşanan bu gelişmelerin ardından Türkiye 20 Mart 2021'de İstanbul Sözleşmesi'nden çıkmıştır (Resmi Gazete, 20 Mart 2021). İstanbul sözleşmesinden çıkış kamuoyunda uzun soluklu tartışmalara yol açmıştır. Kadını koruyacağı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacağı düşünülen bu sözleşmenin feshi gerek modern gerek muhafazakar Türk toplumundaki bütün kadınlar için daha önceki kazanımların büyük oranda gerilemesi anlamını taşımaktadır. Bu uzun soluklu tartışmalar aynı zamanda AKP içerisinde bir parti içi tartışmaya dönüşmüştür. Örneğin, Sözleşmeden çekilmeyi destekleyen ve AKP'ye yakın olarak lanse edilen Türkiye Düşünce Platformu, Mayıs 2020'de Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesinden neden çekilmesi gerektiğine dair bir rapor sunmuştur. Raporda İstanbul Sözleşmesi şöyle tanımlamaktadır: "Sözleşme, Türk Mevzuatında yer almayan "toplumsal cinsiyet" ve "cinsel yönelim" kavramlarını içermektedir. Bu kavramlarla Sözleşme, Türkiye'de var olan toplumsal ve kültürel olarak oluşmuş cinsiyet algısının tümüyle silinmesini gerektirmekte ve bunun nasıl ve ne ölçüde yapılacağını belirtmemektedir." (TDP, 2020, s.4).

Bu raporun yayınlanmasından sonra AKP içinde hareketlilik hız kazanmıştır. Milli Görüş geleneğinden gelen bir siyasetçi ve aynı zamanda AKP Genel Başkan Yardımcısı olan Numan Kurtulmuş¸ İstanbul Sözleşmesi'ne karşı çıkan bu gruplara

destek vermiştir. Kurtulmuş¸ AKP hükümetinin 2012 yılında Sözleşme lehine oy kullanmasının "yanlış" olduğunu belirtti. Ayrıca, diğer birçok AKP'linin de İstanbul Sözleşmesi konusunda aynı görüşü paylaştığını iddia etmiştir. AKP genel başkan yardımcısının bu açıklamalarının ardından kamuoyunda sözleşmeden çekilme yönünde bir hareket beklenirken, ilginç bir şekilde bu tartışmalar AKP içinde parti içi bir tartışmaya dönüşmüştür (Güneş ve Ezikoğlu, 2022). Bir diğer aktör ise üyeleri arasında AKP'li kadın milletvekillerinin de bulunduğu Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) ve bu derneğin başkan yardımcısı olan Cumhurbaşkanı'nın kızı Sümeyye Erdoğan'dır. KADEM, TDP'nin toplumsal cinsiyet teriminin anlamına ilişkin bu iddialarına yanıt vererek şu şekilde bir açıklama yapmıştı; “Toplumsal cinsiyet terimi eşcinsellik veya cinselleştirme olmadığı gibi biyolojik cinsiyetin inkârı veya yok sayılması anlamına da gelmemektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı, kültürler ve toplumlar tarafından kadınlara ve erkeklere yüklenen rolleri ve görevleri ifade etmek için kullanılır. Toplumsal cinsiyet eşitliği ise kadın ve erkekler için eşit fırsatlar anlamına gelmektedir. Yani bu ifade üçüncü bir cinsiyet anlamına gelmemektedir" (KADEM, 2020).

İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik her türlü şiddete karşı yasal koruma sağlayan ilk uluslararası hukuki belgedir" diyerek KADEM'in açıklaması AKP içindeki bazı muhafazakar aktörlerin tepkisini çekmişti. Bu tepkilerin başını çeken AKP'ye yakın gazetecilerden Abdurrahman Dilipak, İstanbul Sözleşmesi'nin savunulmasından rahatsız olmuş ve doğrudan KADEM’i ve AKP içerisinde sözleşmeyi savunan Özlem Zengin gibi aktörleri hedef almıştır. Dilipak'ın "AKP'nin Papatyaları" başlıklı yazısı, Türkiye'de İstanbul Sözleşmesi'ni savunan kadınlara yönelik ağır bir hakaret olarak görülmüştür (Dilipak, 2021). Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bilgisi dahilinde AKP kadın kolları teşkilatları tarafından Dilipak'a karşı tavır alınmasına ve hukuki süreç başlatılmasına karar verilmiştir (T24, 2021). Öte yandan bu tartışmaların odağı olan Özlem Zengin ise İstanbul Sözleşmesi ve bu sözleşme odağında tartışılan 6284 Sayılı Kanun için şu açıklamayı yapmaktadır:

> *"Türkiye’de İstanbul Sözleşmesi ve 6284 tartışmasını açan Saadet Partisi’dir. Aynı soruyu onlara sormak lazım. Biz kendi kimliğimizle, onlar kendi kimliğiyle seçime giriyor. 6284 ile ilgili aleyhte yapılan kampanyada kendi partim içinde birçok arkadaşım benimle aynı düşünüyor.*

Uygulamayla alakalı sorunları kaldırabiliriz. Biz bu işi yaparken aile meselesiyle çatışmıyoruz. Bunlar birbiriyle rekabet eden kavramlar değil. Aileyi korumak ve kadına şiddeti önlemek istiyoruz. Bu ikisi bizim için kırmızı çizgimiz. Benim arzu ettiğim arkadaşlarımın kendi aramızda konuştuğumuz şeyi daha sesli bir şekilde dile getirmeleriydi. Zengin, İstanbul Sözleşmesi'yle ilgili tartışmalarla ilgili "İstanbul Sözleşmesi'nde onların anlattığı şeyler yok. 'Eşcinsel evlilik var, 40 yerde yazıyor' diyorlar, yazmıyor. İtirazımız olan konuları tartışalım ama gerçek olanı da söyleyelim. Ben hiçbir şekilde LGBT taraftarı bir insan değilim." (Gazete Duvar, 2023).

Fakat KADEM ve Özlem Zengin'in bu konudaki itirazları ve direnişi 2023 seçimleri öncesinde tersine dönüş yoluna girmiştir. 2023 seçimleri öncesinde Cumhur İttifak'ına katılan ve radikal İslamcı bir çizgi izleyen Hüda-Par ve Yeniden Refah Partisi benzer şekilde AKP içerisinde Sözleşmeyi savunan Özlem Zengin ve KADEM'i hedef almıştır. Bu durum AKP içerisinde İstanbul Sözleşmesi ve kadına yönelik şiddete dair radikal muhafazakar kesimin parti içi çatışmadan başarılı şekilde ayrıştığını gösterebilmektedir.

2.2.1.3. Kadınların Dezavantajlı Konumlarına Muhafazakâr İdeolojinin Bakışı

19.yy' dan itibaren kullanılmaya başlanan muhafazakarlık teriminin muhafaza etme, koruma anlamına geldiği kelime kökeninden anlaşılabilmektedir (Sezik, 2012, s.114). Muhafazakarlığın ortaya çıkmasında Aydınlanma Çağı, Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi etkilidir. Aydınlanmanın insanın aklıyla kendisini ve toplumu güzelleştireceğine dair inancı tamdır. Dolayısıyla Aydınlanma hareketi akılcılık (rasyonalizm) felsefesinin yolundan gitmektedir. Felsefeye göre insan davranışını gelenekler ve görenekler değil insanın aklı ve muhakeme gücü belirlemektedir (Demirkanoğlu, 2017, s.288). Sanayi Devrimi feodaliteye son vererek kapitalizmin doğmasına sebep olmuştur. Bir yandan geleneksel sınıf çatışmalarını bitirirken bir yandan kentli olgusunu ortaya çıkartıp toplumda yapıyı kalıcı olarak değiştiren bir etki yaratmıştır. Sanayi Devrimi'nin devamında gerçekleşen Fransız Devrimi ile monarşiler yıkılıp modern devletlerin kuruluşu yaygınlaşmıştır. Fransız İhtilaliyle düşüncelerde meydana gelen değişimler sonucu ideolojiler ortaya çıkmıştır. Bu ideolojilerden biri de muhafazakarlıktır. Muhafazakâr ideoloji Fransız İhtilali'nin getirdiği değişimlere tepki olarak nitelendirilmektedir. Fransız Devrimi gerçek olanın uygulanıp toplumun yapısının tamamen değiştirilmesine, aklın kullanılmasına işaret etmektedir. Muhafazakâr düşüncenin ise Fransız İhtilali'nin devrimci fikirlerini

karşısına alıp geleneklere bağlı kalmayı vurguladığı söylenebilmektedir (Ceyhan, 2020, ss.28-29).

Muhafazakarlıkta korunan değerlerin ortadan kalkması durumunda insanların, toplumun, ülkenin olumsuz durumlarla karşı karşıya kalacağı kaygısı vardır (Gül, 2019, ss.56-57). Muhafazakâr ideoloji alışık olunanın dışına çıkmayı reddetmekte, gelenekleri ve özü korumayı kendine amaç edinmektedir. Muhafazakâr ideolojide dini inancın, kültürel değerlerin, geçmişten gelen toplumsal kuralların değişiminin toplumda yabancılaşmaya yol açacağı ve endişe yaratacağı düşüncesinin hakim olduğu düşünülebilir.

Aydınlanma insandaki akıl gücüne dikkat çekerken muhafazakar düşünce de insan aklının sınırlı olduğu yönünde görüş bildirmektedir. Bu sebeple muhafazakar söylem insanların toplumu oluşturmadığına değinmektedir. Onlara göre toplum insanların kültür, inanç, düşünce yapısını, ahlaki normlarını belirleyebilmektedir (Yıldız, 2013, ss.145-146).

Muhafazakar kelimesi duyulduğunda zihinlerde dini anlamlar çağrışmaktadır (Kara, 2016, s.7). Muhafazakarlara göre din sadece kişilerin inancı üzerinde etkili değildir. Dinin toplumda birleştirici gücü de bulunmaktadır (Demirkanoğlu, 2017, s.295). Dini yaşam toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde etkili olabilmektedir. Dini yaşamın toplumda etkisini, toplum için oluşturduğu kararları kutsal gücü sayesinde meşru kılması şeklinde anlamlandırmak mümkündür. Toplumsal cinsiyette dinsel faktörler nedeniyle geleneksel rol kalıplarına bağlı oluşabilmektedir. Buna dayanarak cinsiyet eşitsizliğine bağlı geleneksel cinsiyet rolleri kutsallaştırılarak kadınlar erkeğe bağımlı kılınmaktadır (Gül, 2019, s.27).

Muhafazakarlığın erkek egemen düşünceyle paralel hareket ettiği söylenebilir. Patriarkal görüş kadınları ve erkekleri, fonksiyonları ve yapabilirlikleri açısından farklı görmektedir. Bu durumun altında Tanrının toplumsal işlevler bakımından her iki cinsi farklı yarattığı düşüncesi yatmaktadır. Yaradılış sonucu erkekler güçlü ve rasyonel, kadınlar zayıf ve akıl olarak daha aşağı düşünülürken, kadınların duygu durumlarının da değişken olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu özellikler sonucunda erkek yönetmeye uygun görülürken kadının siyasal ve kamusal alanın dışında olması gerekliliği dile getirilmektedir (Demirkanoğlu, 2017, s.299). Kadının kamusal alanda

yer alması, ekonomik faaliyetlere katılması muhafazakar düşüncenin desteklediği bir durum değildir. Tüm semavi dinlerde olduğu gibi İslamiyet'te de kadına kutsallık atfedilmektedir. Kadının evin içinde kocası ve çocukları için uğraş göstermesi ibadet niteliğinde sayılmaktadır (Kara, 2016, s.16). Kadın anne ve eş olarak ev içinde güvende kabul edilmekte, kadının evin dışına çıkarak para kazanması, asıl görevinin ailesi ve evi içindeki sorumlulukları olması nedeniyle reddedilmektedir (Çokoğullar Bozaslan, 2018, ss.34-35).

Muhafazakarlar otoriteyi gerekli görmektedir. Toplum için otorite devletken aile için evin erkeği otorite kabul edilmektedir. Muhafazakarlara göre aile içinde monarşi düzeni vardır. Baba ailede kral rolündeyken, anne ve çocuklar gibi ailenin diğer üyelerinin kralın yani babanın otoritesine bağlı olduğu inancı yaygındır (Özalp, 2018, s.12).

Muhafazakar düşünce dinden ve geleneklerden beslendiği için toplumsal cinsiyet eşitliğini kabul etmemektedir. Tanrı'nın kadını ve erkeği farklı yarattığı düşüncesine inanan muhafazakar ideolojide kadının ikincil konumunun pekiştirilmekte olduğu düşünülmektedir. Kadın çocuk doğuran ve bakan olarak karşımıza çıkarken, erkek evin direği olarak adlandırılmakta ve bu durum ailenin değerlerini koruma endişesiyle meşrulaştırılmaktadır (Geçer ve Kıymaz, 2019, s.190).

Muhafazakar ideolojiyle şekillenen toplumlarda kadınların evlenecekleri erkekleri seçebilme hürriyeti azdır (Göksel, 2000, s.11). Erkek evlenmek istediğinde geleneksel rollerini kabul eden onunla aile kurabilecek bir kızın bulunması mecburi görülmektedir. Kurulan ailenin devamında çocukların olması, muhafazakar düşüncede nimet olarak sayılmaktadır. Çocukların yetiştirilmesi ailenin görevi olmakla birlikte ataerkil kapsamda yetiştirilmesinin aileye toplumda değer kazandırdığı düşünülmektedir. Üremenin önemli sayıldığı muhafazakar düşüncede ceninin yaşama hakkının elinden alınması durumu olarak yorumlanan kürtaja karşı tepki vardır. Anne karnına düşen bebeğin düştüğü andan itibaren yaşama hakkı olduğu düşüncesi yaygındır. Kürtaj sonucunda ise cinayet gerçekleştirildiği ve şeytana hizmet edildiği düşüncesi hakimdir (Gül, 2019, s.61). Bu durumda kadınlar 9 ay bebeği karnında taşımak zorunda kalmakta ve istemediği halde anne olmaya mecbur bırakılmaktadır.

Muhafazakâr söylem kadını toplumsal cinsiyet kurallarına tabi şeklinde güzel, sade ve itaatkar olarak tanımlamaktadır (Küçük Durur ve Şimşek, 2017, s.391). Ataerkilliğin üzerinde durduğu kadının fıtratına uygun sıfatlara bürünmüş olması muhafazakarlıkta da tercih edilen olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Muhafazakar ideolojinin önemsediği bir diğer konu örtünmedir. Örtünme, kadının bedeninin belirli yerlerinin karşı cinsten gizlenmesi olarak vurgulanmaktadır. İslam'da kadının örtünmesi mahremiyetle açıklanabilmektedir. Mahrem için kadının hem görünmezliğini hem de gizli alana ait konuları dile getirmemeyi kapsadığı söylenebilmektedir (Yücebaş, 2012, s.68). Kadınların örtünmesi dini ve ahlaki açıdan mecburi görülmekte, kadınların giyim konusunda değişime uğraması halinde ahlakın yozlaşacağı düşüncesi oluşabilmektedir (Kubilay, 2010, s.70). Örtünen kadın cazibesini sergilemekten kaçınmakta, edepli olarak kabul edilmektedir. Örtünme sadece somut bir kıyafet olarak değil aynı zamanda kadının konuşmasını, davranışlarını, hareketlerini, cazibeden sıyırması anlamında da düşünülmektedir. Kadın örtünme ile güzelliğini teşhir etmekten kaçınabilmekte, aynı zamanda namuslu olmayı tercih ettiğini de beyan etmiş olmaktadır. Kadının cinselliği toplumu tehdit eden bir kavram olarak görülürken. kadının örtünmesi sonucunda cinselliğini denetim altına aldığı görüşü hakimdir (Göle, 1991, s.130). Kadının cinselliğini rahatça yaşaması evlilikle normale indirgenebilmektedir. Evlilik zinaya ve harama karışmamak adına cinsler için en uygun görülen toplumsal kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Muhafazakar söylem evlilik kurumu ile kurulan aile birliğine dikkat çekmektedir. Geleneksel açıdan önemli olan aile muhafazakarlıkta da aynı önemini korumaktadır. Muhafazakar ideolojinin yapı taşı ailedir. Bireyler aile içinde toplumsal değerleri öğrenmektedir. Aile, birlikteliğin sembolü olmakla birlikte dini değerlerin, insanlarla olan ilişkilerin yaşandığı ilk yerdir. Gelenekselliği taşıyan kadın aile içinde anne, abla, kız, hala, teyze, gibi unvanlarla kimlik kazanabilmektedir (Gül, 2019, s.60).

3. 21.YÜZYILDA ÇALIŞMA YAŞAMINDA KADIN VE MUHAFAZAKARLIK

3.1. Toplumsal Yargılar ve Muhafazakar Toplumda Kadının Konumu

Her toplumun kendine özgü değer yargıları mevcuttur. İnsanlar doğdukları toplumda var olan bu değer yargılarını, toplumsallaşma süreciyle birlikte öğrenmektedirler. Topluma ait olan örf, adet, gelenek, görenek gibi değerleri benimseyen bireyler bu değerleri bir sonraki kuşağa aktaran konumdadır (Yazıcı, 2020). Toplumsal değer yargıları böylece sürekliliğini koruyabilmektedir. Topluma yerleşen ahlak ölçütleri toplumda çoğunluğun değişmeyen fikri olarak adlandırılan toplumsal yargı kavramını ortaya çıkarmaktadır. Geleneksel toplumlarda insanlar aynı düşünce ve değer kavramlarına bağlılıklarına göre gruplar şeklinde var olurlar. Bu insanlar bireysel hayatlarında dahi grubun benimsediği fikirlere uygun hareket edebilmektedirler.

Patriarkal toplumlarda toplumsal kalıp yargıların, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumuna zemin hazırladığı düşünülmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinden uzaklaşmanın şiddeti arttıkça yaptırımı da artabilmektedir. Toplumun kadına yüklediği görevlerden biri olan ev düzenini sağlama eylemi erkekler tarafından yapıldığında birey, toplumsal rol kalıbının dışına çıkmış olacağı için yaptırım olarak ayıplanmayla karşı karşıya kalabilmektedir. Fakat bir kadının kendi toplumsal rollerinden sapma davranışını göstermesi onun toplumda daha ağır yaptırımlarla yüzleşmesine neden olabilmektedir (Akkaş, 2019, s.102). Gelişen bu tepkiler sayesinde toplumda ayrımcılık sorununun oluştuğu gözlemlenebilmektedir. Ayrımcılık, cinsiyet, ırk, dil, din, fiziksel yapı gibi olgular üzerinden yapılabilmektedir. İnsanlara bir konu hakkında sabit fikri benimseten topluma yerleşmiş kalıp düşünceler, bilmediğimiz bir olay ya da tanımadığımız bir kişi hakkında oluşan ön yargılar ayrımcılığı destekleyebilmektedir. Toplumun içselleştirdiği kalıp yargılar insanları kişisel özelliklerinden sıyırıp bağlı olduğu grubun üyeleriyle aynı kabul ederek damgalamakta, kişi toplumda kendisi için belirlenen kalıp yargıların dışına çıkmak istediğinde ayrımcılığa uğramaktadır (Erikli, 2020, s.42).

Bireylerin yaşamlarını sürdürürken dikkate aldıkları konular arasında dinin yeri ayrıdır. Din insanların yaşayış biçimlerine yön verebilmektedir. Dünyadaki düzeni, yaşadığımız hayatı bir yaratıcının varlığına dayandıran din, inanç, ölçüt, düşünce gibi

kavramları harmanlayarak bireylerin nasıl yaşaması gerektiği hakkında bilgi verdiğine inanılan olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Abuzer, 2011, s.145). İnsan yaşamını belirleyen etken olması sebebiyle toplumda genel kabul edilen kuralların oluşumuna dinin zemin hazırladığı yönünde fikirler mevcuttur. Bu kuralların geleneklerle beslenmesi sonucu toplumda oluşan kalıp yargıların kadınları etkilediği gözlemlenmektedir. Kadınların inanışlarına bağlı dünya görüşleri topluma ait olan kültüre işlediği gibi dindar olmayan bireyler tarafından da benimsenmektedir. Kültür içinde kadının algılanışında ve kadınlara ilişkin düşüncelerin oluşmasında dinin etkisinden söz edebilmek mümkündür (Sözen, 2011, s.60). Dini kurallar, insanların bazı davranışları yapmalarını bazı davranışlardan ise kaçınmalarını gerektiren uyarı niteliğindeki esaslardır (Aktan, 2020, s.12). İslamiyet'i benimseyen muhafazakar toplumlarda kadınların vücudunu göstermeyecek şekilde örtünmesi mutlak doğru kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu kurala uymayan kadınlar dinine bağlı olmayan ya da toplumun genel ahlakını bozan kişiler olarak adlandırılabilmektedir. İslam geleneğinde yer alan başörtüsü Müslüman kadın kavramının ayrılmaz parçası olarak göze çarpmaktadır. Buna bağlı olarak başörtüsü kullanmayan kadın dindar olmayan şeklinde algılanabilmektedir. Başörtülü kadın ise başörtüsüyle muhafazakar kadın kimliğini seküler bilince sahip olmasına rağmen koruyabilmektedir (Hacıoğlu, 2016, s.89).

Gelişen teknoloji ve imkanlar sayesinde moda ve güzellik kavramları gündelik yaşamda ilk sıralarda yer alabilmektedir. Özellikle kadınların ilgi alanına daha çok giren bu kavramlar geleneksel toplumlarda farklı yorumları beraberinde getirebilmektedir. Fazla aksesuar kullanan kadın "kadının gösterişten uzak olması" söylemleriyle irdelenirken, makyaj yapan kadın "dinine bağlı olmayan" olarak ötekileştirilebilmektedir. Ancak kadının sosyal, ekonomik ve çalışma hayatında görünürlüğünün artmasıyla birlikte kadınların günlük rutinlerinde değişiklikler gözlemlenmektedir. Kendisini orta tesettürlü olarak tanımlayan kadınlar hem şık hem de tesettüre uyan giysileri tercih ederken, yokmuş gibi duran makyaj uygulamalarıyla doğallıktan yana olabilmektedirler (Tunçhan, 2018, s.31).

Muhafazakar toplumlarda abartılı harcamadan, fazla tüketimden kaçınarak sade yaşamın huzuruna kavuşmaya çalışılmaktadır. Küçüklükte ailede öğretilen bu bilgiyi hayata dökmek yine öncelikli olarak kadına verilmektedir. Erkek evin ihtiyaçlarını

karşılarken kadın da kocasının kazancını israf etmemekle görevlendirilmektedir (Tekin Önür ve Dündar, 2021, s.335). Müslümanın gereğinden fazla harcama yapması eleştiri konusu olabilmektedir. Giyim sektöründe tesettürlü kadın kıyafetleri fiyatlarının yüksek olması bazı olumsuz söylemleri beraberinde getirebilmektedir. Muhafazakar kadın giyimi gündemde sıklıkla yer alırken erkeklerin lüks giyim tercihleri aynı oranda tartışılmamaktadır (Hacıoğlu, 2016, s.93).

Toplum tarafından dinine bağlı olarak adlandırılan kadınlar faizli banka işlemleri yapma, alkolün kullanıldığı ve satıldığı alanlarda bulunma, eğlencelere katılma, özel günleri kutlama gibi gündelik yaşamın dinle çatışan zorluklarıyla yüzleşebilmektedir (Ünalan Turan, 2014, s.147).

Toplumda bireyin bulunduğu konum statü kavramı ile ifade edilmektedir. Patriarkal toplumlarda evli olmak bekar olmaktan daha fazla öneme sahipken, tüm toplumlarda dişi olmak toplumsal bir değer olarak ele alındığından erkeklikten sonra gelmektedir (Günindi Ersöz, 2015, s.82). Dişil bireyler evlenerek bir statüye kavuşurken, erkekler doğar doğmaz cinsiyetleri sebebiyle o statüyü elde etmektedir. Kadının toplumdaki ikincil konumunun ilk olarak bu şekilde başladığı söylenebilir.

Geleneksel toplum kadını ailesinin yanında ya da yakın çevresinde konumlandırmaktadır. Kadın iş seçimi durumunda bu konuyu önceliğine alma durumunda kalmaktadır. Herhangi bir terfi söz konusu olduğunda kadınlar, terfi için yer ya da şehir değişikliği gerekliyse ataerkil aile bağları sebebiyle bu tercihten uzaklaşabilmektedir (Karaca, 2013, s.120).

Geleneksel toplumun muhafazakarlığı da içine alan kurallarla ortaya sunduğu doğruların toplumdaki karşı cinsleri ayrı oranda etkilediği düşünülmektedir. Bu durumda toplumun kadından beklentileri daha fazla olabilmektedir. Kadının sadakatsiz tavır sergilemesi ona duyulan saygıyı azaltırken aynı zamanda toplum onu basit kadın imajının içine sürükleyebilmektedir. Onurunu kaybeden kadın hakaretlere maruz kalmaktadır. Kadının işlediği küçük bir kusur devamında onun alçakgönüllü olmasıyla ya da davranışlarına dikkat etmesiyle onarılamamaktadır. Ancak erkekler herhangi bir hatalı davranışta bulunduğunda söz, söylem ve hareketlerine dikkat ederek toplumun güvenini yeniden kazanabilmektedirler (Gül, 2019, s.59). Toplum veya çevresi kadından pek çok hareketi için mahcup olmasını ve hatta çoğu zaman

özür dilemesini beklerken, erkeklerin hareketleri mahcup olup özür dilemelerini gerektirecek bir beklentiyi beraberinde getirmemektedir.

3.2. Muhafazakar Toplumda Kadınlar ve Eğitim

Toplumlarda var olan kültür, insanların yaşam biçimlerini, beklentilerini ve hayatlarının akışını belirlemekte önemli bir yere sahiptir. Toplumun sahip olduğu değerlerin yeni nesillere aktarılması eğitim sayesinde gerçekleşebilmektedir. Eğitimin toplumda gerçekleştiği ve toplum tarafından şekillendiği söylenebilmektedir (Aslan, 2001, s.25). Her toplumun kendi benimsediği yaşam şekillerine uygun eğitim sisteminin o toplumda var olduğu gözlemlenebilmektedir. Toplum ve eğitim hem birbirini etkileyen hem de birbirini tamamlayan iki ayrı kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler ilk eğitimlerini ailede alırken, daha sonra okul, arkadaşlar, akrabalar ve kitle iletişim araçları yoluyla da eğitim devam etmektedir. Birey toplumun içinde sosyalleşirken toplumun var olan kültürünü ve değerlerini benimseyerek gelişmektedir.

Cinsiyet ayrımcılığının etkileri eğitim konusunda da göze çarpmaktadır. Toplum kadınları ev içine erkekleri ev dışına ait gördüğü için kadınlar eğitim olanaklarından yoksun kalabilmektedir. Yüzyıllardır erkeklerden işe sahip olması, kadınlardan hane içinde becerilerini sunması beklenmektedir. Bu cinsiyet temelli ayrım bireylerin eşit eğitim hakkına sahip olmasının önünde engel teşkil etmektedir. Oysaki eğitim ekonomik kalkınma ve sosyal haklar sebebiyle oldukça önemlidir (Akkaş, 2019, s.113). Bazı toplumlarda bireylerin haklarını bilmeleri için eğitim hakkı öncelikliyken bazı toplumlarda eğitim hakkı toplumsal cinsiyet rolleri ve eşitsizliği sebebiyle engellere takılabilmektedir. Kadınların küçük yaşlarda aile içindeki görevlerinin fazla olması eğitim haklarından gerektiği kadar yararlanamamalarına sebep olabilmektedir (Büyükalan Filiz, 2018, s.332).

Ataerkil toplumlarda aile içindeki bireylere cinsiyet rolleri öğretilirken aynı zamanda o rollere bağlı kalınmasının önemi de vurgulanmaktadır. Bu süreçte cinsiyeti kız olan bireyler itaat etmeyi, erkeğe karşı gelmemeyi ve karşı cinse bağımlı olmayı öğrenebilmektedir. Yetersiz eğitim sonucu erken yaşlarda evlilikler görüldüğünde şiddete maruz kalan kadınların bu duruma sessiz kaldığı, gerçekleşen şiddet sonucu nereye başvuru yapacaklarını bilmedikleri göze çarpmaktadır (Özaydınlık, 2014,

s.105).Ataerkil düşünce kadının eğitim görmesini ilk olarak çocuk yetiştirme, sevgi dolu ve huzurlu bir aile hayatı açısından gerekli görmektedir (Karakaya, 2019, s.344). Burada dikkati çeken husus yine kadının toplumsal rollerini destekleme amaçlı bir eğitim talebi olduğudur. Bilinçli ve kaliteli yaşamanın ön koşulu eğitimdir. Her şeyin hızla değişip geliştiği dünyaya ayak uydurma eğitimle gerçekleşebilmektedir. Eğitimin toplumda tüm insanları kapsayacak şekilde olması gerekmektedir. Kişinin yaşamını sürdürüp kendini geliştirmesi, toplumda var olabilmesi için eğitilmesi gerekmektedir. Cinsiyet ayrımcılığı çocukluk yıllarında toplumsal ve kültürel kurallar nedeniyle ailenin kız çocuğa erkek çocuktan daha az imkanlar sağlamasıyla başlamaktadır. Kadınların toplumda her mecrada erkekler kadar yer alamadığı ifade edilebilir. Kadınların eğitimde fırsat eşitliğine ulaşamamaları ve dolayısı ile yeterli eğitim alamamaları sonucunda donanımlı hale gelememeleri kadınların erkeklerin gerisinde kalmalarının ana nedeni olarak sayılabilir (Özaydınlık, 2014, s.96). Kadınların eğitim hayatına katılmasına engel teşkil eden toplumsal cinsiyet rolleri kadınların erkeklere oranla daha yoksul olmasına da sebep olabilmektedir. Çünkü günümüzde imkanların fazla olduğu bir yaşam biçimine sahip olmak iyi bir eğitim almakla gerçekleşebilmektedir (Tire, 2017, s.106).

Uzun yıllar boyu laiklik ilkesi gerekçe gösterilerek başörtülü kadınların eğitime katılması konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Başörtüsü sorunu toplumda modernleşmenin başlaması için emek sarf edenlerle mücadele etmeden kendini bu sürecin içinde bulan kitlelerin arasında belirmiştir (Başkan, 2019, s.110). 1980'lerden sonra net olarak gündeme gelen başörtüsü yasağı türbanlı kadınlar için üniversitelere girişte, çalışma hayatında, statülerine bağlı olarak toplumda var olmaya kadar devam eden süreçte sorunlara neden olmuştur (Cindoğlu, 2010, s.38). Başörtüsü yasağıyla mücadele eden kadınlardan eğitim görmek isteyenler ya kendi rızası dışında başlarını açma durumunda bırakılmışlar ya da başlarını açmak istemeyen, muhafazakar düşünceye derinden bağlı olanlar eğitim hakkından geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Geleneksel toplumda erkeğe göre arka planda görülen kadınlar, başörtüsü sorununun gündeme gelmesiyle birlikte mücadele etmek için protesto meydanlarında boy göstermeye başlamışlardır. Başörtüsünü sokaklarda özgürce savunabilen dindar kadın erkeğin gerisinde olan konumunu, "erkeğin yanında" şekline dönüştürerek onun dava arkadaşı olabilmiştir. Bundan sonra politikada erkeğin yanında türbanı destekleyen İslamcı kadınlar "bacılar" olarak ifade edilmiştir. Yaşananlar sayesinde

kadının “birey kadın” olarak anılabilmesindeki ilk adımın atıldığı söylenebilir (Çaha, 2010, s.317).

Karma eğitim kadının ve erkeğin aynı ortamda eğitim-öğretim görmesini ifade etmektedir. Kadınların fitne olarak görülmesi sebebiyle onların erkeklerle aynı ortamda bulunması ve yabancı erkeğe bakmaları dine göre doğru kabul edilmeyerek eleştirilebilmektedir (Gözütok, 2012, s.103). Bu durumda özellikle muhafazakar aileler kız çocuklarını karma eğitimin uygulandığı modern eğitim kurumları yerine kuran kurslarına yollamayı tercih edebilmekte ya da onları kız meslek liseleri gibi cinsiyete göre ayrılan eğitim kurumlarına yönlendirebilmektedir. Bunun sonucunda kız çocuklarının ilgi alanları ve yetenekleri göz ardı edilmekte ve onların kendi eğitim-öğretim hayatları hakkındaki fikirleri önemsenmemektedir.

Muhafazakar kadınlardan bazıları toplumsal cinsiyet rollerinin önemini dile getirmektedir. Onlar toplumsal cinsiyet rollerine karşı çıkılmaması gerektiği yönünde düşünceye sahiptir. Kadınların kendilerine ait güçlü yeteneklerinin ve rollerinin varlığını savunarak bu yönlerin eğitimle geliştirilmesi ve pekiştirilmesi üzerinde durmaktadırlar. Kadının kadınlığını, erkeğin erkekliğini bilmesi düzenli toplumun oluşmasına katkı sağlar düşüncesiyle hareket edebilmektedirler. Onlara göre kadınların alacağı eğitim geleneksel rollerini destekleyici nitelikte olmalıdır. Geleneksel rollerini eğitimle destekleyen kadınlar tüketici konumdan üretici konuma geçebileceklerdir (Gül, 2019, s.63).

3.3. Türkiye’de Çalışma Hayatı ve Kadın

3.3.1. Çalışma Yaşamında Kadın

Ulusal düzeyde ve dünya çapında ele alındığında nüfusun yarısını kadınların oluşturduğu belirtilmektedir. Tarihten günümüze ekonomik ve toplumsal yaşamın bir kısmını erkekler bir kısmını kadınlar üstlenmiştir. Kadınlar hane içinde ve dışında toplumu ilgilendiren, ekonomiye katkı sağlayacakları alanlarda kendilerini göstermişlerdir. Yine de kadınların ekonomik ve toplumsal kalkınmadan yararlanma düzeyleri erkeklerle kıyaslandığında düşüktür (Kakıcı, Emek ve Üçdoruk, 2007, s. 21). Erkek egemen toplum kurallarının ve muhafazakar düşünceye olan bağlılığın bu düşüşü etkilediği söylenebilir.

Kadın ekonomik faaliyetlerin her alanında farklı şekillerde rol almıştır. Ancak sanayi devriminin gerçekleşmesiyle birlikte ücretli işçi olarak çalışabilmesi mümkün olmuştur. Bu sebeple çalışma hayatında kadının konumu belirlenirken sanayi devrimi baz alınabilmektedir. İlkel toplumlarda kadın bitki işleri ile uğraşıp çocuk bakımını üstlenmiştir. Göçebe yaşam tarzından yerleşik yaşama geçildiğinde toplumsal, ekonomik, siyasal anlamda değişim yaşanmış ticari hayat başlamıştır. Bu dönemde üretim araçlarının piyasaya çıkması ve tarımsal faaliyetlerin artmasıyla kadın ve erkek arasında fiziksel güç sebepli egemenlik yarışı başlamıştır. Erkekler üretim araçlarını yapma ve kullanma, avcılık, balıkçılık, askerlik gibi iş kollarında statüsünü güçlendirirken kadınlar yemek yapma, çocuk bakma, dikiş gibi evle ilgili alanlarda sıkışarak üretim sürecine dahil olamamışlardır. Bu durumun ataerkil aile hayatını oluşturduğu iddia edilmektedir (Ertürk, 2008, ss.7-8). Devam eden süreçte cinsiyetlerin ilgilendiği alanlar ataerkil aile hayatının pekiştirilmesi yönünde ilerleme kaydetmiştir. Toplumda iş bölümü adı altında içselleştirilen kadın işi, erkek işi kavramlarının belirginleştiği söylenebilmektedir.

Sanayi devrimiyle kurulan büyük fabrikalar pazar alanının oluşmasına katkı sağlamıştır. Pazar, ücret farklılıkları, kariyer imkanları, çalışma şartları bakımından birincil ve ikincil iş gücü piyasaları olarak bölünmektedir. Birincil piyasalarda kariyer imkanları fazla, iş karşılığında alınan ücretler yüksekken ikincil piyasalarda ücretler düşüktür. Birincil piyasalarda uzmanlık isteyen işler yer almaktadır. İkincil piyasalarda ise herhangi bir işte çalışmak için özel bir nitelik aranmamaktadır. Bu iki piyasa karşılaştırıldığında kadınların daha çok iş güvencesi bakımından da yetersiz olan ikincil piyasalarda yer aldığı görülebilmektedir (Negiz ve Yemen, 2011, ss.197-198). Kadından beklenen toplumsal cinsiyet rolleri, kadının maruz kaldığı fırsat eşitsizliği, siyasal, toplumsal, sosyal alanlarda etkin olamama gibi nedenler kadınların ikincil piyasalarda yoğunlaşmasını sağlayabilmektedir.

Toplumun benimsediği ataerkil kökenli düşünceler sayesinde kadın evde düzeni sağlayan eş ve anne olarak doğal görev alanının içinde yer almaktadır. Kadın bu geleneksel rollerini aksatmayacak işlerde çalışabilmektedir. Ancak savaş zamanında, kadın iş gücüne ihtiyaç duyulduğu için geleneksel değerler arka planda kalmış vatan uğruna çalışmanın kutsal olduğu vurgulanmıştır (Gelegen, 2001, s.29).

1923 yılında Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte ortaya çıkan Türk modernleşmesi kavramının ana konusu kadının konumudur (Dedeoğlu ve Elveren, 2017, s.29). Cumhuriyetin akabinde gerçekleşen reformlar kadının vatandaşlık haklarına kavuşmasını sağlarken toplumun da değişmesine, yeniden yapılanmasına sebep olmuştur. 1924 yılında eğitimde kadın ve erkeklere eşit hakları sağlayan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1926 yılında kadınların yasal konumunu tamamen değiştiren Türk Medeni Kanunu, 1930'da yerel, 1934'te genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip olma gibi kadınların statüsünü farklılaştıran uygulamalara rastlanmaktadır (Tutar ve Yetişen, 2009, s.124). 1934 yılında meclise 17 kadın milletvekili girmiş, 1935 ara seçimleri ile bir kadın vekilin daha eklenmesiyle 18 kadın parlamentoda yer alabilmiştir. 1950'de Müfide İlhan Mersin'den ilk kadın belediye başkanı olarak seçilmiş; ilk kadın bakan olan Türkan Akyol 1971 yılında atanmıştır (Ereş, 2006, s.42).

1924'ten itibaren kamuda çalışma hakkı elde eden kadınlar devlet güvencesi sebebiyle çalışma yaşamına kamu sektöründe başlamak istemişlerdir. 1980'li yıllara kadar kamusal alanda artış gösteren kadın iş gücü 1980'in sonlarına doğru yavaşlama göstermiştir (Negiz ve Yemen, 2011, s.199). 1980'lerde benimsenen ithal ikameci politikalar sonucu ihracata dayalı büyüme modeliyle birlikte serbest ekonomi öne çıkarılmış, özelleştirmeler gündeme gelmiş, kamunun çalışma alanı kısıtlanmıştır. İstihdamda daralma yaratan bu durum kadın işsizliğinin artmasını etkilemiştir (Durmaz, 2016, s.40).

1980- 1990 yılları arasında çalışma hayatında kadınların oranının giderek azaldığı göze çarpabilmektedir. Buna Türkiye'de tarımda aile işçisi olarak çalışan kadının kente göç ettiğinde yaşamına ev içinde devam etmek istemesi sebep olarak gösterilmektedir. 1990 ve 2000'li yıllara kadar olan süreçte de kadının iş yaşamına katılım oranının düştüğünden bahsedilmektedir. Bu dönemde peş peşe yaşanan ekonomik krizler sonucunda iş yerlerinde cinsiyet ayrımcılığı sebebiyle öncelikle kadın çalışanların çalışma hayatına son verildiğinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Öztürk, 2007, s.23). Çalışma hayatında ekonominin daralma gösterdiği zaman aralıklarında kadın ve erkeklerin ortak çalıştığı alanlarda ailenin geçim kaynağı olarak erkeğin görülmesi sebebiyle işine son verilen kadın olabilmektedir (Yılmaz, 2018, s.66). Ayrıca kadın iş gücü yedek iş gücü olarak görüldüğünden ekonominin büyüme gösterdiği zamanlarda kadın emeğinden yararlanılıp ekonominin daraldığı kriz

zamanlarında kadın iş gücünü sektörden uzaklaştırma yoluna gidilebilmektedir. Dolayısıyla kadın iş gücü daha çok piyasaya esneklik kazandırması bakımından kullanılmaktadır (Koray, 1992, s.96).

Endüstri sonrası toplumlarda çalışma hayatına hızla giren kadın kazandığı paranın getirdiği statüyle birlikte eğitim alanında da kendini ihmal etmemiştir. Aile ekonomisine katkı sağlamak için girdiği çalışma hayatında ücretli ve kayıtlı işgücüne dahil olmayı başarabilmiştir. Devlet güvencesinden yararlanma hakkı kazanan kadın, ailesine para getirip, sosyal çevresini de şekillendirebilmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin kadını eski konumuna göre daha özgür hale getirdiğinden bahsedilebilir (Alp, 2007, s.50). Sosyalleşme imkanlarının gelirle olan bağlantısı nedeniyle iş karşılığında maaş elde eden kadın bu imkanlardan eskiye oranla daha fazla faydalanabilmektedir. Öncesinde kocasının veya babasının kazancı olarak görülen, evin ortak giderleri için kullanılan hane gelirine bağımlı olan kadın ekonomik bağımsızlığı ile birlikte özel ihtiyaçlarını rahatça karşılayabilecek ve kendi maddi kazancını yönetebilecek konumda olabilmektedir.

Ekonomik ve kalkınma sürecinde kadınların aktif olması, çalışma hayatına katılımlarının artırılması hem toplumsal hem de bireysel kalkınma açısından önemlidir. Kadın istihdamında yaşanan artış, aile içi gelirin artması, kaliteli yaşam standardına ulaşma kalkınmanın önemini göstermektedir (Yüceol, Kakı ve Çekçi, 2022, s.47). Türkiye'de kadının çalışma yaşamına katılımının istenen orana ulaşamadığı düşünülmektedir. Hatta bu oranın erkek işgücüne katılım oranıyla kıyaslandığında geride seyrettiği ifade edilmektedir.

(Tablo 3.1: İstatistiklerde Kadın)

(%)

	Toplam	Erkek	Kadın
Okuryazar olmayan nüfus oranı (25+ yaş)	**3,5**	1,0	6,1
Yükseköğretim mezunu nüfus oranı (25+ yaş)	**23,0**	25,1	20,9
İstihdam oranı (15+ yaş)	**45,2**	62,8	28,0
İşgücüne katılma oranı (15+ yaş)	**51,4**	70,3	32,8
İşsizlik oranı (15+ yaş)	**12,0**	10,7	14,7

(TÜİK, 2022)

Tablo 3'e bakıldığında 25 yaş ve üzeri erkeklerle kadınların eğitim farkı, 15 yaş ve üzeri erkeklerle kadınların iş hayatına katılımı oransal olarak gösterilmektedir. Eğitimden oransal olarak en fazla faydalanan cinsiyetin erkekler olduğu görülmektedir. İş hayatına katılma oranı incelendiğinde erkeklerin katılma oranı kadınların katılma oranının iki katından fazladır. Erkeklerin işsizlik oranı ise kadınların işsizlik oranına göre daha azdır.

Kadınların iş hayatına dahil olması toplumsal ve ekonomik olarak olumlu değerlendirilmekte çalışarak kendilerine ve ailelerine katkı sağladıkları düşünülmektedir. Kadın emeğine duyulan ihtiyaç sayesinde kadının dışarıda nitelikli işlerde görev alıp kariyer basamaklarını çıkmasının önü açılabilmektedir. Ücretli çalışma ile ekonomik bağımsızlığını ilan eden kadının toplumdaki statüsü de farklılaşabilmektedir (Gençtürk, 2022, s.367).

Değişen dünya ve gelişen teknoloji sebebiyle çalışma yaşamında görülen hareketlilik "insana yakışır iş" kavramını gündeme getirmiştir. Cinsiyetine bakılmaksızın herkese çalışma yaşamında eşit tutumun gösterildiği, güvenli ve saygın koşulların sağlandığı, üretmeye yatkın, hür bir iş ortamı bu kavramı tanımlayabilmektedir (Işığıçok, 2009, ss.309-310). Bu kavramın kapsamına sendikalar aracılığıyla kişilerin haklarını arayabileceği çalışma koşulları, sosyal güvenlik imkanları, yeterli düzeyde iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları, nitelikli iş ve tatmin edici ücret kavramları, bilgi alışverişi yapılabilecek rahat iletişim ortamları gibi konular dahil edilebilmektedir. Türkiye insana yakışır işler üretmekte zorlanan bir ülke olarak karşımıza çıkabilmektedir. Kadınların çoğunluğu kayıt dışı sektörde, güvencesi olmadan, az ücretle, zor koşullarda çalışmaktadır. Türkiye'de kadınların toplumsal cinsiyet rollerine uygun olduğu düşünülen hizmet sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. Hizmet sektörü, temizlik işleri, hasta, yaşlı, çocuk bakımı, eğitim gibi alanları içine almaktadır. Çalışan kadınların evi ile işi arasında yetişemediği alanlardaki açığı kapatmak için ortaya çıkan ev hizmetlerinde çalışma kadınlar için önemli bir iş kolu olmaktadır. Bu işin çalışma sürelerinin farklılığı, sendikalaşmadan uzak oluşu, güvencesizlik ve düşük gelir sorunu nedeniyle insana yakışır iş bağlamında analizi önemlidir (Yıldırımalp ve İslamoğlu, 2014, s.146). Ev işlerinde çalışan kadınlar çoğunlukla işlerini akraba ve tanıdık vasıtasıyla bulmaktadır. Aracılar sayesinde bulunan bu iş, kadının güvenli ortamda namusunu koruyarak çalışabileceği algısını oluşturabilmektedir. Ev hizmetlerinde

güvenceye sahip olmadan çalışan bu kadınlar sorun çıkarmaktan kaçınmakta yeni bir iş aramaktansa ellerindeki işe bağlılığı tercih edebilmektedir. İşverenle uyumu bozmamaya çaba gösteren kadınların bir diğer işe bağlılık sebebi de kadına işi bulan kişiye karşı sorumluluk duyması ve onu mahcup etmekten kaçınmasıyla ilişkilendirilebilmektedir (Kalaycıoğlu ve Rittersberger, 1998, s.228). Ev işlerine uygun görülen kadın sosyal güvencesi olmadığı için eşinin veya babasının çalışma durumuna göre onlara bağlı olarak sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir (Dedeoğlu ve Elveren, 2017, ss.40-41).

Erkek egemen yapı kadını ekonomik anlamda da erkeğe bağımlı kılmaktadır. Para kazanmak erkeğin görevi sayılmaktadır. Bu bakış açısı ücretli çalışma hakkının erkeğe ait olduğu düşüncesini beraberinde getirebilmektedir. Toplumun da onayladığı bu düşünceler sayesinde kadının çalışmasının elzem olmadığı, ona bakacak bir erkeğin mutlaka varlığı şeklindeki algılar kadınların çalışma hayatına dahil olmasından başlayarak iş yerinde korku ve baskı davranışı denilen mobbinge maruz kalmalarına neden olabilmektedir (Aşkın ve Aşkın, 2018, s.261). Kadınların aileye bağlı sorumlulukları nedeniyle işine gereken özeni gösteremeyeceği veya evlenip işten ayrılacağı düşüncesi işe girişlerde onların tercih edilmesine engel olabilmektedir (Alparslan, Bozkurt ve Özgöz, 2015, s.67). Yine evli olan kadınların anne olma ihtimallerini göz önünde bulunduran işveren, personel alımında evli kadınları işe almaktan kaçınabilmektedir.

Yarı zamanlı çalışma haftalık otuz saatin altında çalışmanın gerçekleştiği çalışma türüdür. Esnek çalışma biçimi olan kısmi süreli çalışmada işçinin bu çalışma türüne rızasının olması, iş süresinin kısa olması, işin sözleşmeye dayanması gerekmektedir. Bu çalışma türü özellikle kadınlar tarafından tercih edilmektedir. Yemek, temizlik yapıp, çocuk ve yaşlı bakmak zorunda olan kadın aile gelirine katkı sağlamak için yarı zamanlı iş türünü seçebilmektedir. Bu sayede kadının evdeki görevleri aksamamakta veya kadın evdeki işlerini başkalarına devretmek zorunda kalmamaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların tercihlerini etkilediğine örnek olarak verilebilmektedir (Taşbaş, 2010, s.71). Anneliği ve ev hanımlığı rolü sebebiyle çalışma tercihlerini yarı zamanlı işlerden yana kullanan kadın bu durumda sabit gelir, emeklilik, sağlık güvencesi gibi imkanlardan yoksun kalabilmektedir. Ev kadınlarını çalışmaya iten sebep olarak ekonomik zorluklar gösterilebilmektedir. Fakat yeterli

eğitime ve herhangi bir mesleğe sahip olmayan bu kadınların dışarıda maddi güç elde etmeleri imkansız hale gelebilmektedir (Arat, 1994, s.49).

Ataerkilliğin ön planda olduğu toplumlarda kadına ve erkeğe biçilen roller onların seçtiği iş kollarında da kendini göstermektedir. Bazı mesleklerde cinsiyetin etkileri göze çarpabilmektedir. Avukatlık, hemşirelik, öğretmenlik, sekreterlik gibi mesleklerin kadınlara ait olduğu düşünülürken; doktorluk, mühendislik, polislik, yöneticilik gibi meslekler erkek işi olarak algılanabilmektedir. Türkiye'de kadının karar alma ve karar verme yetisi, bir grubu etkileme ya da gruba yön verme davranışı erkek egemen düşünce sebebiyle dikkate alınmamaktadır. Ülkede her ne kadar demokratikleşme çabası olsa da kadınlar bu süreçte aktif olamayabilmektedir. Erkeklerin otorite merkezinde olup lider olabileceği, kadınların hane içi görevlerini uzantısı olabilecek işlerde başarılı olabileceği düşünülmektedir (Berberoğlu, 1989, s.291). Dolayısıyla kadınların yönetici olması, işveren tarafından bakıldığında akılda bazı soru işaretlerinin belirmesine sebep olabilmektedir. Bu kadın yöneticilerin olmadığı anlamına gelmemektedir. 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na kadınların üst düzey yönetici olarak seçilmesi bakanlığın yürüttüğü olumlu bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır (Karatepe ve Nalcı Arıbaş, 2017, s.10). Kadın yöneticilerin olmaması değil yönetici kadrolarındaki kadınların azlığı göze çarpan konu olmaktadır.

Geleneksel düşüncede ev işleriyle uğraşan kadın sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte kendine yeni roller ekleyebilmiştir. Yaşanan bu toplumsal değişim sürecinde kadın kendi isteği ya da ekonomik yetersizlik nedeniyle çalışma yaşamına girerek maddi bağımsızlığını, gücünü gösterme yoluna gitmiştir. Bu sayede kadın girişimciliğinin ortaya çıktığı söylenebilmektedir (Bedük, 2005, s.110). Kadın girişimciliği bir kadının işletmeyi kurması, organize etmesi, yönetmesi ile tanımlanabilmektedir. Bu sayede kadın girişimci başkalarına da istihdam alanı yaratabilmektedir. Kadınların bu işi tercih etme sebepleri olarak boşanma, gelir elde etme ihtiyacı, zorlu çalışma koşulları, cinsiyete bağlı ayrımcılık gösterilebilmektedir. Kadınları girişimciliğe çeken bir başka konu da şirketlerde orta yönetim basamaklarında çalışan kadınların herhangi bir personel azaltma durumu söz konusu olduğunda etkileneceklerini düşünmeleridir (Keskin, 2014, s.75). Daralma politikası uygulamaya başlayan şirketlerin ilk vazgeçtikleri personeller kadınlar olabilmektedir. Girişimci kadınların erkek

egemenliğin yerleşmiş olduğu sektörlere göre daha az sermaye gerektiren, kadınların daha çok ilgilendikleri, kendi yeteneklerini icra edebildikleri alanlarda ve kadın müşterilere hitap edecek şekilde faaliyette bulundukları söylenebilmektedir (Soysal, 2010, s.91).

Günümüz Türkiye'sinde işyerlerinin çoğunda çocuklar için kreş gibi imkanlar sunulabilmektedir. Kadınlara verilen doğum ve süt izinleriyle onların iş gücüne katılımının desteklendiği söylenebilmektedir (Kılıç ve Öztürk, 2014, s.112). Doğum sonrası babalık izninin annelik izninden kısa olması hem gebelik döneminde hem de doğum sürecinde ruhsal, fiziksel, bedensel yorgunluk içinde olan kadının cinsiyetine bağlı görevi olarak düşünülen bebek bakımını tek başına üstlenmesi gerekebilmektedir. Oysa ki aile kavramının içinde hem anne hem baba yer almaktadır. Dolayısıyla bebeğin ihtiyaçlarının sadece annesi tarafından değil ebeveynleri tarafından karşılanması uygun olandır.

Son yıllarda ebeveyn bakımının aile bireyleri tarafından gerçekleşmesi adına ekonomik teşvik sağlanması gündeme gelmiştir. Yaşlı ebeveynlerin çocuklarının evlerine yerleştirilmesi ve onlar tarafından bakımının sağlanması istenmektedir. Aile bireylerinden kastedilen ebeveynin varsa kendi kız çocuğu ya da gelinidir. Bu görevin yine bir kadına yüklenmek istendiği gözlemlenmektedir. Yaşlı birey bakımına verilen bu destek sebebiyle özellikle alt sınıf grubu kadınların iş hayatına katılıp maddi kazanç sağlama amacı ortadan kaldırılabilmektedir (Çokoğullar Bozaslan, 2018, s.170). Çalışma hayatına dahil olabilecek kadın sayısının bu sayede azalacağı düşünülmektedir.

3.3.2. Muhafazakar Kadınlar ve Çalışma Hayatı

Kadınlar ve erkekler biyolojik özellikleri haricinde ihtiyaçları, kabiliyetleri, işlevleri bakımından farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca kadınlarla erkekler arasında yaradılış ve Tanrı tarafından verilen toplumsal işlev farklılıklarının olduğu düşüncesi, patriarkal ön kabuller olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkekler doğası gereği gücü elinde bulunduran, rasyonel olan şeklinde tanımlandığı için siyasal alanda devleti temsil etme yetkisine uygun kişilik olarak karşımıza çıkabilmektedir. Kadınlar ise doğal olarak gerçeklikten daha uzak, duygu bakımından karmaşık düşünüldüğü için güven

vermediği gerekçesiyle siyasal ve kamusal alanın dışında görülmektedir (Berktay, 2021, s.32).

Modern dünyaya geçişle birlikte muhafazakar kadınların düşüncelerinde ve yaşam tarzlarında farklılıklar göze çarpmaktadır. Anneliği seven dindar kadın patriarkal yapının içselleştirdiği erkek üstünlüğüne karşı durmakta, modern düşünceler ışığında kendisine atfedilen geleneksel rol kalıplarını kırabilmektedir (Karakaya, 2018, s.222). Dönüşüm yaşayan bu yeni dindar kadın tipi özel alandan çıkıp kamusal alana hareket ederek İslami değerlerin gündelik hayata uyarlandığına örnek olarak gösterilebilmektedir. Geleneksel İslam'a göre Müslüman kadın eviyle ilgilenen, eşine karşı gelmeyen, annelik görevine bağlı olan kadındır. Bu bağlamda kadın, erkek tarafından koruma altına alınmış ve gölgelenmiştir. Kamusal hayata katılma süreci kadınları, erkeklerin arkasında kalan görüntüsünden kurtarabilmektedir (Çaha, 2010, ss.316-317). Kadın kamusal hayata katılarak erkeklerle aynı işleri yapabilmekte, onlarla aynı mekanı paylaşabilmekte, iş karşılığı gelir elde edebilmektedir. Bu sayede güçlenip söz hakkını elde eden kadın, üzerinde baskı oluşturan erkek elini itmeyi başarabilmektedir.

1980'lerden sonra muhafazakar kadınların daha aktif hale geldiği söylenebilir. Bu dönemde kadınlar, kendini eşine, evine, çocuklarına adayan, karşı gelmeyen, dini inancı olmasına rağmen dünya görüşünün olması engellenen geleneksel kadın imajını kabul etmeyip; onun yerine eğitimli, ağırbaşlı, üretim odaklı Müslüman kadın kimliğini savunmaktadır (Çapçıoğlu, 2016, s.289). Türlü mücadelelerle eğitim hakkına sahip olan başörtülü kadın dönemin devamında kamusal alanda da var olmayı başarabilmiştir. Ataerkil toplumdan ve muhafazakar erkeklerden gelen yıkıcı eleştirilere rağmen kendi ayakları üzerinde durmayı başarabilen dindar kadın takdire layık görülmektedir.

Başörtüsü yasağının olduğu zamanlarda kamuya ait alanlarda ve büyük işletmelerde çalışma imkanı bulamayan başörtülü kadınlar küçük işletmelerde kendine yer bulmuştur. Küçük işletme sahiplerinin muhafazakar kesimden olması bu durumu kolaylaştırmaktadır. Fakat işletme sahiplerinin kadının başörtüsü sebebiyle başka yerde iş bulamayacağı düşüncesiyle işin karşılığında düşük ücret vermesi muhafazakar

kadınlar tarafından olumsuz karşılansa da kabul edilebilmektedir. Dindar sermaye sahiplerinin kadını ev geçindirmekten muaf görmesi kadınların düşük ücretle çalışmasına sebep olabilmektedir (Cindoğlu, 2010, ss.86-87). İslam'a uygun yaşayan çalışma hayatında İslami değerleri önemseyen sermayedarlar literatürde dindar ya da yeşil sermaye olarak adlandırılan muhafazakar sermaye sahipleridir (Karaca, 2013, s.112). İş hayatına katılmak isteyen muhafazakar kadınlar çalışma saatlerinde ibadetlerini uygulayabileceği ve karşı cinsle azami ilişki içinde olacağı düşüncesiyle bu sermaye sahiplerinin yönettiği sektörlerde görev almayı tercih edebilmektedir. Meslek sahibi kadınlar çalışarak para kazanmanın yanı sıra toplumda da bir konuma ulaştıklarını düşünmektedir. Başörtülü kadınlar ise tesettüründen dolayı arka plana atıldıklarını, toplumda statüye sahip olmanın meslekle olan bağlantısına dikkat çekmektedir (İslamoğlu, Alp ve Çalış, 2018, s.32)

Gizliliğe, özel alana vurgu yapan mahremiyet kavramı muhafazakar toplumlarda daha çok kadınla ilişkilendirilmektedir. Kadın vücudunun mahrem görülmesi, cinsel namusun kadınla bağdaştırılması, Türk toplumunda toplum düzenini sağlayan değer yargıları kapsamına girebilmektedir (Işık ve Kaçar, 2020, s.15). Muhafazakar kadın modern kurumlarda görünürlüğünü artırmaya çalışırken ya da başka bir deyişle modernleşme sürecine dahil olurken geleneksel, dinsel değeri olan başörtüsünü koruma iç güdüsüyle hareket etmektedir (Çaha, 2010, s.313). Özel alanından kamusal alana çıkan kadının giyim kuşamındaki değişimler gözle görülür şekilde ayırt edilebilmektedir. Çalışma hayatında yer edinen dindar kadın dış dünyada modanın etkisine kapılabilmektedir. Günümüzde tesettürlü kadın giysileri tesettürlü olmayan kadın giysilerine benzemeye başlamış, aradaki fark kapanmaya yaklaşmıştır. Dış mekanda yumuşak çizgilere bürünen tesettürlü kadın kıyafetleri modern görünüme yanaşmaktadır (Ünalan Turan, 2013, s.71).

Muhafazakarlar kadının aile kurumundan kopmayacak şekilde kamusal alanda yer alması konusunda hemfikirdir (Kalkan, 2021, s.128). Bu durumda muhafazakar kadın iş verenden esnek çalışma saati talep edebilmektedir. Evdeki annelik rolüyle çalışma hayatındaki iş yükünü esnek çalışma saatiyle ayarlayabileceğini düşünebilmektedir. Bunun başka bir boyutu da evden çalışmayı istemektir. Muhafazakar kadınlar iş yerine gidip gelirken harcanan zaman ve enerjiye işaret ederek çocuklarından, eşinden ayrılmadan işini daha verimli icra edebileceğini söyleyebilmektedir.

Dini hassasiyetleri sebebiyle katılım bankasında çalışan kadınların iş yerinde değişmesini istedikleri birkaç konudan söz edilebilmektedir. Bölümlere kadın-erkek çalışan sayısının dengeli olarak dağılması, çalışan masalarının birbirinden uzak konumlandırılması, asansör sisteminin cinsiyete göre düzenlenmesi, karşı cinsle tokalaşmak gibi iletişim şekillerinin ortadan kaldırılması bu konulara örnek olarak verilebilir (İslamoğlu, Alp ve Çalış, 2018).

3.3.3. Muhafazakarlığın Türkiye'de Kadınların Çalışma Hayatına Olumsuz Etkileri

Muhafazakar düşüncede korunan şeyler yok olduğu takdirde toplumu oluşturan bireylerin hatta ülke genelinin zarara uğrayacağına inanılmaktadır (Gül, 2019, ss.56-57). Ataerkilliği koruyan ve onun devamlılığını sağlayan bu düşünce kadınların kamusal alanın dışında tutulmasına da zemin hazırlamaktadır. İslam'ın beslediği ataerkil toplumlarda kadın korunup kollanması gereken varlıktır. Kadının hane dışında yeteneklerini sergileyeceği bir iş ortamına katılması muhafazakar çevre tarafından eleştiri almasına sebep olabilmektedir. Toplum baskısı ile savaşamayacağını düşünen kadın gelir elde edebileceği sektörlerde emeğini icra etmekten kaçınabilmektedir.

Kadının varlığı aile içindeki konumuyla özdeşleşmektedir. Kadın her daim özel alanının içinde görülmekte kamusal alana geçmek istese dahi kendisine özel alanında var olması gerektiği vurgulanmaktadır (Ünalan Turan, 2013, s.47). Muhafazakar toplumlarda kadınla ilişkilendirilen mahremiyet, namus, özel alan gibi kavramlar kadının hane dışında yer almasına engel olabilmektedir. Kadınlar ev ve iş hayatı söz konusu olduğunda bazen kendi isteği ile bazen de toplumun kadından beklentisi sebebiyle birini diğerine göre önceliğine alabilmektedir. Özellikle muhafazakar çevre kadının önceliğinin evi olması gerektiği yönünde net fikre sahiptir. Dindar erkekler kadının çalışma hayatının ev hayatından sonra gelmesi gerektiğini düşünebilmektedir (Demir, 2019, s.327). Dindar aileye ya da eşe sahip kadınlar çalışma hayatına katılımı öteleyebilmektedir. Bu durumda muhafazakarlığın ataerkil cinsiyet rollerini pekiştirdiği söylenebilmekte, erkeklerin gücü elinde barındırdığı düşüncesi kadını kamusal alanın dışına itebilmektedir. Görünür mekanlarda erkeklerin aktif olduğu, kadınların dört duvar arasında varlığını sürdürdüğü gözlemlenebilmektedir.

Muhafazakarlara göre; bireyin cinsiyeti kaderinin sonucudur. Kadın biyolojik ve fiziksel özellikleri sebebiyle toplumda ikincil konumda olup ev içinde görev almaktadır (Gül, 2019, s.58). Kadınların gelir elde etme mecburiyetlerinin olmaması dini gerekçelere bağlanmaktadır. Bu durum Müslüman kadına yönelik ayrıcalık olarak gösterilebilmektedir. Geleneksel İslam'a göre esas amaç kadını dışarıda, kamusal alanda yaşanabilecek tehlikelere karşı korumaktır (Önür ve Dündar, 2021, s.327). Bu düşünceler ekseninde yetişen kadın kamusal alana çıkıştan kaçabilmektedir. Kadının çalışmasına eşinin rızası olduğu takdirde izin verilebilmektedir. Evin geçimini erkek tek başına karşılayamıyorsa ihtiyaç dahilinde, kadının özüne ait görevlerini aksatmayacak ve dini hükümlerden şaşmayacak şekilde çalışması uygun görülmektedir. Kadının bu çalışmadan elde ettiği ücret evin geçimine katkı olarak yorumlanmaktadır. Kadının ekonomik anlamda da erkeğin arkasında belirdiği göze çarpabilmektedir.

Muhafazakar düşünce kadını erkeğin tamamlayıcısı olarak nitelendirmektedir. Kadından erkeğine itaat ve bağlılık beklenmektedir. Ekonomik bağımsızlığını ilan eden kadının bağımlı kişilikten sıyrılacağı söylenmektedir (Aydın Şahingeri, 2006, s.46). Toplumsal kültüre göre yetişen, rollerine özen gösteren kadın daha önce hiç tecrübe etmediği özgürlüğü elde etmekten kaçınmakta bu zamana kadar bildiği, gördüğü kısımdan ilerleyip erkeğe olan bağlılığını koruyabilmektedir.

İslam'da kadının ekonomik ve siyasi olarak geride olması gerektiği söylenebilmektedir (Ağçoban, 2016, s.18). İslami düşüncenin pekiştirildiği ataerkil toplumlarda var olan kadınlar yetki ve haklardan uzak tutuldukları için kamusal alana girmeye cesaret edememektedir.

Batılılaşma çabasına karşı çıkan İslami düşünce kadınların geleneksel rollerindeki değişimi desteklememektedir. İslami düşüncenin amacı kadınların toplumsal statüsü ve bedenleri üzerinden gelenekleri korunmak ve İslami hayatın devamlılığını sağlamaktır (Kubilay, 2010, s.69). Kadının örtünmesinin İslami açıdan doğru kabul edilmesi, kadının evinde daha güvende olacağı kanısı onları kamusal alanın dışında kalmaya itebilmektedir. İslam dini toplumsal denetimi kadını özel alanına kapatarak sağlamaktadır. Dış mekana çıkmak zorunda kaldıklarında örtünmeleri gerekli görülebilmektedir. Böylece denetim dış mekanda da devam edebilmektedir (Özdamar, 2004, s.374). Oysaki dini hassasiyetlerine önem veren, örtüsüne bağlı, İslam'ı koruyan

aynı zamanda kamusal alanda varlığını göstermek isteyen Müslüman kadınların varlığından söz edilebilmektedir. Kur'an'da kadın erkek eşitliğinden bahsedildiğini savunan, hadislerle ve çevirilerle erkekler tarafından farklı yorumlandığını iddia eden Müslüman kadınlar, kadının ekonomik ve siyasi alandan erkekle eşit ölçüde yararlanması gerektiğini ileri sürerek İslami feminizm çatısı altında toplanmışlardır. İslamcı feministler kadın gözünden İslam'ın yeniden yorumlanması gerektiğini düşünerek İslam hukukunun düzenlenmesi üzerinde yoğunlaşmışlar bunun için de Kur'an'a başvurmuşlarıdır. İslamcı kadın hareketi İslam hukukunun erkek egemen düşüncelerden etkilenmesi, hadislerin ataerkil düşünceye göre yorumlanabilir olması nedeniyle sosyal ve siyasal hayatta eşitliği savunduğu düşünülen Kur'an'dan daha çok yararlanmaktadır. Kur'an'da herkesin eşit olduğu görüşünü ana teması haline getiren muhafazakar feminizm, bu eşitliğin erkekleri öncü kabul eden toplum görüşü ile engellendiğini dolayısıyla Kur'an'ın kadın destekçisi bakış açısıyla tekrar ele alınıp yorumlanması gerektiğini savunmaktadır (Güç, 2008, s.657).

4. DERİNLEMESİNE MÜLAKAT SONUÇLARI

4.1. Varsayım, Yöntem ve Sorular

4.1.1. Araştırmanın Konusu

Geleneksellikle beslenen muhafazakar toplumlarda toplumsal cinsiyet rolleri erkeğe ve kadına farklı görevler yüklemektedir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları toplumun birçok alanında kadınların önüne çeşitli engeller çıkarmaktadır. Erkeklerle aynı fırsat eşitliğine sahip olmadıkları alanlarda kadınlar daha fazla çaba sarf etmek zorunda kalabilmektedir. Çalışma yaşamı kadınların benlikleri adına mücadele etmek zorunda kaldıkları alanlardan biri olmaktadır. Cinsiyetinden dolayı dezavantajlı konumda olan kadın, çalışma hayatında muhafazakar kimliği ile var olmak istediğinde karşısına farklı engeller çıkabilmektedir. Kendilerini muhafazakar olarak tanımlayan kadınlar geleneksel rolleri içinde çeşitli sıkıntılarla karşılaşabilmektedir. Bu çalışmanın konusu Türkiye'de kadınların çalışma hayatına katılımında muhafazakarlığın rolünü sosyal, ekonomik ve politik açıdan analiz etmektir.

4.1.2.Araştırmanın Amacı

Toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak iş yaşamına katılım noktasında erkeklere oranla dezavantajlı konumda bulunan kadınlar, cinsiyetlerinin dışında başka etkenlerden dolayı da dezavantajlı konumlarının artması durumu ile karşı karşıya kalabilmektedir. Kadınların cinslerine bağlı olarak yaşadıkları ayrımcılığa neden olan diğer etkenlerden biri muhafazakar düşünce olarak sayılabilir. Muhafazakarlığın kadınların çalışma yaşamına katılma ya da katılmama kararlarına etkisi çalışma boyunca incelenecektir. Kadın olmanın yanında muhafazakar kadın kimliğini de taşımanın kadınlar üzerinde bıraktığı etki ve yaşamlarında yarattığı farklılıklar da inceleme alanına ayrıca dahil edilecektir. Bu çalışmanın amacı; Muhafazakar düşüncenin ve muhafazakar kadın kimliğinin toplumda kadınların iş hayatına katılımına olumsuz etkiler yaratarak, kadınların iş yaşamında erkeklere oranla daha dezavantajlı konuma geldiklerini Türkiye örneği üzerinden açıklamaktır.

4.1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma öncelikle toplumsal cinsiyet rollerinin aslında toplumda kalıp yargılar olarak varlığını sürdürüp nesillere aktarıldığını, kadınlara atfedilen görevlerin onları

toplumda ve çalışma yaşamında ikincil konuma sürüklediği saptanmaya çalışılmıştır. Devamında ise cinsiyetinden dolayı ayrımcılığa maruz kalan kadının muhafazakar kimliği de üstlenmesiyle birlikte halihazırda olan dezavantajlı konumunun pekiştirildiği açıklanmaya çalışılmıştır. Muhafazakar ideolojinin kadınların çalışma hayatına olumsuz etkilerde bulunduğu bu çalışmanın en temel hipotezi olarak değerlendirilmiştir.

4.1.4. Araştırmanın Problemleri

Geleneksel toplumda türeyen toplumsal cinsiyet rolleri kadına yüklediği görevler nedeniyle kadını çalışma hayatında ve çalışma hayatına katılım aşamasında zora sokmaktadır. Muhafazakar ideoloji geleneksel düşünceyle bütünleşerek cinsiyet rollerini destekler niteliktedir. Bu durumda cinsiyetine roller atfedilen çalışan ya da çalışmak isteyen kadın çalışma hayatı bağlamında değerlendirildiğinde gerek cinsiyetinden gerekse muhafazakar oluşundan yargılanarak dezavantajlı konuma düşmektedir. Çalışan, çalışmayan, çalışamayan ya da çalışmak istemeyen muhafazakar kadınların iş hayatı söz konusu olduğunda muhafazakar düşünceden bir şekilde olumsuz etkilendikleri görülmektedir.

4.1.5. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma amaçları bakımından betimsel, araçları bakımından alan araştırması modelinde bir çalışmadır. Bu çalışmada metodolojik yöntem olarak nitel araştırma yöntemleri kullanılmış ve literatür taramasından faydalanılmıştır. Konu bağlamında kaleme alınmış kitaplar, makaleler ve araştırma raporları gibi ikincil kaynaklardan yararlanılmış, yarı yapılandırılmış sorular ile mülakat yöntemi kullanılmıştır. Bütün bu kaynakların haricinde çalışmada, yarı yapılandırılmış sorular ile görüşme tekniği kullanılmıştır.

4.1.6. Veri Toplama Tekniği

Bu çalışma amaçları bakımından betimsel, araçları bakımından alan araştırması modelinde bir çalışmadır. Çalışma evrenimiz Türkiye, örneklem ise Türkiye'nin çeşitli illerinde yaşayan kendini muhafazakar olarak tanımlayan kadınlardır. Görüşülen kadınlara "kartopu yöntemi" ile ulaşılmıştır. Katılımcılarla yarı yapılandırılmış sorular üzerinden mülakatlar gerçekleşmiştir. Görüntülü görüşmeyi kabul eden muhafazakar 14 kadınla önceden belirlenen gün ve saatlerde mülakat gerçekleştirilmiş olup

kendilerine 20 soru sorulmuştur. Araştırmada verilerin analiz edilmesi sürecinde herhangi bir program kullanılmamış olup nitel verilerin tümevarımsal analizi, içerik analizi ve analitiktümevarım tekniği kullanılarak veriler yorumlanmıştır.

4.1.7. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmada toplumun kadına biçtiği roller çerçevesinde çalışma hayatına katılan, katılamayan ya da katılmak istemeyen muhafazakar kadınların durumları incelenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de herhangi bir ilde yaşayan muhafazakar kadınlarla görüşülerek toplumsal cinsiyet rollerine bakış açıları, bu rollere ne derece bağlı kaldıkları, bu rollerin muhafazakar kadınlar üzerindeki etkileri, muhafazakar ideolojinin kadınların çalışma hayatına dair düşünceleri, çalışma hayatının her sürecinde kadınların muhafazakar düşünceden ne kadar etkilendiği araştırılarak analizi yapılmaya çalışılmıştır. Görüşme süreleri 20-45 dakika arasında gerçeklemekte olup birebir aktarma yapılmıştır.

Araştırmanın sınırlılıkları;

- Bu araştırma Türkiye'deki muhafazakar kadınlar ile sınırlıdır.
- Bu araştırma veri toplama yönetimi ile sınırlıdır.
- Bu araştırma verileri, toplandığı dönem ile sınırlıdır.
- Bu araştırma görüşmecilerin sorulara verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

4.1.8. Araştırma Bulguları ve Değerlendirme

Araştırma kapsamında seçmiş olduğumuz örneklem Türkiye'nin herhangi bir ilindeki muhafazakar kadınlar olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış sorular ile görüntülü görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında 14 kadın ile görüşülmüştür. Görüşülen kadınlara, görüşmenin başında da belirtildiği gibi kimliklerinin gizli kalması gerekçesiyle görüşme yapılmıştır. Bu nedenle görüşülen kadınların kişisel bilgilerine yer vermeden kendilerinden görüşmeci olarak bahsedeceğiz. Görüşmecilerin kendi isimleri değiştirilerek bu isimler yerine Görüşmeci 1, Görüşmeci 2 şeklinde isimlendirme yapılmıştır. Aşağıda çalışmaya katılan kadınların demografik özellikleri yer almaktadır:

(Tablo 4.1: Katılımcı Kadınların Demografik Özellikleri)

	Yaş	**Eğitim Düzeyi**	**Meslek**	**Medeni Durum**	**Çocuk Sayısı**	**Anne Mesleği**	**Baba Mesleği**
Gör.1	28	Yüksek Lisans	Yönetici Asistanı	Bekar	Yok	Ev Hanımı	Çiftçi
Gör.2	25	Üniversite Öğrencisi	Öğrenci ve Sınav Hizmetleri Uzmanı	Bekar	Yok	Ev Hanımı	İmam
Gör.3	30	Yüksek Lisans Öğrencisi	Öğrenci ve Yurt Müdürü	Bekar	Yok	Ev Hanımı	Müezzin
Gör.4	46	Lise	Ev Hanımı	Evli	1	Ev Hanımı	Oto Elektrikçisi
Gör.5	30	Yüksek Lisans	Sınav Hizmetleri Uzmanı	Bekar	Yok	Emekli Öğretmen	Emekli Öğretmen
Gör.6	43	Lisans	Ev Hanımı	Evli	3	Kuran Kursu Hocası	Din Kültürü Öğretmeni
Gör.7	26	Lisans	Avukat (İş arıyor)	Bekar	Yok	Ev Hanımı	Emekli Müze Müdürü
Gör.8	46	Lise	Ev Hanımı	Evli	3	Ev Hanımı	İş Adamı
Gör.9	26	Lisans	Öğretmen	Bekar	Yok	Ev Hanımı	Öğretmen
Gör.10	44	Lisans	Öğretmen	Evli	3	Öğretmen	Öğretmen
Gör.11	25	Lisans	Elektrik Elektronik Mühendisi (İş arıyor)	Bekar	Yok	Emekli Memur	Memur
Gör.12	47	Lisans	Öğretmen	Evli	3	Ev Hanımı	Emekli Memur
Gör.13	39	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli	3	Ev Hanımı	İşçi
Gör.14	57	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli	3	Emekli	Emekli

4.2. Türkiye'de Kadınların Çalışma Hayatına Katılımında Muhafazakarlığın Rolü

4.2.1.Türkiye'de Muhafazakar Olmak ya da Olmamak

Gerçekte "muhafaza etmek" teriminden türemiş olan muhafazakarlık, çoğunlukla bir hayat tarzını ifade eder şekilde kullanılmaktadır. "…Değişim korkusu veya değişimin reddi …" bütün bunlar muhafazakarlığın temelinde yatsa da muhafazakar ideoloji daha farklı bir şekilde şekillenmektedir (Heywood, 2011, s.83). Siyaset içinde anlamlandırıldığında daha geleneksel olanı ve dini değerlerle bütünleşmiş olanı da ifade eden muhafazakarlık sıklıkla olumsuz anlamlarda da kullanılabilmektedir. Oysa ki muhafazarlık kendi içinde çok farklı çağrışımlar yaratmasının yanında bireysel olarak da değişkenlik gösterebilmektedir. Dolayısıyla muhafazakar kavramının algılanışı kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Haliyle kendini muhafazakar olarak tanımlayan bireylerin muhafazakarlık anlayışları da birbirlerinden oldukça farklı boyutlarda ortaya çıkabilmektedir. Muhafazakarlık içinde bir şekilde dini değerleri içerdiğinden dolayı, İslam'ın yorumlanış biçimi muhafazakarlık olgusunun tanımını, kişileri ve çevrelerini, aileleri, yaşam tarzlarını etkilemektedir. Muhafazakarlığın farklı seviyelerde değerlendirildiği göze çarpmaktadır. Bu durumda bireylerin kendilerini muhafazakar olarak ya da olmayarak tanımlaması "muhafazakarlık" kavramından ne anladıklarıyla bağlantılı olarak değişebilmektedir.

> *"Kendimi muhafazakar bir kadın olarak tanımlamıyorum. Çok tutucu bir insan değilim". (Görüşmeci 2)*
>
> *Muhafazakarlıktan kasıt geleneksellikse öyle bir insan değilim. Ama muhafazakarlıktan kasıt dini boyutta bir ifadeyse beni rahatsız eden bir ifade. Muhafazakar diyemem kendime. Maneviyatını yaşamaya özen gösteren biri olarak kendimi tanımlayabilirim. Ben maneviyat düşüncesini daha bütüncül, kapsayıcı üst bir başlık olarak algılıyorum. Ailem ve çevremdeki insanlar maneviyat değerlerine sahip. Bu şekilde yaşamaya çalışan insanlar. (Görüşmeci 3).*
>
> *"Evet ama aşırı derecede muhafazakar değilim. Evet. Kuran-ı Kerim'in bizlere verdiği ölçülere uyarak yaşamaya çalışıyorum. Peygamber efendimizin sünnetlerine dayalı olarak yaşamaya çalışıyorum" (Görüşmeci 4).*
>
> *Evet tanımlıyorum. Imm yani şöyle diyebilirim dini kurallara uygun yaşamaya çalışan, korunma amaçlı kendimi herkese açmayan, biraz daha kapalı düzeydeyim. Bunları yaparken dini esaslardan yararlanarak hareket ediyorum. Evet onlar da muhafazakarlar. Annemle babamın*

meslekleri sebebiyle de bu şekilde yetiştirildik. Annem Kuran kursu hocasıydı, din kültürü üzerine eğitim veriyordu. Babam da din kültürü öğretmeniydi. Evimizde dini kurallar esas alınırdı. O çerçevede yetiştirildik. Bu sebeple ailem de muhafazakar ben de muhafazakarım. Imm nasıl diyebilirim… İnsanlara karşı davranış şekillerimden bahsedebilirim. Erkeklerle çok samimi olmam. Çok resmi ortam olmadıkça tokalaşmam, sarılmam, farklı temaslarda bulunmam. Yani kuzenim, abim haricinde yabancı erkeklere karşı kendimi koruma içindeyim. Genel şeyiyle dini şartlara uygun yaşayıp kendimi dışarıya karşı kapatırım. Kapalı da bir insanım. Muhafazakarlığımı dini kurallara uygun olarak sürdürüyorum. Kapalı bir bireyim, çevremdeki çoğu insan da kapalı. İlişki kurduğum insanlar da genelde benimle aynı statüde, bana daha uygun olan, beni yargılamayan, niye kapalısın gibi cümleler kurmayan kişilerden oluşuyor. Çevrem bu şekilde kurulu diyebilirim. (Görüşmeci 5).

"Ya aileden gelen bir şeyimizle, muhafazakar olarak tanımlayabilirim. Evet. Yani şöyle İslam dinini yaşamaya çalışan bir bireyim. İslami kurallara uygun yaşamaya çalışanlar muhafazakar olarak adlandırılıyor." (Görüşmeci 6).

Iı evet tanımlıyorum. Dini yaşantıma dikkat ediyorum. Evet. Evet tamamen kendi aklıma uygun yaşamıyorum. Dini olarak yerine getirmem gerekenlere şeylere uygun hareket etmeye çalışıyorum. Eee mesela örtü, namaz, peygamberleri ve Allah'ı bilmek, Allah'ın yasaklarına uymak gibi dini kriterlere bağlı yaşam sürdürme eğilimindeyim. (Görüşmeci 9).

Hayır ben muhafazakar olduğumu düşünmüyorum. Ya muhafazakarlığın anlamı tutucu olarak geçiyor. Ben tutucu değilim açık fikirli bir insanım. Çevremde çok yok o tarz insanlar. Ben dinimin gerekleri doğrultusunda yaşıyorum ama diğer insanlara karışmıyorum. Dini sınırlarım var onun haricinde her şeyi yapıyorum. (Görüşmeci 11).

Yani şöyle diyeyim bir yandan çağa ayak uydurmaya çalışıyorum bir yandan da geçmişte gelen değerlerime uymaya gayret ediyorum. Eğer muhafazakarlık tanımı buysa öyleyim diyeyim. Evet sayılır. Dini inançlarını yerine getiren insanlar. Annem ve babam hacı. Müslümanız, Müslüman olmanın gereklerini yerine getirmek muhafazakarlığın tanımı içinde. Elimden geldiğince bunlara uymaya çalışıyorum, ne kadar uyabiliyoruz tartışılır ama. (Görüşmeci 12).

Yani öyle umuyorum inşallah öyleyimdir. Dinin gereklerine uygun yaşamaya çalışıyorum. Hacca yazıldık şimdi onu bekliyorum, muhafazakarım. Iıı yani bir ablam var diyebilirim iki tane ablam var benim gibi. Herkes muhafazakar çevremde diyemem, baba tarafım daha çok. Ben çocukluktan beri muhafazakar olarak yetişmeye çalıştım. Elimden geldiğince Allah'ın emirlerine uymaya çalışıyorum. Babam da muhafazakardı. Kapalıyım da. (Görüşmeci 14).

Görüşmecilerin çoğunun muhafazakarlığı dini esaslara göre yaşama ile bağdaştırdığı söylenebilmektedir. Ailesini muhafazakar olarak adlandıran görüşmecilerin manevi

duygulara bağlı yetiştiklerinden ve o doğrultuda hareket ettiklerinden bahsedilebilmektedir. Muhafazakar olduğunu iddia eden görüşmecilerin çevresinin de muhafazakarlardan oluştuğu kanısına varılabilir. Bazı görüşmeciler, muhafazakarlığın içinde yer alan değerlere vurgu yaparak muhafazakarlık seviyesinin ne olduğunu anlatmaya çalışmışlardır. Bazı görüşmeciler ise, muhafazakarlık kavramını "tutuculuk" olarak anlamlandırmaları sebebiyle kendilerini muhafazakar olarak tanımlamayı tercih etmemiş, tutuculuğu şahısları için uygun bulmadıklarını beyan etmişlerdir.

4.2.2. Kadın-Erkek Eşitliği ve Muhafazakarlık

Toplumsal cinsiyet eşitliğinden bahsedildiğinde kadın ver erkeğin tüm farklılıklarına rağmen bireysel eşitliği hak ettiğine inanan bir anlayıştan bahsedilmektedir. Kadın-erkek eşitliğinin toplumsal anlamda sağlanamadığı görüşü dünya çapında yaygın kabul gören bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadırç Dini anlamda bakıldığında ise, kadın ve erkeğin yaradılış farklılığına değinilmektedir. Toplumsal hayatta kadın ve erkeğin konumunun eşit şekilde algılanıp uygulamaya konulmadığında, bir eşitlikten bahsetmenin mümkün olmadığı, özellikle hane içinde ve çalışma hayatında eşitsizliklerin fazlalığı göze çarpmaktadır. Cinsiyetlerdeki ontolojik farklılıklar sebebiyle ilgi alanlarının değişiklik göstermesi üzerinde durulmaktadır.

Dinen kadın-erkek eşitliğinin olmadığını yönünde bir anlayış mevcut olmakla birlikte İslam dinin kadını yücelttiğine dair ikinci bir anlayış daha mevcuttur. Bu anlayışa göre Ku'ran'ın yorumlanmasındaki birtakım suistimaller ataerkilliği besleyerek kadını ikincilleştirmektedir (Şefkatli Tuksal, 2014).

> *Eşit değil. Kadınların her iş ortamına uymadığı ifade ediliyor ve geri planda tutuluyorlar. Erkek her ortama girebilir her işin üstesinden gelebilir. Kadın genelde ev işleriyle ilgilenmeli, çocuk büyütmeli ve yetiştirmeli. Bunu bana mülakata katıldığımda kadın çalışanlar bile söyledi. Bekarsın, evleneceksin, çocuğun olacak, işi aksatacaksın. Hani kadının tek sorumluluğu ailesi ve çocukları. Ailede kadına daha çok sorumluluk yükleniyor. Bu sebepten dolayı kadın işini aksatır gözüyle bakılıyor, erkek bu açıdan biraz daha özgür görülüyor. ... Ben insanlardaki zihniyetin hala değişmediğini düşünüyorum. Bu zihniyetle alakalı bir şey. Zihniyet değişmediği için bu durumdayız. Herkes kendi çıkarını düşünüyor. Erkekler erkek çalışan istiyor. O yüzden kadınlar toplumun gerisine itiliyor. (Görüşmeci 1).*

Kadın ve erkek zeka açısından eşit diyebilirim. Ancak toplumsal olarak bakıldığında kadında eşitsizlik var. Bunu ımmm sağlayabilmek çeşitli kurallarla sağlanabilir ama genel olarak düşünce yapısının değişmesi ile değişebilir. Kadın önüne konan engeller nedeniyle eşit değil. Özellikle kadınlar evlendikten sonra kadınların evde kalması gerektiği düşünülüyor. Veya çocuğu olduğu zaman kadın oturup evde çocuğuna bakmalı, işe gitmemeli ve hayatını kocasına çocuğuna adamalı olarak düşünülüyor bizim ülkemizde ve genel olarak çevremde. .... Öncelikle cinsiyet eşitsizliğinden bahsedebilirim. Hala birçok insan kadının okuması gerektiğini düşünmüyor ve kadının evlenip evine bakması gerektiğini düşünüyor. Aynı zamanda kadın olarak yaşamanın getirdiği bir taciz durumu da var bunun illa cinsel şekilde olması gerekmiyor. Imm açıkçası şu an aklıma başka etmen gelmiyor. (Görüşmeci 2).

Görüşmeci 1 ve Görüşmeci 2 toplumda kadınların ev içi rollerinin ön planda olduğuna, onların anne ve eş olarak değerlendirildiğine değinmektedir. Kadınlara her fırsatta manevi rollerinin hatırlatıldığı öne sürülmekte ve bu durum cinsiyet eşitsizliğine örnek olarak gösterilebilmektedir. Görüşmeci 1 kadınların aile hayatı ile bağdaştırılmasının çalışma hayatına katılımda erkeklere göre dezavantajlı durum yarattığına işaret ederken Görüşmeci 2 kadınların ev hayatına atfedilen önemin onların eğitim hayatını bile etkilediği yönünde görüş bildirmektedir.

... Üniversitede asistan olarak çalıştığım dönemde hocalarımızın geneli erkekti. Tek bir kadın hoca vardı çalıştığımız bölümde. Genelde erkek hocalar erkek asistanlarla çalışmak istiyorlardı. O noktada dışlanıyorduk. Üniversite denen ortam aslında biraz daha özgürlükçü, kadın haklarının da göz önünde bulundurulabilecek ortam olması gerekirken belki zorluk olarak diyemeyebilirim ama ikinci plana atıldığımızı gözlemledim. Bir de zor işler erkeklere verilirdi. Panoyu düzenle, basıma gidecek olanı kontrol et gibi görevler de bizlere verilirdi. Sus payı verilerek çalıştırıldık. Cinsiyetçilik tamamen. Üniversiteden dereceyle mezun olmuş biriyim. Normalde her hocanın istediği bölüm birincisi, bölüm ikincisi gibi derecelerle mezun olan biriyle çalışmaktır. Bu insanlar zaten başarılıdır. Verilen sorumlulukları üniversite okurken yerine getirmiş insanlardır. Ben hocaların cinsiyetçilik sebebiyle bu durumu göz ardı ettiğini düşünüyorum. Yine hiç çalışmadım değil çalıştım ama ilk tercih edilen isimler olmadık. Akademik başarıyı kıstas aldığımızda diğerlerinden üstündüm. Aramızdaki tek fark cinsiyetimizdi. (Görüşmeci 5).

Görüşmeci 5 iş ortamında yaşadığı cinsiyetçilikten bahsederek, özgürlükçü diye düşünülen üniversite ortamında dahi cinsiyetçi iş bölümünün devam ettiğini vurgulamıştır. Erkeklerin sayıca fazla olduğu iş ortamında eğitim adına en yüksek başarıya ulaşmış olmasına rağmen sırf kadın olduğu için arka plana

atılmıştır.Kendisine sıradan işler verilerek çalışma hayatında aktif rol almasının engellendiği görülmektedir.

> *"Ya evet orda şey değilim yani. Kadın ve erkek eşit olamaz. Fiziksel ve ekonomik olarak erkek daha üstün. Allah katında da bu böyle. Erkek her zaman bir adım öndedir. Kesinlikle ben öyle düşünüyorum." (Görüşmeci 14).*

> *Yani şöyle İslam dini kadını ve erkeği eşit olarak nitelemiyor. O sebeple kadın ve erkeğin eşit olmadığını düşünüyorum. Kaldı ki bedenen ve ruhen de kadın ve erkeği eşit olarak algılayamayız. Mesela en başta hepimizin bildiği gibi hamilelik, rahim kadına verilmiş, erkekte öyle bir özellik yok. O yüzden çocuk doğurma kadına ait bir durum. Çocuğu büyütme, bebeği emzirme kadına ait bir şey. Bu da temelde birey yetiştirmeye giriyor. Erkeklerin de dışarıdaki kabiliyetleri farklı. Vücutları güç ve yapısal olarak çalışmaya güçle yük kaldırmaya daha elverişli. Yani genelde şey olarak yaradılıştan ötürü. Kendimi tanımaya başladığım zamanlarda, çocukluk ve gençlik dönemlerimde keşke erkek olsaydım dediğim zamanlar olmuştu. Kız çocuğu ya da kadın olduğunuz için farklı sıfatlarla nitelendirilebiliyorsunuz. Kadın yapamaz, kadın oturmalı, sizin aklınız ermez, siz bilemezsiniz tarzında atalardan da gelen söylentilerle beraber irdeleme, küçümseme ile karşılaşılabiliyor. Büyüdükçe fiziki ve ruhi özelliklerini keşfettikçe kadın olmanın aslında çok güzel bir şey olduğunu anlıyorsun. (Görüşmeci 6).*

Görüşmeci 14 ve Görüşmeci 6 İslam'ı referans göstererek müslümanlıkta kadın ve erkeğin eşit olmadığını ve bu görüşe kendilerinin de katıldıklarını örneklerle beyan etmektedirler. Görüşmeci 14 dini inancının referansıyla erkeğin her anlamda kadından üstün olduğunu düşünmektedir. Görüşmeci 6 ise erkek ve kadınların farklı kabiliyetlere sahip olmaları sebebiyle eşit olmadıklarını düşünmekte ve yaradılıştan dolayı kadına verilen özelliklerin güzelliğinden bahsetmektedir.

> *Şu an kadın ve erkeğin eşit olduğunu savunanlar da var ama ben eşit olduklarını düşünmüyorum. Yani bana göre kadın her şeyi yapar ya da erkek her şeyi yapar diye bir şey yok. Kadının da erkeğin de birbirlerinden farklı yapabileceği şeyler olabilir. Bunun yaradılışla da alakası var. Araba tamir işlerinde istisnalar elbette vardır ama kadınların ilgi alakası az, erkeklerin bu konulara yeteneği daha iyi oluyor. Elektronikte erkeklerin daha iyi olduğunu düşünüyorum. Kadınların da düzenleme, organize etme, bir yerleri süsleme işlerinde erkeklerden daha iyi olduğunu düşünüyorum. Kadınların görüşü bu tarz şeylerde farklı olabiliyor. Bu açılardan eşit değiller. (Görüşmeci 9).*

Görüşmeci 9 cinsiyetlerin doğaları gereği farklı yeteneklerinin olduğu yönünde görüş bildirmektedir. Görüşmeciye göre kadın ve erkeğin ilgi alanlarının birbirlerinden farklı olması onların eşit olmadıklarının bir kanıtı olarak gösterilebilmektedir.

Kadın ve erkek hak olarak eşit. Kadına yaradılış gereği pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini düşünüyorum. Eee mesela çalışma hayatında olabilir emeklilik yaşı gibi. Şu an erkeklerle çok az bir fark var. Kadınlar mizaç olarak daha kırılgan ve ince fikirli oldukları için de daha çok yoruluyorlar. Bu kadın yaradılışından kaynaklı. Kadınlar daha komplike düşünen varlıklar. Yani mesela bir kıyafet alacaklarında bile nerede giyerim, ne ile kombinlerim diye düşünüyor anlatabiliyor muyum? Dolayısıyla daha çabuk yoruluyor. ... büyürken nasıl diyeyim genç kızlık aşamasında yolda tacizlere uğradım. Bu durum kadın olduğumuz için oluyordu ve çok rahatsız ediciydi. Sadece ayrımcılığı bu noktada yaşadım ve kötü olduğunu hissettim. (Görüşmeci 10).

Yaşam noktasındaki kalite, insani haklar noktasında ise eşittir. Burada eşitliği aynı haklara sahibiz şeklinde diyebilirim ama uygulama noktasında bir adalet olduğunu düşünmüyorum. Çalışma hayatında kadın-erkek aynı düzlemde değerlendirilmiyor. Kadın on birim bir başarı sergilediğinde üç birim gibi bir algı oluşturuluyor, ama erkek üç birim çalışma performansı ve başarı yakaladığında bu on iki birimmiş gibi gösteriliyor. ... Ben üniversiteyi Ankara'da okudum ve Ankara'ya geleli on üç yıl oldu. On üç yıldan beri çok ilginç şeylerle karşılaştım. Toplu taşımada tacize uğradım, örtüden dolayı insanlar bana hadsizce laflar söylediler, aşağılayıp hakaret ettiler. Bunun kadın olmaktan kaynaklandığını düşünüyorum. Çünkü siz orada toplum içinde birçok yerde insan değilsiniz. Orada cinsiyetiniz önemli. Değer olarak değil de haz olarak görüldüğümüzü düşünüyorum. (Görüşmeci 3).

Eşit midir, aslında eşit değildir. Yaradılış olarak kadın ve erkek farklıdır. Kadın naiftir daha duygusaldır daha narindir. Farklı yönleri vardır. Erkek daha güçlüdür, liderlik vasıfları onun daha öndedir. İstisnalar vardır fakat yaradılış olarak farklıdır bu önde ya da şey değil. Eee ben yirmi yıl önce okudum. O zamanki zamanla şimdiki zaman nasıl bilemiyorum ama. Okurken kadın daha çok zorlanıyor. Gece kadın tek başına dışarı çıkamıyor. Kadın fiziki olarak buna uygun değil toplumda bu yönde düşünüyor. Gece dışarı çıkan kadına farklı gözle bakılabiliyor. Kadın da gece dışarı çıktığında tacize uğrayabiliyor. Çalışma hayatında da kadınların zorlandığını düşünüyorum. (Görüşmeci 12).

Görüşmeci 10, Görüşmeci 3 ve Görüşmeci 12 kadınların cinsiyeti sebebiyle tacize uğradıkları noktasında hemfikirdir. Görüşmeci 10, kadın ve erkeklerin hak anlamında eşit olduklarını ancak yaradılıştan gelen farklılıkları sebebiyle kadına pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini düşünüyor. Görüşmeci 3'e göre, kadın ve erkek eşit haklara sahip olsalar da pratikte böyle bir eşitlik söz konusu değil. Görüşmeci 12 ise, kadın ve erkeğin yaradılış olarak farklı olmalarını eşit olmadıklarına bir kanıt olarak göstermektedir.

> *Yani bu biraz derin bir konu tartışılır bir konu aslında. Yani özetle geçmeye çalışıyorum çok sıkıcı olmasın görüşmemiz. Kadın ve erkek eşit değil. Yaradılış olarak aynı güce sahip değiliz. Erkek her zaman daha güçlü fiziki olarak kadın illa ki daha zayıf. Kadın yüzde doksan her alanda çalışabilir, fiziki olarak uygun olduğu her alandan bahsediyorum. Bir de şöyle kadın evlenip çocuk sahibi oluyor. Bunun üzerine bir de iş hayatına dahil olursa işler zorlaşıyor. Bu durumda eşit olmuyorsun. Erkek bu anlamda daha rahat. Bayan daha zorlanıyor, bence o zaman eşit olmuyor bayan ve erkek. (Görüşmeci 13).*

"Fiziksel olarak eşit değiller…" (Görüşmeci 8).

Görüşmeci 13 ve Görüşmeci 8 cinsiyetlerin fiziki özelliklerini ele alarak kadın ve erkeğin eşit olmadığını öne sürmektedir. Görüşmeci 13 kadın anne olduğunda çalışma hayatına da katılırsa erkeğe göre daha fazla sıkıntı yaşadığını belirterek bu durumda eşitlikten bahsetmenin zor olduğunu dile getirmektedir.

Muhafazakar ağırlıklı olan görüşmecilerin geneli açıklamalarında yaradılışa yer vermektedir. Kadın ve erkeğin yaradılış olarak farklı olduğu yönünde fikirlerin mevcut olduğu görülebilmektedir. Ontolojik farklılıkların cinsiyetleri birbirinden ayırdığı yorumu görüşmecilerin cevaplarına bağlı kalarak yapılabilmektedir.

4.2.3. Türkiye'de Çalışma Yaşamında Kadın ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı

4.2.3.1. Kadın ve Eğitim

Eğitimde fırsat eşitliği bugün en çok tartışılan konulardan birisidir. Eşit eğitim fırsatı her bireyin hakkıdır. Uzun yıllar boyu eğitim hakkından mahrum kalan kadınlar, erkeklerle eşit eğitim hakkına kavuşmak için çok fazla mesafe kaydetmek zorunda kalmışlardır. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların eğitim hakkından mahrum bırakılması bir insan hakları problemidir. Bugün kadınların eğitimden mahrum kalmaması adına çok sayıda çalışma yürütülmektedir. Kadınların eğitimden mahrum bırakıldığı toplumlar ile kadınların eğitim olanaklarını özgürce kullanabildiği toplumlar arasında gelişmişlik düzeyleri açısından farklılıklar olacaktır. Yarısı eğitimsiz bir toplum, gelişmiş toplumların gerisinde kalacaktır.

> *"Her kadının eğitim almalı. Kadın güçlü olmalı. Kendi ayakları üzerinde durmalı. Kendini kimsenin insafına ya da merhametine bırakmamalı. Çünkü kadın zaten toplumda zayıf bir halka olarak görülüyor. Eğitimsiz olan kendini yetiştirememiş kadınlar toplumumuzda daha çok eziliyor." (Görüşmeci 1).*

Görüşmeci 1 kadının sindirilmiş toplumsal konumuna işaret ederek okumanın gerekliliğini savunmaktadır. Eğitim anlamında donanımlı olan kadının gücü elinde bulundurup dik durabileceğinden bahsetmektedir.

> *Kadınların kaç yaşında olursa olsun eğitim alması gerektiğini düşünüyorum. Öğrenmeye devam etmeliler. Bu sadece ilkokul, ortaokul, lise falan gibi değil. Şu anda 4+4 eğitim sistemiyle herkes zorunlu olarak okutuluyor. Ama önceki dönemlerde insanlara, kadınlara bu hak verilmemiş. Benim anneannem yetmiş yaşında Türkçe öğrenebilmek için yaşlı okuma- yazma kurslarına gidip okuma- yazma öğrendi. Ki yetmiş yaş bir ayağı çukurda diyebileceğimiz yaş ama öğrenmenin yaşı yok. Herkes eğitim hakkından faydalanabilmek için azim göstermeli… (Görüşmeci 5).*

Görüşmeci 5 istenildiğinde her yaşta eğitim alınabileceğini söylerken geçmişe dikkat çekerek eskiden kadınların bu haklardan yoksun olduğuna değinmektedir. Görüşmeci eğitimin önemini vurgulayarak eğitim hakkından faydalanmak için herkesin çaba göstermesi gerektiğinin altını çizmektedir.

> *"Kadınların bence her fırsatta eğitim alması hiç boş durmaması gerekiyor. Bu ataerkil toplumu ancak böyle yıkabiliriz. Çocuklarımızı biz bu yönde yetiştirirsek onların da çabalarıyla bu düzen yıkılabilir." (Görüşmeci 11).*

Görüşmeci 11 erkek egemen düzenin kadının eğitim alması ve bu eğitimi yeni nesillere aktarmasıyla ortadan kaldırılabileceğini düşünmektedir.

4.2.3.2. Çalışan Kadın, Çalışmayan Kadın ve Çalışamayan Kadın

Çalışan bireyler kendileri için çalışırken toplumun refah düzeyinin artmasına da yardımcı olmaktadırlar. Kadınların çalışması hem kendi ekonomik özgürlüklerini kazanarak kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için önemlidir hem de ülkenin kalkınmasına yapacağı katkıyla değerlidir. Kendi ekonomisini kendisi yöneten kadınların her alanda daha özgür hareket edebildiği ve daha yüksek özgüvene sahip olduğu söylenebilir. Bunun yanında evdeki rollerini benimseyen kadınlar çalışmayı tercih etmemekte annelik ve eşlik rollerini önemsemektedir. Hane içinde fedakarlık gerektiren durumlar çok sayıda kadının iş hayatından çekilmesine ve çalışamamasına neden olmaktadır.

> *Tabiki çalışmalı. Çalıştım, şu an iş arıyorum. Çalışmak isterim. Kadınların finansal özgürlüğü çok önemli. Özgür olduğumuzda kendimizi daha iyi ifade ediyoruz. Paramız olmadığında ailemize ya da eşimize muhtaç oluyoruz. Bu durum yapmak istediklerimizi etkiliyor. İstediğimizi*

alamıyoruz. İstediğimiz yere gidemiyoruz. İstediğimiz eğitimi alamıyoruz. Kesinlikle çalışmalıyız. (Görüşmeci 11).

Kadınlar çalışmalı. Ben yarı zamanlı bir işte çalışıyorum. Daha öncesinde çalıştığım bir iş olmadı. Kadınlar çalışmalı çünkü kadınların kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için çalışmaları ve erkeğe bağlı kalmamaları gerekli. Babaya, abiye veya kocasına bağlı kalmamaları açısından çalışmalılar. (Görüşmeci 2).

Görüşmeci 11 ve Görüşmeci 2 kadınların kendi emeklerinin karşılığında elde ettikleri kazancı vurgulayarak kadının çalışmasının öneminden bahsetmektedirler. Kadının çalışarak gelir elde etmesinin onu herhangi bir kişiye bağımlı yapmayacağı düşüncesi ortak fikir olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmeci 11 ekonomik bağımsızlığı olmayan kadını sosyal ve toplumsal hayatta ayakta kalmaya zorlanan birey olarak tanımlamaktadır.

Yani şey olarak kadınların öncelikli görevlerinin olduğunu düşünüyorum. Evleniyoruz, anne oluyoruz en başta. Ev sorumluluğu direk kadına verilmiş. Her ne kadar bu kabul edilmese de yükün çoğunluğu kadınlarda. Kadının iş hayatına girmesi bu durumları işin içine katınca büyük bir mücadeleyi gerektiriyor. Hem yuva kurmaya çalışıyorsun hem yuvanın sorumluluklarını almaya çalışıyorsun hem de iş hayatıyla adapte olmaya orada da kendini göstermeye çalışıyorsun. Bu gerçekten çok zor bir durum. Bu yüzden ben çalışma taraftarı değilim. Daha önce çalışmadım. Evet yani şöyle, ben çalışan anne çocuğuyum, annemin yaşadığı sıkıntılara bizzat şahit oldum. Kendimde birçok eksikliğin annemin çalışmasından dolayı olduğunu düşünüyorum. Evlendikten sonra çocuk sahibi olmak istediğim andan itibaren çalışmak istemedim. Çocuklarıma yetmek benim için öncelikli isteğim oldu, onun üzerine yoğunlaştım. (Görüşmeci 6).

"Kadın istiyorsa çalışmalı, hiçbir şey zorla değil. İhtiyaç varsa ve istiyorsa çalışabilir. Ben çalışmıyorum. Eee yani uygun koşullar olduğunda çocuklarım büyüdüğünde çalışmak isterim. Şu an çalışmak istemiyorum, çocuklarıma bakmak istiyorum. Annelik rolüm şu an çok daha önemli." (Görüşmeci 13).

Görüşmeci 6, çalışan bir anne çocuğu olarak kendisinde gördüğü çoğu eksikliği annesinin çalışmasına bağladığını belirtmektedir. Kadına özel alanda düşen rol ve sorumlulukların çalışma yaşamıyla birlikte yürütülmesinin olanaksız olduğuna inanan görüşmeci çocuklarına öncelik vermeyi tercih ettiğini belirtmiştir. Görüşmeci 13 ise kendisi çalışmıyor olsa da kadının istediği takdirde çalışmasının önünde engel olamaması gerektiğini belirtmiştir. Görüşmeci 6 ve 13 kadının toplumsal rollerini benimsemektedir. Annelik rolünün bu iki görüşmeci için de öncelikli olduğu söylenebilir.

Kadınlar çalışmalı. Çalışma konusunda kadın- erkek ayrımı olmamalı. İnsanlar, köylü bir kadın da çalışıyor çiftçi de çalışıyor. Sabah kalkıyor tarlasına gidiyor, ineğini sağıyor. Çalışırken kadın erkek diye ayrım olmaz. Ben çalışmaya ara verdim. Eşimin rahatsızlığı nedeniyle ara verdim. Çalışmayı tekrar düşünebilirim. İnsan ruhsal olarak çalışırken daha iyi. (Görüşmeci 8).

Görüşmeci 8, çalışma anlamında kadın-erkek ayrımı olmaması gerektiğini ve kadınların çalışması gerektiğini söylemiştir. Kendisi ise ailesinde yaşanan sağlık sorunu nedeniyle işinden ayrılan, çalışamayan kadını temsil etmektedir. Hem eşi hem ailesi için yaptığı fedakarlık yapan görüşmeci şartlar uygun olduğu takdirde tekrar çalışmayı düşündüğünden söz etmiştir.

4.2.3.3. Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştığı Zorluklar

Kadınlar, çalışma yaşamında çok çeşitli sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar. İşe girişte cinsiyetinden dolayı tercih edilmeyen ya da daha farklı işlere layık görülen kadınlar, çalışma yaşamında kendilerini kanıtlamak için çok fazla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Yapısal pek çok problemin mevcudiyeti yetmez gibi kadınlar psikolojik olarak da yıpratılmaya çalışılmaktadır. Bu işler sana uygun değil, kadınsın yapamazsın, bırak bir erkek yapsın, elinin hamuruyla karışma gibi cümlelerle erkeklerle kıyaslanarak yıpratılmaktadırlar. Evli ve çalışan kadınların evle ilgili görevlerinin, çocuklarına, eşine ve ailesine olan sorumluluklarının fazlalığı sebebiyle çalışma hayatında zorlandığı söylenerek kadının yetersiz hissetmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle bir çok kadın çalışırken eşini, çocuklarını ve evini ihmal ettiğini düşünerek kendisini yetersiz hissetmekte ve morali bozulmaktadır. Bununla beraber kadınların iş hayatında görsel olarak kullanıldığı durumların yanında zaman zaman erkekler tarafından taciz edildikleri de söylenebilir. Kadınların cinsiyetlerinden dolayı kariyer basamaklarını çıkamadıkları ve işyerinde çoğu zaman mobbinge uğradıkları düşünülmektedir.

"Kadınsın yapamazsın gibi söylemler olabiliyor. Fiziki olarak kadınla erkek aynı işlerde çalışamayabiliyor. Burada ayrımcılıklar söz konusu oluyor. Cinsiyet yani biraz fark ettiriyor sanırım." (Görüşmeci 13).

Olumsuz etkileyen faktörler birinci olarak kültürel ifadeler. Kadının ne işi var, elinin hamuruyla erkek işine karışmasın mantığı, kadına sadece annelik rolünün biçilmesi. Yani bir kadın anne olabilir, yemek pişirebilir, ütü yapabilir başka bir şey yapamazmış gibi bir algının olması. İnanç sisteminin yanlış algılandığını düşünüyorum. İnanç sisteminde benim kültür olarak nitelendirdiğim eğitim alırken de gördüğüm şeylerin din

olarak ifade edilmesi kadının çalışma yaşamına girmemesinde etken olan şeyler var. Kadının öncelikli vasfının anne olmasının ve bunun inanç sisteminde manevi duygularını daha iyi yaşayacağı diğer türlü olumsuz anlamda etkileneceği gibi bir sürü hikaye anlatılıyor… çok net şekilde ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Özel kurumlarda da devlet kurumlarında da bunu görüyorum. Şu anda mevcuttaki işimde ne kadar memnun olursam olayım benim yapabileceğim en üst şey yurt müdürü olmak. Bunun üstünde bir şey olmaz, kariyer engelleniyor. Arkadaşlarımdan yola çıkarak da anlatayım. Farklı kurumlarda üst konuma biri gelecekse kadın mı erkek mi diye düşünüldüğünde kadının evlenecek olması, doğum yapacak olması iş yaşamında çok rahat şekilde ağızlarına aldıkları şey iken erkeklere aynı muamele uygulanmıyor… (Görüşmeci 3).

"…Kadınların yapamayacağını düşünerek onları incitmeye yeltenenlerin olduğunu düşünüyorum…" (Görüşmeci 6)

"...Arkeolog olduğunuzu düşünün. Keşfe gideceksiniz ve o yerler dağda bayırda oluyor. Çoğu zaman kadına sen gelme, yapamazsın gibi sözler söyleniyor. Kadını orada bir ezikleme var. Kadınların erkekler tarafından yani rahatsız edilmesi... Kadınları işten uzaklaştırıyor." (Görüşmeci 8).

"... Bunu haberlere bakarak da görebiliriz. Immm hemen bir dakika düşüneyim kusura bakmayın. Kadın patronunun tacizine uğruyor ya da öldürülüyor. Ülkemizde çok fazla kadın cinayeti olduğu için aklıma direk bunlar geliyor." (Görüşmeci 2).

"Kadınlara pozitif ayrımcılık bence yok, kendimizi kandırmayalım. Yani şöyledir, İş verenin işine geliyorsa kadın çalıştırmak, göze hitap edecek ortam arıyorlarsa bu olabiliyor, kadın çalıştırabiliyorlar. O da pozitif ayrımcılık değil tamamen sizi obje yerine koymak." (Görüşmeci 7).

"Bazı mesleklerde kadınlar ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Mesela bir videoda karşıma çıkmıştı kadın sekreter tercih ediliyordu. Düzenli olma, yazıp çizme işlerini kadın daha iyi yapar diye düşünülüyor. Gelen misafirlere hoş görünsün diye kadınsı tercihlerden de olabilir tabi…" (Görüşmeci 10).

Mobbing olabiliyor… Yani şöyle diyebiliriz, bekar kadın ve evli kadın olarak ayırmamız gerekirse bekarların iş hayatında olmasının çok fazla olumsuz etkisi olacağını düşünmüyorum. Bekar kadın işine gider çalışır, evine gelir kendi işlerini görür ama evlendikten sonra kadına eşinin sorumluluğu, evinin temizliği, çamaşırı, bulaşığı da ekleniyor. Çocuk olduğu zaman ise gündüz tüm gün işte olacak. Akşam eve geldiğinde eşiyle, çocuğuyla, eviyle ilgilenmesi gerekiyor. Bunları olumsuz unsur olarak sayabiliriz… (Görüşmeci 5).

"… Çocuk olunca anne bakmak zorunda kalıyor. Birden fazla çocuğu olanlar daha çok zorlanıyor…" (Görüşmeci 4).

En çok çocuklara üzülüyorum ben. Çalışan annelerin çocukları zor durumda oluyor. Haberlerden görüyoruz bakıcılar çocuklara şiddet uyguluyor. Evini ve düzenini bozmadan çalışabiliyorsa takdir ederim.

Evini ihmal ediyorsa, çocuklarına baktıramıyorsa orda sıkıntı oluyor. Tam tersi durumlarda sıkıntılar oluyor… (Görüşmeci 14).

Görüşmeci 3'e göre ataerkil kültürün dayatmaları dini inanç gibi yansıtılarak kadınların önüne engel olarak çıkarılıyor. Çok sayıda kadın işyerinde sadece kadın olduğu için gelecekte aile sorumlulukları nedeniyle işi ihmal edeceği düşünüldüğü için hak ettiği terfiyi alamıyor ve erkek çalışanların gerisinde kalıyor. Görüşmecilerin birçoğu kadınların hor görüldüklerini ve bazı işleri yapamayacaklarına dair bir mobinge uğradıklarına değinmektedir. Görüşmecilerden alınan geri dönüşlere bakılarak; sen kadınsın yapamazsın gibi söylemlerin fazlalığına ve bu cümlelerin rencide edici yanının çoğu zaman kadınların özgüvenini kırdığı çıkarımı yapılabilir. Çalışan evli kadınların eşine ve çocuklarına karşı olan görevleri nedeniyle iş yükü artmaktadır. Çalışan kadınların iş yerinde göze hitap edecek şekilde vitrin olarak kullanıldığı da yine görüşmeciler tarafından algılanmış olan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine görüşmecilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde; kadının karşı cins tarafından rahatsız edilip tacize uğradığı yönünde örneğin varlığı görülebilmektedir. İş yerinde psikolojik taciz olarak adlandırılan mobbingin kadınlara uygulandığı bilgisine ulaşılabilmektedir. Kadınların konum sahibi olacakları işlere ulaşmada erkeklere oranla sıkıntı yaşadıkları, toplumsal cinsiyet rolleri göz önüne alınarak engellendikleri söylenebilmektedir.

4.2.3.4. Muhafazakarlık ve Çalışmaya Karar Verme Süreci

Daha önce de belirttiğimiz gibi muhafazakarlığın anlaşılma biçimi kişiden kişiye değişmektedir. Bireyler tarafından muhafazakarlık derecelendirilmekte, herkes yaşamını kendi muhafazakarlık derecesine göre şekillendirmektedir. Radikal muhafazakar olarak adlandırılan muhafazakarlığı üst düzeyde yaşayan gruplardaki kadın bireyler genellikle çalışmaktan kaçınmaktadır. Diğer muhafazakar gruplar ise çalışma hayatında kadınlı erkekli iletişime dikkat çekmektedir. Muhafazakar kadınlar kılık kıyafet konusunda titiz davrandığı, örtüsüne ve kapalı görünümüne önem verdiği için çalışma hayatına katılma sürecinde bu konuları titizlikle incelemektedir. Çalışılacak iş yerinde muhafazakarların yaşantısına gösterilen saygı, ibadetlerini yerine getirebilecek mekan ve ibadetler için kişiye sağlanacak zaman çalışmayı düşünen muhafazakar kadınlar için önem arz etmektedir. Bazı meslek grupları ise muhafazakar kadınların çalışması için uygun görülmemektedir.

Imm…Bir etken olarak karşılarına çıktığını düşünüyorum. Örnek verecek olursam ben yurtta kalırken hemşirelik okuyan bir arkadaşım vardı. Kendisi çok muhafazakardı ve bu durumdan dolayı çalışmayı iyi bulmuyordu. Çünkü kadın ve erkeğin aynı yerde çalışması, çalışma kıyafetlerinin dar olması ona göre negatif durumdu. Bu sebeple çalışmayı düşünmüyordu. (Görüşmeci 2).

Muhafazakar oldukları için çalışmayı tercih etmeyen kadınlar var. Aynı ortamda kadınlarla erkeklerin bulunması dinen uygun görülmeyebiliyor. Belli mesafede olunca benim için sorun değil ama bunlara dikkat edilmesi gerekli. Bazı iş yerleri başı açık istiyor engel olabilir. Çok muhafazakar olan insanlar pardösü giymek ister, pantolon giymez, başı açık olmak istemez bu engel olur. Kendileri de çalışmayı bunlardan dolayı tercih etmek istemez. (Görüşmeci 4).

Muhafazakar kadının çalışma alanı daralıyor haliyle. Muhafazakarsanız dikkat etmeniz gereken birçok husus var. Mahremiyetinizi koruyabileceğiniz bir ortamın olması lazım. Özellikle erkekli ortamlarda eğer bir kadın muhafazakarsa çalışması doğru değil. Çünkü erkeklerle kadın diyalog kurarak aynı ortamda, aynı odada çalışmak zorunda kalacak. Kılığından kıyafetine aşırı dikkat etmesi gerekiyor, konuşmasına dikkat etmesi gerekiyor kadının. Ayrıca karşıdan gelecek tepkilere karşı da kendini koruması gerekiyor. Muhafazakar bir kadının iş yerinde kıyafetlerini, giyimini kuşamını muhafazakar düşünceye göre sağlayabilmesi önemli. Namazını, ibadetlerini gerçekleştirebilmesi gerekir. Mahremiyetini koruyabilecek şekilde hani hareket edebilmesi lazım. Kadınlarla daha çok iletişim kurabileceği, erkeklerle sınırlı iletişiminin olabileceği yerlerde iş bulma ihtiyacı muhafazakar kadınların öncelikleri arasında. Buna göre çalışıp çalışmayacakları konusunda ya da gelen teklifleri değerlendirme konusunda bir tık daha fazla düşünmeye ihtiyaçları olabiliyor. (Görüşmeci 6).

Tabiki etkisi olduğunu düşünüyorum. Çünkü muhafazakar kafada kadının bakması gereken kişiler var ve evde kalması gerektiği düşünülüyor. Bu yüzden çalışma yaşamı kısıtlanıyor. Yani benim düşünceme göre ataerkil yapıdan kaynaklı olduğunu düşünüyorum…Dini vecibeler daha önemlidir işimden dolayı bunları aksatmak istemiyorum diyenler çıkabilir tabiki. (Görüşmeci 1).

Var ya muhakkak var. Ben bile kendi adıma söyleyeyim rahatsız olduğum durumlar varsa o işe hiç girmiyorum, iş görüşmesine bile gitmiyorum. Sadece kadın çalışan istiyoruz diyorlar. Bunun nedeni orada prezentabl birini görmek istemeleri. Örneğin sekreter deyince insanların aklına mini etek, güzel giyinen kadın geliyor. Muhafazakar bir kadına bu kabul ettirilemez. (Görüşmeci 7).

Çevremdeki bazı örnekler benim kadın olarak tek başıma Ankara'da yaşamamın, çalışma hayatında olmamın çok sakıncalı olduğunu bunu sürekli aileme baskı yapmak suretiyle ele alıyor. Ben memlekete her gittiğimde sürekli bir dedikodu. Ankara'da ne yapıyorsun ne geziyorsun gibi söylemler oluyor. Bunu ben kendi öğrencilerimden de görüyorum.

Aynı baskı Türkiye'de farklı şehirlerde de var. Çalışma hayatına katılma ve katılmama noktasında bu bakış açısı çok büyük etken… Ama daha radikal gruplar daha keskin ve bağnazca inanan gruplarda çalışmak büyük günahlar arasında, diyebileceğimiz adam öldürmek gibi. (Görüşmeci 3).

"… her kadın çalışmak ister ama muhafazakar olanlar biraz daha geride durmak istiyor." (Görüşmeci 8).

Muhafazakarlığı derecelendirirsek mesela bir tık üst muhafazakarlığı yaşayanlar çalışmamayı tercih edebilirler. Ya bunları aslında nasıl diyeyim Kübra meslekten mesleğe ve muhafazakarlık anlayışına göre değişebilir. Benim muhafazakarlık anlayışımda pantolon tunik giyilebiliyor. Polislerde de pantolon üzerine tunik üniformaları var. Benim boyutumda biri için bu pratikler onu engellemiyor. Üst düzey muhafazakarlarda bunlar engel. Çarşaf giyen kesimden örnek vereyim. Onlar muhafazakarlığı üst düzeyde yaşayan insanlar ve bu meslekleri yapamazlar. Polis, güvenlik görevlisini yapamazlar. Öğretmen olabilir, doktor olabilir, gazeteci olabilir, mesleğine göre yani. Beden eğitimi öğretmeni olamazlar ama tarih öğretmeni olabilirler. Beden eğitimi öğretmeninin takla atması çok hızlı olması gerekecek. Koştuklarında kadınların vücutlarındaki hareketler dışarıdan görülebiliyor, memeleri hareket ediyor. Bunlardan rahatsız olabilirler. O kesim pantolon da giymiyor. Sadece etek ve elbise giydiği için top oynayamaz, topun peşinden koşamaz. (Görüşmeci 10).

Yani evet bazen tutucu ise kadın etkisi olabilir. Kadına çalışmak dinen uygun değil diyenler olabiliyor. Bir iş yerinde dinen uygun olmayan bir şey erkeklere de kadınlara da varsa erkekler çalışabiliyor ama kadınlar çalışamıyor. Muhafazakar bir kadın her meslekte çalışamaz. Örneğin manken olamaz, bazı meslekler kısıtlı. Şirketlerde mescit olmayabiliyor. Bunlar kararlarını etkileyebilir. Manken kendini sergiliyor, dinen kendini sergilememek gerekiyor. Bu durumda çatışma oluyor. (Görüşmeci 11).

Düşünüyorum. Bazı muhafazakarlar daha çok konuşacağı ya da erkeklerle daha fazla diyaloğa gireceği bir meslek istemeyebilir. Bu durum onların çalışmalarından feragat etmesine sebep olabilir. Buna da saygı duyuyorum. Evet işte burada da o çalışma ortamında ibadetlerimi yerine getirebilir miyim, getiremez miyim düşüncesi oluşuyor. Başka bir örnekle örtümü kullanabilir miyim buna saygı duyarlar mı diye de düşünebilirler. (Görüşmeci 9).

Yani şöyle diyebilirim bu noktada. Bir işyerine gittiğimde insanların bana başörtülüyüm diye kendimi kötü hissettirmeyeceği bir ortamda çalışmak isterim. Çalıştığım ortamda öğle namazını ofiste kılmam gerekecek diyelim ki işe sabah gidip akşama kadar işte durmuş oluyoruz. Öğle namazı o süreye denk geliyor. İşyerim bana o opsiyonu sağlıyor mu bu önemli. Bana orada ibadet ettirecek mi yoksa bana işyeri çevresindeki cami ya da ibadethaneleri mi önerecek bunlar önemli. Ya da ben öğle arasında iş yeri yakınındaki ibadethaneye on dakikalığına gitmek istediğimde buna da engel olunacaksa işten ayrılmayı tercih edebilirim. Çünkü bu en bariz

şekilde benim kişisel hakkım ve kimse bunu benden mahrum edemez. Bu tarz düşüncede olan insanlara kendi hakkım olan şey konusunda taviz verirsem bugün yarın bana gelip ofiste kapalı çalışamazsın başını açmak zorundasın diyebilir. Haklarımdan taviz vermemek gerektiğini düşünüyorum. Eğer değerliysen o kurumda sana saygı duyacaklar ya da duymayı öğrenecekler. Yani ben bunu yapabilirim diye düşünüyorum ama bugüne kadar öyle bir şirketle çalışmadım, öyle bir ortamda bulunmadım ama ben yapabilirim bunu. (Görüşmeci 5).

…Takva yaşayan insanlar erkeklerle aynı ortamda olmaktan çekiniyorlar. Iıı yani şimdi en büyük sıkıntımız beş vakit namaz. İş yerlerinde örtülü olabilseler bile namazlarını kılamayabiliyorlar. O yönden belki sıkıntı olur. Benim iki kızım da açık. Oruç tutarlar, namazlarını da kılarlar. Eee büyük kızım oruç tuttuğu için yalan söylüyor oruç tutmuyorum diyordu çünkü patronu istemiyordu, özeldi. Allah'ın bildiğini kuldan saklıyordu buna mecbur kalıyordu. Bu sebeple başka iş yerine geçmeyi düşündü, sonunda da geçti. (Görüşmeci 14).

Kadının yaşadığı yer ve oranın bilinç düzeyi önemli. Daha nasıl desem üst düzey muhafazakar çevrede kadının çalışması, erkeklerle aynı ortamda olması istenmez. Daha ılımlı olan çevrede daha hoş karşılanır. Iıı pratikler, dini pratikler kadının çalışmaya karar verme aşamasında bir etken olabilir. Mesela ben yaşadığım bir konuyu anlatayım. On sene önce başörtüsü çalışma hayatında serbest değilken bir anaokulunda öğretmenlik yapıyordum. Başımı kurallar gereği açıyordum. Fakat öğrencilerle fotoğraf çekinip bir albüm oluşturma durumu söz konusu olduğunda ben başımı açmak istemediğim için amirim tarafından mobbinge maruz kaldım. O dönem çalışmak isteyip istemediğimi çok sorguladım. İşe devam edip etmeme konusunda çok düşündüm. Kurallar gereği elbette başım açıktı. Ama fotoğraf ömür boyu ellerinde kalacak belki de duvarlarına asılı olacaktı. (Görüşmeci 12).

Görüşmecilerin büyük bir kısmının muhafazakarlığı sınıflandırarak açıklama yaptığı göze çarpmaktadır. Muhafazakarlığı en derin şekliyle yaşayan kadınların, farklı cinsiyetlerin aynı ortamda bulunacağı düşüncesiyle çalışma yaşamına katılmayı tercih etmedikleri anlaşılmaktadır Radikal muhafazakar kadınların oldukça kapalı giyim kuşama sahip olmasının bazı iş kollarnıda engel teşkil edebileceği görüşmeciler tarafından belirtilmiştir. Görüşmecilerden elde edilen bligilere göre; radikal grupların içinde kadının çalışmasının günah olduğunu düşünenler de mevcuttur.. Çalışmayı düşünen muhafazakar kadınlar iş yerinin dini değerlere hoşgörülü yaklaşıp yaklaşmayacağına göre çalışma hayatına katılımı düşünmekte ve iş ortamında dini vecibelerini yerine getirip getiremeyeceği de yine iş tercihinde etkili olmaktadır. Çalıştığı iş yerinde muhafazakar görüşlerine ve ibadetlerine saygı gösterilmeyen kadınlar işten ayrılmayı isteyebilmektedir. Muhafazakar kadınlar, bedenlerini

gereğince saklayamadığı düşüncesiyle bazı meslek gruplarının kadınların çalışmasına elverişli olmadığını düşünmektedirler.

4.2.3.5. Muhafazakar Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştığı Zorluklar

Kadınlar çalışma yaşamında çok çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Ancak muhafazakar bir kadın olmak bu zorluklara yenilerini eklemektedir. Yaptığımız görüşmeler sonucunda anlaşılmıştır ki; çalışan muhafazakar kadınlar iş yerinde en çok ibadet etmekte zorlanmaktadır. İş yerlerinde ibadet için gerekli hazırlıkları yapacakları alanların olmaması, ibadet yapılacak zamanın kısıtlı olması zorlanılan durumlar olarak karşılarına çıkmaktadır. İş verenlerin çalışma yerlerinde personeline ibadethane ayarlayamaması zorluk yaratmaktadır. Namazını kılmak için iş yeri dışına çıkan çalışanlar neredeydin gibi sorulara maruz kalırken, namazını odasında eda edenler baskıya uğrayabilmektedir. Yemekli iş yeri etkinliklerinde alkolün serbest olması muhafazakar kadın çalışanların etkinliklere dahil olmaktan kaçınmasına sebep olmaktadır. Muhafazakar yaşantının benimsenmediği iş ortamlarında çalışan muhafazakar kadınlar dışlanma sorunuyla karşı karşıya kalabilmektedirler.

> *"Evet. Her iş yerinde maalesef dini vecibeleri yerine getirecek bir ortam olmuyor. O yüzden yerine getiremiyor. En basitinden namaz. Mescit ve abdest alacak ortam yoksa bir günün kazasını eve gidince yapmak zorundasın. Yani vakti vaktine kılamıyorsun namazını. Bu şekilde." (Görüşmeci 1).*
>
> *"Ee… Ben yaşadıklarını düşünüyorum. Bu dini yükümlülüklerin en başında namaz gelir. Namaz için abdest alınması gerekiyor. Buna dair muhafazakar bireyler için ayrı bir abdesthane ve mescit olması gerekiyor. Bu iki yer olsa bile çalışma koşullarında zaman olmuyor. Bundan dolayı şey sıkıntı yaşadıklarını düşünüyorum." (Görüşmeci 2).*
>
> *"Eee…İş veren kişi ibadet için uygun ortam yapmadıysa sıkıntı yaşanır. Ama bazı tanıdıklarım öğle yemeği süresinde namaza vakit ayırıyoruz diyorlar. Bu ortam rahatça sağlanmıyorsa kadın sıkıntı yaşar." (Görüşmeci 4).*
>
> *Yani bunlar kurumuna göre dediğimiz gibi normal şartlarda yaşamamalı aslında, şu an hem devlette hem özelde imkanlar sağlanıyor…Ama Türkiye'de böyle olmayabiliyor. Ben odamda kapımı kapatıp yere seccade serip beş dakika namazımı kıldığımda şirketi provoke etmemiş oluyorum, şirketin işlerini aksatmış olmuyorum. Ben kendi otuz dakikalık molamda bunu yapabiliyor olmalıyım. Kendi molamda dini yükümlülüklerimi yerine getirebiliyor olmam lazım. Ama yine de bu konuda zorlayan kurumlar var. (Görüşmeci 5).*

Yani evet elbette yaşıyordur. Çoğu şirketlerde mescit yok, plazalarda mescit olabiliyor. O da uzak oluyor. Git gel uzun olacağı için nereye gittin, ne yaptın sorularına maruz kalabilirler. Örtündüğü için iş yemeklerine gitmek istemeyebilir alkolden dolayı. Teknoloji firmalarında happy hour olabiliyor katılmak istemeyebilir. Bunlar dezavantaj oluşturabilir. (Görüşmeci 11).

...Benim bundan önceki çalıştığım kurum kolejdi. Kolejde din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği yapıyordum. Burada benim maneviyata bakış açım ya da manevi değerlerimi koruma hissiyatım sıkıntıydı. Ben orada kendim olarak var olamıyordum. Çünkü var olmamı istemiyorlardı. Bu birazda iş verenle ilgili bir durum. Dışlandığımı hissediyordum. Sürekli izleniyordum ve üçüncü şahıslar tarafından deneniyordum. İşi bırakmama bu durum sebep oldu. Ciddi bir mobbing vardı bu konuda. (Görüşmeci 3).

Görüşmecilerden alınan bilgiler doğrultusunda anlaşılmıştır ki; iş yerlerinde ibadet edilecek alanların olmayışını muhafazakar kadın çalışanlar dezavantaj olarak değerlendirmektedir. Zamanında kılınamayan namazların borcunun iş sonrasında eve kalması da yine kadınlar açısından olumsuz bir durum yaratmaktadır. . İbadetini gerçekleştirmek için çalışma alanı dışına çıkanlar ve ibadet için kendi çalışma odasını kullananlar eleştirilere maruz kalabilmektedir. İş yerine bağlı gerçekleştirilen alkollü buluşmalar muhafazakar kadın çalışan için cazip olmayan mayhoş bir durum yaratmaktadır. Muhafazakar yaşam tarzını hoş karşılamayan personellerin fazla olduğu iş ortamlarında muhafazakar kadın çalışanlar manevi değerleri ve bu değerlere bağlı giyim kuşam ve hareketleri sebebiyle mobbinge maruz kalmakta ya da hoş olmayan durumlarla karşılaşabilmektedir.

4.2.3.6. Çalışan Kadına Bakış ve Muhafazakar Düşüncenin Etkisi

Katı muhafazakarlar olarak adlandırılan radikal muhafazakarlar kadının çalışmasını doğru bulmamakta ve desteklememektedir. Muhafazakarlığı üst düzeyde yaşayan bireyler kadınların evde çocuklarıyla ve eşleriyle ilgilenmesi gerektiğini düşünmektedirler. Radikal muhafazakarlar kadının çalışmasını günah olarak nitelendirmektedir (Coşkun&Şentürk, 2010, 251). Muhafazakarlığı orta düzeyde yaşayan bireyler kadınların erkeklerle çok fazla muhatap olmayacağı, başörtüsünü rahatça kullanabileceği yerlerde çalışabileceklerini düşünmektedirler. İnanç sisteminin kadının çalışmasına engel olmadığını düşünen muhafazakar bireyler ise peygamberin eşinin de ticaretle uğraştığını söyleyerek kadının çalışabiliyor olmasına bu durumu örnek olarak göstermektedirler. Bazı muhafazakar bireyler ise kadının çalışmasını

doğru bulmasa da ekonomik yetersizlik sebebiyle çalışma hayatına katılan kadınları sert bir dille eleştirmemektedir.

> *Genelleme yapmama gerekirse negatif açı olduğunu düşünüyorum. Güzel bakılan bir olay değil. Ancak günümüz şartlarında her iki bireyin de çalışması gerektiği için ekonomiden dolayı. Aslında muhafazakar kesim kadının çalışmasını desteklemiyor ancak erkeğin para kazanma gücü giderek azaldığı için kadının çalışmasını doğru bulmasalar da uygun görüyorlar, sineye çekebiliyorlar. (Görüşmeci2).*

> *Çok radikalse kadın evinden çıkmayacak, çok büyük günahlar işledi, Allah cehennemde çatır çatır yakacak, dönüşü de yok Allah affetsin, bu da böyle bir cahilliğin ve rezaletin içinde. Bu şekilde bir bakış açısı var. Kadın evde çocuk yetiştirir, çocuk bakar, erkek dışarda çalışır evine bakar. Kadın kendini geliştirmek istiyorsa sadece kadınların olduğu yerlerde hayat bulabilir. Bunun dışında çarşıya pazara çıkması bile çok uygun değil ama çıkılıyor işte gibi bir bakış açısı var. İnanç sisteminin içinde böyle bir kısıtlamanın olduğunu kesinlikle düşünmüyorum. Hz. Muhammed peygamberin eşi Hz. Hatice günümüz tabiriyle açıklayacak olursam Sabancı'nın kızıydı ve büyük bir ticari zekaydı Hz. Hatice. Hz. Muhammed'de peygamber olmasından önce ve sonrasında da büyük bir ticari zekaydı. Biri Koç'un oğlu biri Sabancı'nın kızı böyle bir hayat standardı ve ticari zeka vardı ve bu iki ailenin çocukları evlendi. Bu birliktelikten inanç sistemi çoğaldı. Peygamberin eşi ticari zeka iken peygamberlik geldikten sonra, inanç sistemi geldikten sonra bile ticarete devam ederken kadının çalışma hayatında olmaması demek mantıklı gelmiyor bana. Örnek aldığımız peygamber kendi yaşamında bakıyoruz kadın hayatının her yerinde. Şu an mesela camilerde kadın yok ama peygamberin uygulamasına bakılınca kadın caminin içinde Cuma namazını kılıyor, bayram namazını bütün vakitleri kılıyor ve orada kadınlar erkeklerle iç içe namaz kılıyorlar. Öyle ayrım falan yok. Ama ataerkil toplum işine hangisi gelirse cımbızlayıp kadın adına şimdiye kadar hükümlü karar vermiş. (Görüşmeci 3).*

> *"Onlar kadının çalışmasını istemez dinimizce haram diye düşünür. Erkeklerle aynı ortamda bulunduğu için haram gözüyle bakarlar. Peygamber efendimizin hanımı da hani çalışmış ticaretle uğraşmış deniyor ama haram gözüyle bakanlar da var." (Görüşmeci 4).*

> *Muhafazakar kesim genelde kadınların çalışmasını uı tasvip etmiyor. Tasvip edilen alanlar genelde kadınların çalışabileceği yerler olabiliyor. Şey anaokulu öğretmenliği ya da anaokullarında farklı pozisyonlarda çalışmak hani muhafazakar kadın için uygun. Başörtüsü sorunu da ortadan kalktığından dolayı öğretmenlikler de nispeten muhafazakar kadınların çalışabileceği meslek. Öğretmenlik kadının daha çok kendine ve ailesine vakit ayırabileceği bir meslek. O sebeple muhafazakar kadın tercih edebilir. (Görüşmeci 6).*

> *Yani onlar yine bu ataerkil toplumdan gelen bir zihniyet var. Bu Roma Hukuku'nda da var mesela kadınlar eşya olarak görülmüş. Evlenmeden*

önce bekarken babasının malı, evlendiği andan itibaren kocasının malı oluyor. Ben bu zihniyetin devam ettiğini düşünüyorum. Aslına bakarsan bu zihniyetin dinle alakası olduğunu da düşünmüyorum. Tamamen ataerkil toplumdan gelen bir durum. Dini de buna biraz yapıştırıyorlar gibi geliyor bana… Muhafazakar kesim ataerkillikten de etkilenerek kadınların çalışmasına çok da sıcak bakmıyor. Erkek eve geldiğinde karısını evde görmek istiyor. (Görüşmeci 7).

"Kötü bakıyorlar tabi ki çok kötü bakıyorlar. Kadın evde oturmalı, çocuk doğurmalı, ev temizlemeli, eşini beklemeli gibi düşünüyor muhafazakar kesim. Bildiğin köle misali. Hala o kafadalar." (Görüşmeci 8).

İşte o fazla muhafazakar kesim bırak kadının çalışma hayatında olmasını çok fazla sosyal hayatta bulunmasını da istemiyorlar. Özellikle bazı cemaat ve tarikat grupları kadınları kadınlarla aynı ev ortamında bulunduruyorlar. Şimdi onlara göre bu dini bir yasak. Yani silsile şeklinde baştan gelmiş hocalarının. Ama ben bunda Arap kültürünün bir etkisi olduğunu düşünüyorum. Arap kültürünü dini yasak ve emir olarak inanıp kabul etmişler. (Görüşmeci 10).

"Muhafazakarlar kadının çalışmasını bence istemiyor. Kadının özgürleşmesini engellemek istiyor olabilirler. Eee dini sebepler de olabilir. Anne olduğu için çocuğuna bakamaz gibi düşünebilirler." (Görüşmeci 11).

"İslamiyet'i katı kural olarak görüp kadının çalışmasını, okumasını uygun görmeyen insanlar var. Evet yani anneyse kadın evde otursun çocuklarına baksın ya da kız çocuğu annesinin yanından ayrılmasın gibi düşünceler var." (Görüşmeci 12).

"Çevremde bazıları katı. Bazıları asla kadın çalışmamalı diyor, böyle tanıdıklarım var. Kadın çocuğuna bakmalı, evine, eşine hizmet etmeli, dışarda kadının işi yok diyorlar." (Görüşmeci 14).

Görüşmecilerin büyük çoğunluğu; muhafazakar düşünceye fazlasıyla bağlı olan ailelerde kadının çalışmasına sıcak bakılmadığı ve bu durumun da dinin kadının çalışmasına izin vermemesi sonucunda gerçekleştiği yönünde fikir beyan etmiştir. Görüşmecilerin çoğunluğu, katı bir muhafazakarlık anlayışına sahip olan ailelerde kadınların evdeki rollerinin iş yaşamına bir engel olarak görüldüğüne işaret ederek dışarda çalışan kadınların günah işledikleri düşüncesinin hakim olduğunu belirtmişlerdir. Bu düşünceleri reddeden diğer muhafazakar aileler kadının çalışmasının dinle bağlantısı olmadığını, zengin aileden gelmesine rağmen peygamberin eşinin bile çalıştığını söyleyerek kadınların çalışmasının doğru olmadığı şeklindeki keskin ifadelere karşı çıkmaktadırlar. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu; kadınların çalışmasını tasvip etmeyenlerin ataerkillikten, eril toplum kurallarından ve başka kültürlerden etkilendiği yönünde bilgi vermektedir. Bunun yanında kadınların

örtüsüne dikkat edebileceği ve karşı cinse karşı kendini koruyabileceği mesleklerde ya da kadınlara özgü meslekler adı verilen mesleklerde çalışmalarının daha uygun olduğunu düşüncesi ise, muhafazakar görüşteki ailelerin yanında toplumun büyük kesiminde hakim olan bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2.3.7. Çalışmanın Kadına Avantajları ve Dezavantajları

Kadınların çalışma hayatında olması öncelikli olarak ekonomik bağımsızlık demektir. Maddi kazanç elde eden kadının kimseye muhtaç olmayacağı, kendi hayatını kendisinin yönetebileceğini söylemek mümkündür. Gelir elde etmek için çalışma hayatında olan kadın özgüven sahibi olmakta toplumda ve sosyal çevresinde belli bir konumda yer almaktadır. İş başarısını elde eden kadın kendini özel hissetmektedir. Toplumda kadın çalışan olması da özellikle kadınlar için avantaj olarak görülmektedir. Kadının çalışması evlilik hayatı için de bir güçtür. Geliri olan kadın mutsuz bir evlilik hayatını maddi kaygı sebebiyle devam ettirmemektedir. Kadının yıkılmaz toplumsal rollerinin olması çalışma hayatına katıldığında bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Çalışma hayatına katılan evli kadının bekar kadına göre yaşamını yönetmede manevi anlamda daha çok sıkıntı yaşadığı gözlemlenmektedir. İş hayatının yorgunluğu ile eve gelen evli kadını evde de görevler beklemektedir. Tatil günlerinde dahi eviyle, eşiyle ve çocuklarıyla ilgilenmek zorunda olan kadının kendine ayıracak vakti kalmamaktadır. Kadın çalışanın az sayıda ya da tek olduğu iş yerlerinde tuvalet gibi fiziki şekilde kadın- erkek olarak ayrılan alanların olmaması da dezavantajlar arasında yer almaktadır.

> *Kendi ayakları üzerinde duruyor olabilmek, maddi ve manevi özgür olmak, güçlü olmak, bir şeyler üretebilmek, başarılı olduğunu görüyor oldukça bu kadında psikolojik olarak güzel şeylere vesile oluyor. Bunları avantaj olarak sıralayabiliriz. Dezavantaj olarak da genelde evli kadınlar örnek verilirse hem iş hem aile kadınlar üzerinde baskı yaratabiliyor. Kadın sadece iş hayatında değil aile hayatında da belli başlı sorumluluklara sahip oldukları için ve genelde hep kadınlardan beklendiği için bu kadınları zorluyor. Bence bu zihniyetin adı geri kafalılık. (Görüşmeci 1).*

> *Maddi avantajı var. Ondan sonra kendinin işe yaradığını düşünür ve daha özgüvenli olur kadın. Birine faydam dokunuyor diye kendini önemli biri hisseder. Yani çalışan kadın aynı zamanda ev hanımı. Hem işini hem evini idare etmeye çalışıyorsun, çocuğunla da ilgileniyorsun. Özel yaşamın olmuyor daha fazla. Dışarıya çıkamıyorsun. Yorgun oluyorsun. Hafta sonu da hani evinle ilgilenmek zorundasın. (Görüşmeci 4).*

Kendi ayakları üzerinde duran, kendi parasını kazanan kadınlar daha özgüvenli oluyor. Karşısındaki erkeğe ya da ailesine maddi ihtiyacı olmuyor. Kendi istediği her şeyi yapabiliyor. Evli olan bir kadın da eşi ona para vermiyor diye bir şey alamıyor ya da bir yere gidemiyorsa bu duruma maruz kalmamak için çalışıp kendilerini geçindirebilmeleri önemli. Bunlar avantajlarda sayılabilir. Bekar biri vardiyalı çalışıyorsa geç çıktığında eve giderken zor olabilir. Evli kadını eşi alabilir. Ama evli kadın için de şöyle bir durum oluşuyor. Kadın işten eve geldiğinde çocuklar anne ile vakit geçirmek istiyor. Anne yemek yapacak, çamaşır yıkayacak, evin işlerini görecek, çocuğuyla ilgilenecek bunlar dezavantaj olarak söylenebilir. (Görüşmeci 5).

... Kadınlar çok yoruluyorlar. Yani belki bekarken gençlere çalışmak makul geliyor. Evden işe işten eve gelip gidiyorlar. Kendilerine de vakit ayırabiliyorlar. Evlendiğin andan itibaren o yuvanın sorumluluklarını taşımak zorundasın. Yuvanda da görevin oluyor. Hem iş hayatının hem de evin huzuru için çaba sarf etmek gerekiyor. Şimdi erkekler yardımcılar bu konularda ama yine işin yükü kadında, organizatör hani bir kadın oluyor. Evet aynen o yüzden. Çok sorumluluğumuz olduğunu düşündüğüm için iş hayatıyla birlikte kadının bunları yürütmesi çok zor. (Görüşmeci 6).

Çalışma kadınlara kesinlikle avantaj sağlayacak. Özgüvenleri yükselir. Kendilerine değer vermeyi öğrenirler. Ekonomik özgürlükleri olacağı için bir erkeğin eline bakmadan yaşarlar. O zaman bir insanla aynı ev içinde yaşayıp yaşamayacağını anlayabilirler. Bir sırf ekonomik özgürlüğü olmadığı için o insanla aynı evde yaşamak zorunda olmak var, bir de onu sevdiğin ve yanında olmasını istediğin için yaşamak var. Bu ikisi çok farklı bir şey. Üreten topluma faydası olan kadının çocuklarına da daha fazla faydası olacağını düşünüyorum. Dezavantajı için şunlar söylenebilir. Hukuki uygulamalar yetersizdir çocuklarına çok fazla zaman ayıramaz. Burada duygusal şeyler işin içine giriyor ve bunlar da bence aşılabilir yani. (Görüşmeci 7).

"Yani tabi ki avantajı da var dezavantajı da var. Anneyse kadın, eşi anlayışsızsa çalışan kadın yıpranır..." (Görüşmeci 8).

Avantajları kendi ihtiyaçlarını kendi karşılayabiliyor ve maddi anlamda daha özgür birey oluyor kadın çalışırsa. Yani kimseye ya da bir erkeğe muhtaç olmuyor belki de. Özgüvenleri artıyor. Kendini geliştirmeye daha açık oluyor çalışan kadın. Dezavantajları konusunda da evlendikten sonra eşine ve çocuğuna daha az zaman ayırmak zorunda kalıyor. Çalıştığı için daha çok yoruluyor. Çevrelerine de daha az zaman ayırmak zorunda kalıyorlar. Bunlar olabilir başka da dezavantaj olduğunu düşünmüyorum açıkçası. (Görüşmeci 9).

Eğer mesela maaş kartı kendindeyse yapacağı işlerde hayır ve hasenatlarında parasını kazandığı için bu ona avantajdır. Evlilik hayatı biterse kendi maaşı olacaktır. Sosyal hayata katıldığı için farklı kişilerle arkadaş olacak farklı görüşleri öğrenecektir. Sosyal hayat ruhen de daha iyi yapar bireyi. Dezavantajları dediğim gibi kadın ince fikirli olduğu için işinde de öyle düşünecektir. Eve geldiğinde evlilik hayatı varsa çocukları

varsa bu ona artı bir yorgunluk verecektir. Yani sürekli yorgun olacak. Çalışan kadın yorgun kadındır diye hep derim. Biz bir defa kas gücü olarak daha zayıfız. Ben sekiz saat dersle pert olabiliyorum. O ses, o gürültü. Ama erkek daha dinç oluyor. Kadınlar öğretmeye daha titizleniyor aynı zamanda ders aralarında da evle alakalı şeyleri düşünüyor kafası yorgun oluyor. Eve geldiğinde kadının da erkeğinde elbet sorumlulukları var. Bugün mesela erkek yemek yapacak olsa salçalı makarna yaparım yeter diye düşünüyor. Ama mesela kadın yemek yapacaksa salçalı makarna yerine şöyle bir yemek yapsam daha farklı lezzet ortaya çıkarabilir miyim diye düşünüyor anlatabiliyor muyum? Temizlikten de örnek vereyim. Evi bir hafta erkek bir hafta kadın süpürecek olsun. Erkek evi süpürür geçer ama kadın süpürdükten sonra keşke silebilsem de iyi olur diye düşünür. Yani kadınlar daha çok komplike düşünüyor. Bunlar biraz da toplumsal roller ama bu roller yaradılıştan da kaynaklanıyor tabi. Uzun yıllarca süregelen bir şey. Böyle düşünen erkekler de var ama nadir. (Görüşmeci 10).

Kadının özgürleşmesi avantajdır. Eşini istemiyorsa boşanmak kolay olabilir. Ailesi ile yaşıyorsa anlaşamadığı takdirde ailesinin yanından ayrılabilir. Çocuklarına bakmayı çalışmak engelleyebilir. Mühendislikte şantiye koşulları ağır oluyor. Bazen tek kadın oluyorsun, kadın tuvaleti olmuyor. Bunlar dezavantaj sayılabilir. (Görüşmeci 11).

Ya eee toplumda mesela yer edinmek için kadının çalışması avantajdır. Çalışan kadın hani ailede parmakla gösterilir. Çevrede ilişkilerde de hani kadına daha farklı bakılır. Statü bakımından kadına avantaj fazla. Dezavantaj olarak da çalışan kadının kendine zorlukları var. Çalışan kadın kendinden ödün vererek çalışır. Anneliği bırakamaz. Eşine karşı sorumlulukları var evde de bir düzenin olması gerekiyor. Temizlik ve yemek gibi. Ataerkil toplum olduğumuz için bunun getirdiği görevlerimiz var. Çalışan kadın maddi olarak rahat olsa da organize etmede dahi kadının sorumlulukları vardır. Sorumluluklarını yerine getirirken kendinden ödün vererek yapar. (Görüşmeci 12).

Hıhı avantajları var tabiki. Kadının ekonomik özgürlüğünün olması en büyük avantaj. Kadının toplumda yeri oluyor. Kadın sadece evinde olan bir varlık değil de toplumda da sesi olan kişi olmuş oluyor. Çalışma hayatına dahil olmak kadına erkeğe göre daha dezavantajlı bir durum. Evliyse belli sorumlulukları ve çocukları oluyor. Her şeye ayrı vakit ayırmak zorunda kalması yıpratıcı. Bizim toplumumuz bir de kadının çalışmasına da henüz ayak uyduramadı. Çalışıp eve geldiğinde mutfağa erkekle kadın girmiyor, kadın giriyor. Erkek oturuyor. Bu anlamda da kadın yardım görmediği için daha zor. (Görüşmeci 13).

Görüşmeciler yapılan mülakatlar sonrasında görüşmecilerden elde edilen bilgiler ışığında; kadınların çalışması maddi gelir elde etmesi adına avantajlı olabilmektedir. Çalışan kadın kendi ayakları üzerinde durabilen, özgüvenli bir kadın olarak görülmektedir. Çalışmanın karşılığında verilen maaş kadını aileye ya da herhangi bir erkeğe bağımlı olmaktan kurtarabilmektedir. Ekonomik gücünü elinde bulunduran

kadın huzur bulmadığı bir evlilik birliğinin içinde olmaktan kaçınabilmektedir. Çalışan kadın maddi ve manevi yaşam planını kendi çizebilen kadın olarak karşımıza çıkabilmektedir. Çalışmanın verdiği özgüven kadını sosyal ve toplumsal çevrede statü sahibi yapmakta ve aynı zamanda birçok alanda özgürleştirmektedir. Bunun yanında çalışmanın kadınlar açısından dezavantajları da yine görüşmeciler tarafından sıralanmıştır; ataerkil toplumlarda çalışma hayatında olmanın kadınlar açısından dezavantajlı olduğu durumlar da vardır. Kadına yüklenen toplumsal roller gereği kadın evde çocuklarından ve eşinden, yemek, temizlik gibi ev işlerinde erkeğe oranla daha fazla görev sahibi olmaktadır. Erkek egemen toplum yapısı kadını hane içinde erkeği hane dışında görevlendirmektedir. Dolayısıyla dışarıda çalışan kadının yorgunluğu göz ardı edilebilmekte ve evdeki görevlerinin devamlılığını sağlaması kendisinden beklenmektedir. Yaşamının her alanında sorumlulukları eksilmeyen kadın özel alan kavramından yoksun olabilmektedir. Kadının aile içi görevleri tatil günlerinde dinlenmesinin önüne geçebilmektedir. Dolayısıyla çalışmanın kadın için avantajları olduğu kadar dezavantajları da vardır. Bu dezavantajları yaratan ise toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkillik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın hem dışarıda çalışmakta hem de evde üstlendiği rolleri yerine getirmektedir. Dolayısı ile iki kat fazla çalışmaktadır. Özel alan olarak tabir ettiğimiz evde var olan cinsiyetçi iş bölümü ortadan kalkmadığı sürece kadınların bu dezavantajlı durumdan kurtulmaları mümkün görünmemektedir.

4.2.3.8. Kadın mesleği mi? Erkek mesleği mi? Yoksa sadece meslek mi?

Ayşe Öncü 1978 yılında kaleme aldığı "Uzman Mesleklerde Türk Kadını" adlı çalışmasında; mesleklerin cinsiyetlere göre tipleştirildiğinden bahsederken "kadın mesleği" ve "erkek mesleği" tabirlerini kullanmıştır. Öncü'ye göre yüksek gelir getiren ve aynı zamanda statüsü yüksek olan uzman mesleklere kadınların girmesi genellikle gelişme dönemlerinde gerçekleşse debir süre sonra kadın sayılara donarak ilerleme kaydetmeyi bırakacaktır (Öncü, 1978). Toplumların birçoğunda meslekler üzerinde cinsiyetçi bir ayrım söz konusudur. Kadın ve kadına atfedilen özelliklere uygun meslekler kadın mesleği olarak görülürken, erkek ve erkeğe atfedilen özelliklere uygun meslekler ise erkek mesleği olarak görülmektedir. Kadının yaradılış gereği fiziksel güç olarak erkeğe oranla eksik kabul edilmektedir. Dolayısıyla yük kaldırma, indirme, inşaatta çalışma gibi bedensel güç gerektiren işler daha çok erkeğe uygun görülmektedir. Vardiyalı işler kadınlar için yorucu olarak tanımlanmaktadır.

Fiziksel güç olarak eksik kadının, vardiyalı işlerde uykusuz kalıp yorulacağı ayrıca annelik görevi nedeniyle kadın için yıpratıcı olacağı düşünülmektedir. Gece vardiyasında kadınların güvenlikten yana sıkıntı yaşayabileceğine inanılmaktadır. Kadınlar fıtratları gereği detay ve pratiklik isteyen işlerde daha başarılı sayılmaktadır. Ataerkil toplum teknik, teknolojik bilgi gerektiren ve toplumun erkeğe atfettiği işlerden kadını cinsiyetçi söylemlerle dışlamaktadır. Bunun yanında fiziksel gücü ve vardiyalı sistemi içermeyen mesleklerde kadın-erkek ayrımına karşı çıkılmaktadır.

> *"... Kadın her ortama giremez, kadın yapamaz, üstesinden gelemez düşüncesi var ataerkil toplum olduğu için. Kadınlar geri plana atılıyor. Muhasebe alanında bile ben seni yetiştiremem, sahaya gönderemem, kız çocuğusun, seni kabul edemeyiz, biz erkek çalışan istiyoruz diyen iş yeri oldu bana." (Görüşmeci 1).*
>
> *"Hıhı...Zor olan meslekler daha çok güce dayalı olan mesleklerdir. Çünkü erkeklere kıyasla kadınlar vücut yapısı olarak daha güçsüzler. Yük taşımaktan kastım hamallık ya da inşaatta çalışmak gibi. Uzun yol şoförlüğü, kamyon sürücülüğü kadınlar için daha zor olabilir..." (Görüşmeci 2).*
>
> *"Kadın- erkek mesleği ayrımı olmalı. Kadınlar daha hafif erkekler daha ağır işlerde çalıştırılmalı. Yaradılıştan dolayı güce bağlı olarak ayrım olmalı... öğretmenlik, hemşirelik gibi mesleklerde herkes eşit olmalı. Güce dayalı olunca bayan biraz daha kayırılması lazım." (Görüşmeci 4).*
>
> *Aslında kadın da erkek de her mesleği yapabilmeli. Ama bazı işler kadınlara bazı işler erkeklere atfedilmiş durumda. Günümüzde erkekler mühendis olurken kadınlar mühendislik tercih ettiklerinde bölümde bir iki kişi olabiliyor. Mimarlık daha kadınlara yönelik. Moda tasarımında erkekler de var ama daha çok kadınlara uygun bir bölüm gibi. Öğretmen kadın olur gibi. Ben kadının her mesleği yapabileceğini düşünüyorum. Belki inşaat mühendisliği olmayabilir. İnşaatlarda erkek ustaların yanında çalışmak istemeyebilir. Kadın tır şoförü ve çöpçü olursa zorlanabilir. Etkisi bunun dışarıdan olur ama. Tır şoförü bir kadın görüldüğünde sen ne yapıyorsun burada der gibi davranışlar olabilir... (Görüşmeci 5).*
>
> *Sabah sekiz akşam altı mesaisi gerçekten kadınlar için korkunç zor. Kadınlar için iş seyahatlerinin olduğu meslekler zor. Bizim yengemiz, gelinimiz serbest muhasebeci. Denetleme şirketleri var. Sürekli farklı şehirlerde farklı firmalara iki üç günlük denetime gidiyorlar. Bir tane çocukları var. Yani bu onun için çok yorucu, çocuk için stresli, eşi için sıkıntılı dönemlere sebep oluyor. Bunun kadın için ağır olduğunu düşünüyorum. Bir kadın bir anne için seyahatli ve uzun mesaili çalışma sisteminin zor olduğunu düşünüyorum. Erkeklerin de kadınların da yapması gereken meslekler var. Bazı mesleklerde kadınların olmasını çok gerekli görmüyorum açıkçası. Pilotluk, gemi ve inşaat mühendisliği çalışma şartları ağır. Ağır işlere erkeklerin durumu daha müsait. Yani*

hani erkeklerin durumu daha müsait onların yapmasını daha tasvip edip onaylıyorum. (Görüşmeci 6).

Evet söylediğim gibi güç, efor gerektiren işler var. Tersanede bir kadın çalışıyor mudur? Kadınlar yaradılış olarak erkeklerden daha güçsüz, bu yadsınamaz. Hiç feministlik şeyine girmeye gerek yok. Kadın mesleği, erkek mesleği olarak bakmak yerine mesleğin yoğunluğuna bakmak lazım. Teknolojik ilerlemeler yüksekse bir kadın tek başına kendi inşaatını bile yapabilir. Her şeyi artık makinalar yapmaya başladı. Türkiye'de bu konular yine konuşulur belki ama on yıl sonra böyle bir konuşma konusu bile kalmayacak. Mesleğin içindeki bazı alanlarda erkeğin yapabileceği şeyler oluyor bazı alanlarda da kadınların detaycılığı, el becerisi, sabrı gerekiyor. Kadınla erkeğin aynı meslek içinde daha farklı alanlarda daha fazla efektifliği oluyor denebilir. (Görüşmeci 7).

Iıı yani birçok meslek zor. Kadının gece mesaisinde çalışması çok zor. Kadın ve anne olduğu için zorlanır ayrıca kendini güvende hissetmeyebilir. Kadın mesleği erkek mesleği tabirlerini doğru bulmuyorum ben ama öyle bir ayrımın olduğunu görüyorum. Kadının tır şoförü olmasını erkekler kabul etmek istemiyor. Aslında güzel yapıyor kadınlar. Oto tamircisi kadın var ama onu da yapamaz kadın olarak görüyorlar. Kadınlar hem zeka hem el becerisi olarak daha pratiktir. Aslında bizler her işi yapabiliriz ama erkekler sen şunu yapamazsın, bunu yapamazsın olarak adlandırıyorlar. (Görüşmeci 8).

Bence hosteslik, inşaat mühendisliği ve mühendislikler. Çevresinde tek kadın olma ihtimali, erkek egemenliği olduğu için diyebilirim. Hosteslik de örtüden dolayı sıkıntı. Bir de çalışma saatleri uygun değil. Iıı kadın mesleği, erkek mesleği. Kadınların daha iyi yapabildiğini düşündüğüm, erkeklerin daha iyi yapabildiğini düşündüğüm meslekler olabilir. Kadınların düzenleme, öğretmenlik gibi daha sabır gerektiren işlerde, organize etmede fıtratları gereği daha iyiler. Elektronik, tamir, askerlik, subay, astsubay gibi mesleklerde erkeklerin daha sabırlı ve güçlü olduğunu düşünüyorum. Onların da fıtratları gereği bunlara ilgisi var. Erkekler doğuştan daha güçlü. (Görüşmeci 9).

İlgi alanı olarak kadın mesleği, erkek mesleği ayrımını doğru bulmuyorum. Mesela güç gerektiren işler için ayrım olabilir. Lastik değişimini mesela kadın yapabilir. Mesleğin lastik değişimi ise eğer oraya kamyonlar, minibüsler gelir. Onları kaldırmak lastik takıp çıkarmak zor olabilir. Büyük tekerler krikolar kadını bedensel olarak yorabilir. Madencilik de kadını yorar, çabuk yıprandırır. Ben kadınların çok yorulup yıpranacakları mesleği yapmamaları gerektiğini düşünüyorum. (Görüşmeci 10).

Kadın mesleği, erkek mesleği ayrımını doğru bulmuyorum ve bu konuya sinirleniyorum. Kadın mühendis olmaz gibi söylemler oluyor, hiç hoş değil. Toplumda başka örnekler de var. Bilim adamı deniyor mesela. Bilim insanı denmeli. Mühendis deyince hemen erkek profil geliyor herkesin aklına. Çocuk kitaplarında da karşılaşıyoruz. Mesela mühendis, doktoru erkek çizmiş. Kuaförü kadın çizmiş. (Görüşmeci 11).

Yani var var. Doktorluk güzel ama zor meslek. Gecelere kadar çalışması hatta orda kalması gerekiyor. Fıtraten kadın zorlanabilir. Ama aynı zamanlarda elinin yattığı alanlar var. İnşaat ve makine mühendisliği için konuşursak bu meslekler alan çalışması gerektiriyor. Bunlarda kadınlar zorlanır. Gece arıza çıksa gecenin üçünde kadının iş yerine gidip o arızayı gidermeye çalışması fıtrat olarak ona ters… (Görüşmeci 12).

Tabiki vardır şu an hemen ne söyleyebilirim. Madencilik, inşaat sektörü kadınlar için zor meslekler. Kadın güç olarak yaradılıştan ayrı erkeklerle. Onlar daha güçlüyken biz daha zayıfız. Bu işlerde kadınlar zorlanır. Yani şöyle biraz bence açıklanması gereken bir konu bu neye göre kime göre. Kadın ve erkek mesleği olmaması lazım ama fiziki olarak ayrışma olabiliyor… Ağır işleri kadınlara uygun görmüyorum sadece. Onun dışında mesleğin cinsiyeti olmaz. (Görüşmeci 13).

Görüşmecilerin neredeyse yarısı "kadın mesleği" ve "erkek mesleği" tabirlerini doğru bulmakta ve yaradılışları gereği kadın ve erkeğin farklı fiziksel özellikleri nedeniyle farklı işlerde başarılı olabileceğini düşünürken, bazı işlerin kadınlar bazı işlerinse erkekler tarafından yapılması gerektiğini düşünmektedir. Diğer görüşmeciler ise böyle bir ayrımı kendileri doğru bulmasa da böyle bir ayrımın mevcudiyetinden bahsetmektedirler. Güçten yana yoksun olarak tanımlanan kadının bedenen yorulacağı mesleklerden kaçınması gerektiği görüşmecilerin çoğunluğu tarafından düşünülmektedir. Kadına doğası gereği beceri sahibi olduğu işler daha uygun görülürken erkeğe ise güç gerektiren işler doğası gereği uygun görülmektedir. Erkek egemen toplumun kadın-erkek mesleği ayrımına dayalı olarak kadınları mühendislik, şoförlük gibi bazı mesleklerin dışına ittiği söylenebilmektedir. Bunun yanında kadınlara uygun görülen öğretmenlik, hemşirelik ve ebelik gibi meslekler ise erkekler tarafından daha az oranda tercih edilmektedir. Kadınlarla erkeklerin başarılı olabileceği alanların farklılığından bahseden bazı görüşmeciler bu anlamda da kadınlara yapılabilecek bir pozitif ayrımcılıktan söz etmektedirler. Gece mesaisi gerektiren işlerde kadın hem bedenen yorulabilmekte hem de evliyse çocukları sebebiyle zorlanabilmektedir. Yine şehir değiştirilen meslekler evlilik hayatında eşler ve çocuklar açısından zor olarak kabul edilebilmektedir.

4.2.3.9. Çalışma Yaşamında Karar Alma Mekanizmalarında Kadınların Yokluğu

Ataerkil toplum nedeniyle kadınlar genellikle ev işleriyle ilgilenmekte, kendini geliştirememekte, yeterli eğitim alamamakta ve kadınların başaramayacağı ima edilerek önlerine engeller konulmaktadır. Toplumsal rollerini önemseyen kadınlar işten ziyade ailesini tercih etmektedir. Kendini geliştiremeyen kadının yüksek

mevkilere gelmesi zorlaşmaktadır. Kadının yaradılışı gereği duygusal kabul edilmekte çözüm yollarını aktifleştiremeyeceği düşünülmektedir. Kadınların her ortamda bulunamayacağını düşünen, yöneticilik gibi kariyerli mesleklere erkekleri uygun gören muhafazakarlıkla birleşmiş ataerkil yapının varlığı kadınların karar alma mekanizmalarında yetersiz temsiline yol açmaktadır (Çakır, 2008, 27).

"... Zirvede genelde erkekler var ve kadınların orda yapamayacağı düşünülüyor. Hızlı çözüm üretemeyecekleri, kadınların daha duygusal olmalarından dolayı hataya düşecekleri sanılıyor. Kadınlar duygusal varlıklardır işte mantıklarıyla hareket edemezler düşüncesi var toplumumuzda." (Görüşmeci 1).

... Mesela heh yöneticilik pozisyonunda daha önce de erkekler çalıştığı için herhangi bir aday seçilmesi durumunda çalışma şekilleri aynı olduğu için erkekler daha çok seçiliyor. Ama bir kadın bu pozisyona getirildiğinde insanların düşündüğü şeyler daha çok cinsiyete bağlı olan şeyler oluyor. Kimse yaptığı işe bakarak değil cinsiyetine bakarak yargılıyor. O şekilde olduğunu düşünüyorum. Kadınların yönetici olamayacaklarını üst pozisyonların onlara uygun olmadığını düşünüyorlar. Kadın kısmının yüksek mertebelere uygun görülmediği toplumdayız... (Görüşmeci 2).

Eskiden eğitim daha azdı herhalde ondan olabilir... (Görüşmeci 4).

... Kadınlar bizden alt seviyelerde çalışmalı zihniyeti var erkeklerde. Bir şirketin CEO'su olmak bir kadının görevi olmaz. Onun çocuğu var olaylara psikolojik yaklaşır gibi algılanıyor. Kadının anneliği, duygusallığı nedeniyle bu noktalarda zayıflığı vurgulanıyor. Kadınların yükselmesini, rütbe atlamasını istemeyen erkeklerle çevrili ortamda yaşıyoruz. Bir erkekle bir kadının aynı pozisyonda olmalarına rağmen erkeğin daha çok kadının daha az para kazandığı şirketler de var. Çünkü erkek evini geçindirmek zorunda daha fazla maliyeti var o yüzden daha çok kazanmalı diye düşünülüyor. Erkeğin kadınların önünü kestiğini onların yoluna taş koyduğunu düşünüyorum. Muhafazakar düşünceyi ataerkile bağladığımızda orada erkek her şeyi yapmalı hatta kadının orada yeri yok düşüncesi var. (Görüşmeci 5).

"Toplumun kadınlara bakış açısına bağlıyorum. Kadının anne ve ev hanımı olmaktan dolayı ailesini kariyerinden daha çok düşünmek zorunda kaldığını düşünüyorum. Bu sebeple kadın kendini frenliyor. Yüksek mevkilerde kadınların olması daha az oluyor." (Görüşmeci 6).

"Bazı erkeklerden duyduklarımı söyleyeyim. Kadınlar çok duygusaldır yöneticilik yapamaz. Kadınlar çok kuşkuludur yöneticilik yapamaz." (Görüşmeci 8).

Geçmişte kadınlar daha çok evle ilgili durumlara yönlendiriliyordu. Gerçekten bu yolda hedefi olan kişiler, kendi kafasının dikine giden kişilerin yükselebildiğini düşünüyorum. Çevresinin ya da ailesinin dediklerine kulak asanlar belli bir seviyede kalmıştır. Ataerkil toplum etkisiyle Türkiye'de kadınlar çok fazla ilerleyemedi bence. (Görüşmeci 9).

Yani ıı kadının önde olmasını istememek mi diyeyim. Yüksek mevkilerde bulunmak özveri gerektirir. Her kadın aynı şartlarda ailede yetişmiyor. Herkese aynı şartlar verilmediğinde kadının daha ileri seviyelere gitmesi zor olabilir. Bunda muhafazakarlık ve ataerkillik etkili olabilir. Kaç milletvekili var kaçı bayan bakıyorum. Şehir şehir gezmek zor. Hem kadın olduğu için toplum da buna müsaade etmediği için yüksek pozisyonlarda daha az olabiliyorlar. (Görüşmeci 12).

Görüşmeciler tarafından; kadınların toplumsal cinsiyet rolleri gereği kendine yeterli yatırım yapamayıp belli bilgi birikimine sahip olamadıkları düşünülmektedir. Eğitim olarak geri kalmış kadının üst mertebelere erişmesinin zorlaştığına inanılmaktadır. Erkek egemen zihniyetle beslenen muhafazakar anlayış kadını evle ilgili işlere itebilmekte erkekleri dışarıda yüksek pozisyonlu mesleklere uygun görmektedir. Kadının fıtratına vurgu yapılarak duygusallığı sebebiyle kariyerli işleri yürütemeyeceği, çözüm üretmekte zorlanacağı söylenmektedir. Yuvasını, çocuklarını ve eşini düşünen kadınlar kendini geri çektiği için üst düzey mesleklere dahil olmamaktadırlar.

4.2.4. Türkiye'de Kadına Dair Çözüm Bekleyen Sorunlar

Ataerkil toplumdaki cinsiyet eşitsizliği kadına dair sorunları beraberinde getirmektedir. Kadına verilen haklar erkek egemen kültürün de etkisiyle yeterince uygulanmamaktadır. Bireyler cinsiyetlerine göre değerlendirilmekte, insan oldukları unutulmaktadır. Erkeğe öncelik veren ataerkil yapıda kadınlar yok sayılmakta ve değersizleştirilmektedir. Kadınların obje olarak görüldüğü toplumda bu mantıktan kurtulmanın tek yolu eğitim olmaktadır. Zihniyet değişikliği için cinsiyet ayırmaksızın eğitim gerekmektedir. Cinayet, şiddet denildiğinde ilk akla gelen kadın olmaktadır. Davaların uzun sürmesi, yaptırımın yetersiz olması kadını mağdur etmektedir. Kadınların çalışma hayatındaki azlığı, aldıkları eğitimin yetersizliğine ve aile içi rollerinin fazlalığına dayanmaktadır. Çalışan anneye verilen izin haklarının iyileşmesi, çalışma süresi ve karşılığında alınan ücret bazında opsiyonların olması gerekmektedir. İş sahibi olmayan kadınlar maddi olarak birilerine bağlı kalmaktadır. Kadınların maddi muhtaçlığının sosyal devlet aracılığıyla giderilmesi gerekmektedir. Haklarını elde etme ve koruma konusunda yalnız kalan kadınlar için STK'ların sayısının artırılması beklenen çözümler arasındadır.

Kadının toplumda geri plana itildiğini düşünüyorum. Ataerkil toplumuz her ne kadar kadın- erkek eşitliği var denilse de kadın-erkek eşitliği

olduğunu gösteren bir ibareye rastlamadım bugüne kadar. Yani erkeklerle eşit haklara sahip olmalı kadın. Yaşama hakkı, yükselme hakkı, çalışma hakkı, başarı hakkı. Bu konularda erkeklerden geriler. Çünkü ortam buna izin vermiyor. Kadın- erkek eşitliği var denilse de erkek daha çok ön planda gerek siyaset gerek teknik alanda. Hani bu zihniyet nasıl değişir bilmiyorum. (Görüşmeci 1).

Kadın hakları noktasından eksiklerimizin olduğunu düşünüyorum. Daha iyi bir yere gelebiliriz. Burada kültürel çatışmanın çok fazla olduğunu düşünüyorum. Kültürel boyutta kadın yok sayılmaya çalışılıyor. Çünkü ataerkil toplumdayız ve çok ilginç ananeler var kültürümüzün içerisinde. Bunlardan en basiti millet ne der, aman ayıp olur, kimse duymasın bakış açılarının getirdiği çok fazla dezavantajın olduğunu düşünüyorum. Kadınların içindeki potansiyelin ve gücün bastırıldığını düşünüyorum. Bu anlamda eksiklerimiz var. Kadın hakları noktasında daha ileride olabiliriz. Şöyle eee Allah rahmet eylesin Doğan Cüceloğlu Gerçek Özgürlük kitabında ve diğer kitaplarında insan insana iletişi çok vurgulardı. Kadın insanla erkek insan bakış açısı olduğunda problemlerin yüzde yetmiş de olsa çözüleceği bence iyi bir sayı. O bakış açısı olmadığı için kadınların yaşadığı bu kadar sıkıntı, şiddet eee kadınsın acizsin şeklinde algılanıyor. Erkekler kendi acizliklerini kadınlara şiddet uygulayarak ortadan kaldırmaya çalışıyorlar… (Görüşmeci 3).

… Aslında hakları var da ama tam anlamıyla kullanılmıyor. Kadına çok hak devlet tarafından verilmiyor. Bir sürü cinayet oluyor şey oluyor ama onlara cezası verilmiyor. Sözde kadın haklarından bahsediliyor ama yeterli değil. Kanunlara el atılması lazım ama o tarafta iş yok hiç. Şiddet açısından kanunların değişmesi lazım. Devlet kadınlara göre daha çok kurs açıp onları iş sahibi yapabilir. Kurslar var ama yetersiz… (Görüşmeci 4).

Yani daha çok yani kadının da bir insan olduğu onların da ihtiyaçlarının sağlanması gerektiğini unutmamalılar. Hamile olan anneler doğum iznine bin bir zahmetle ayrılıyor ya da doğumunun son gününe kadar çalıştırılmak zorunda kalmamalı. Bu noktada iyileştirme olabilir. Yeni doğum yapmış anne daha uzun süre bebeğiyle vakit geçirmek istiyor. Bu durumu daha çok destekleyecek politikalar olmalı. Süt izni var ama buna yanaşmayan iş verenler var. Kadınların haklarına önem verecek iyileştirmeler olmalı. Kadınların annelik haklarına daha fazla opsiyon sunulabilir. Türkiye'de yeni yeni konuşulmaya başlandı diye biliyorum. Regl izni diye bir şey var Amerika'da ayda bir iki gün uygulanıyor. Bunun için anne olmaya gerek yok her kadının hakkı olabilir. Hani daha bir sürü de sayılabilir ama ilk aklıma gelenler bunlar oldu hani. (Görüşmeci 5).

"… Ya kadının toplumda büyük hakları olmalı. Onların da toplumda bir birey olarak tanınması, sayılması, özgürlüklerine saygı gösterilmesi, isteklerinin ve arzularının anlaşılması hani gerekir." (Görüşmeci 6).

Yani öyle bir şey ki önce zihniyetin değişmesi lazım ya. Bu sadece erkeklere özgü bir şey değil kadınlar da değişmeli. Benim iş hayatında ayağımı kaydıran kadınlar da oldu. Kadınların kendi değerini anlaması,

birbirlerinin arasında olan rekabeti söndürmesi lazım. Birbirlerinin kuyusunu kazmaktan vazgeçmeliler. Erkeklerin de bizleri birer obje olarak görmemesi gerekli. Kadın- erkek değil herkesin bir an önce insan olması gerekiyor. Bunlar sağlanabilirse kadın- erkek ayrımı kalmayacağı için dezavantaj da kalmaz. İş hayatı için konuşacak olursam kadınlara fazla kontenjandan bahsetsem liyakate aykırı olur. Kadınların öne çıkarılmasındansa kadın- erkek olarak ayrılan düşünceler olmamalı. Sanayileşen, teknolojisi artan toplum var. Herkes insan olarak ele alınmalı. Doktor işe alıyorsunuz, kadın ya da erkek fark etmez en iyi doktor hangisiyse onu tercih etmelisiniz. Çalışma hayatına girdiğinde kişisel özelliklerine elbet bakabilirsiniz. Yeri geliyor kadın erkekten daha fazla zorluğun altına girebiliyor. Bu sebeple kadın- erkek ayrımı olmamalı. Giriş çıkışlarda geç saatlere kalınması gibi bir durum da var. O konu da çok dikkat edilmesi gereken bir konu. Kadınların geç saatlere kadar çalıştırılmaması ya da toplumun düzeltilmesi gerekir. Özel servis gibi imkanlar da sağlanabilir. (Görüşmeci 7).

Kadınların hakları çok güzel verilmiş fakat uygulamada sıkıntı var. Kadın olmak Türkiye'de zaten iki sıfır hayata yenik başlamak demek. Kadınların örgütlenmesi gerekli. Haklarımızın uygulamaya sokulması için örgütlenmeli, güçlenmeliyiz. Kadınlar sesini duyurabilir. Ben bu konularda çok haykırdım ama etrafıma kimseyi toplayamadım, Türkiye'de bu da zor. Eşim tarafından desteklenen, baskıya uğramayan bir kadınım bu da bana güç verdi. Erkeklerin de kadınları desteklemesi gerekiyor. Çok mücadele ettim ama ses getirmesi için biraz daha kalabalığa ihtiyaç var. (Görüşmeci 8).

Bunların bence okullarda kızlara yapabilecekleri konusunda bilgi verilmesi gerekiyor. Tarihte kadınların neler yaptığı bilgisi de kadınlara anlatılıp kendilerine bir hedef koymaları ve o hedefe ulaşmaları için pes etmemeleri gerektiği vurgulanmalı. Hangi konulara ilgileri varsa yurt içinde ya da yurt dışında belli bir yere kadar çalışmaları önemli. Vatana faydalı insanlar olmaları adına kadınlar teşvik edilmeli. (Görüşmeci 9).

Bir kadının çalışma hayatı yoksa kadın maddi açıdan zorlanmamalı. Sosyal devlet burada kendini göstermeli. Sırf geçim derdinden dolayı kocasının altında ezilmemeli. Sosyal devletten de kastım devletin belli miktar gelir vermesini zorunlu görmüyorum. Devlet kadına iş verip kazanç kapısı sağlayabilir. 40 yaşına kadar çalışmamış 40 yaşından sonra da boşanmış bir kadının iş bulma şansı pek olmuyor. Kadınlar daha erken emekli olabilir. Kendilerine vakit ayıracak zamanlarının olması gerektiğini düşünüyorum. Bu bağlamda mesai saatleri ele alınabilir. Kadın çalışanların mesai saatleri daha az olabilir. Maaşlar da ona göre düzenlenebilir. Kadına tercih hakkı sunulabilir. Şu kadar mesai ile bu kadar kazanırsın gibi tercih hakları kadınlara sunulabilir. Bana maaş vermek için 58 yaşını beklemem gerektiğini söylüyor. 58 yaşımda on bin lira maaş alacağım diyelim. Bunun yerine bana şu maddeyi de sunabilir. Sen 25 yıl çalış onu doldurunca emekli maaşı olarak yedi bin lira da alabilirsin. Yani kadın olarak bana opsiyonlar sunulmalı, ben içinden seçmeliyim. Herkesin çalışma ahlakı ve aile düzeni farklı. Ben kendimi

yorgun hissediyor olabilirim. Bu haklar elbet erkekler için de olabilir ama ben kadınım kadınlar için konuşuyorum. Kadınlar ezilmesin. (Görüşmeci 10).

Ya ben STK'ları bu konularda yararlı buluyorum. Onlar güzel çalışıyor, sayıları artırılabilir. Kadının bilinçlenmesi için eğitimler verilebilir. Hatta erkeklere de eğitim verilebilir. Kadın konulu konferans oluyor. Üç erkek, elli kadın katılıyor. Belki de erkekleri daha çok eğitim gerekiyor. Yani ben çok zorluk yaşamadım, o kadar da zor değil. (Görüşmeci 11).

... Kadının hakları vardır. İslam'a göre de vardır fakat bu tartışılır. Ne kadar uyuluyor ya da uyulmuyor o çevreye göre değişiyor. Yani eş olarak ıı kadın eşinin yandaşıdır ama lider değildir. Eşini destekleyen konumdadır. Kadının konumu ailede oturmuş şekilde ama toplumda yeri henüz tam oturmamış. İşte bakış açısının değişmesi mi diyeyim. Eğitim düzeyinin yüksek olması kadının konumunu artırabilir. Devlet kadının korunması açısından avantajlar sunabilir. İş pozisyonlarına göre kontenjanların kadın açısından artırılması güzel olabilir. Kadına yapılan mobbinge, saldırıya, tacize gerekli ceza verilmeli. (Görüşmeci 12).

Erkekler kadına daha yardımcı olabilirler evde kendi özel alanlarında. Evdeki sorumlulukları paylaşmalılar, çocuklarıyla ilgilenmeliler. Böyle olursa kadın toplumda yer alır, çalışır, söz sahibi olur. Devlet tarafından düşünürsek eğitim alanında yardımcı olabilir. Devlet tarafından kadına sosyal haklar verilebilir. Kadınlar öğrenciyken devlet daha çok maddi imkanlar sağlasa ıı okulu biten kadın belki hemen çalışabilir. Sonuçta maddi imkansızlıklar da çalışma hayatına geçişi etkileyebiliyor. Daha öğrenciyken hedeflerini yükseltmesine engel oluyor bu sorun. (Görüşmeci 13).

Kadınlara saygı duyulmalı devlette de olsun özelde de olsun. Ben şöyle diyeyim bizim ülkemizde maalesef davalar çok geç sonuçlanıyor. Kadın eşinden dayak yiyor, eşi uzaklaştırma alıyor ama onu kimse takmıyor. Bakın Baran benim yeğenim ona şey yaparak söylüyorum kendimden örnek vereyim madem benim büyük kızım çok şiddet gördü, uzaklaştırma aldı eşi. Uzaklaştırma aldığı halde burnumuzun dibine kadar geliyor vatandaş, eşi tehdit ediyordu. Öldürüldükten sonra çare aranacak. Kadınlar uzaklaştırma sürecinde baskıya, şiddete, tehdide maruz kalıyorlar. Açılan davalar uzadığı için o sürede olan oluyor. Kadınlar bir işte çalışmasa bile evde akşama kadar yatmıyor. Hayat müşterek. Eşi işten geldiğinde biraz dinlendikten sonra kadına yardımcı olabilir. Bu konuda kadın dezavantajlı. Birçok erkek ben akşama kadar çalışıyorum eve gelince dinleneceğim diyor., çocuğuna bakmıyor, eşi ile ilgilenmiyor. Burada kadın zor durumda. Böyle erkeklere ailelerine yardımcı olmaları adına devlet tarafından kurs, seminer gibi eğitim verilmeli. Kadınlara ev hanımı deniyor ama aslında öyle değil. Kadın bizim toplumumuzda evin hizmetçisi. Ben kendi adıma söyleyeyim. Benim eşim emekli camiden camiye gider gelir bir bardak suyunu almaz. Kulaklarını çınlatayım. Ben de artık emekli oldun dinlendin bunları yapabilirsin diyorum, ben de yaşlandım hani nereye kadar. Eşimin de bana yardımcı olmasını

istiyorum. Bu sadece benim değil çevremde de gördüğüm böyle biz emekli olduk bitti diyorlar. (Görüşmeci 14).

Görüşmecilerle yapılan mülakatlar sonrasında anlaşılmıştır ki; kadınlar var olan haklarını uygulamada kullanamamakta ve mevcut haklarını kullanmak istediklerinde engellemelere maruz kalmaktadırlar. Ataerkil toplumun kadınlara yüklediği görevler nedeniyle kadın ezilmekte, zihniyet değişikliğine ihtiyaç duymaktadır. Kadın-erkek eşitsizliği, toplumsal cinsiyet ve toplumda yarattığı adaletsiz iş bölümü görüşmelerin ifadesine göre ancak eğitimle çözülebilecektir. Bu sebeple kadın, erkek demeden herkesin eğitilmesinin gerekli olduğu ifade edilmiştir. Kadınların sesi olabilecek kuruluşların yetersiz olduğu dolayısıyla sayı olarak artması ve desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Kadınların çalışma hayatına katılımının teşvik edilmesi için anneliğe bağlı özlük haklarında kadını koruyucu ifadelerin olması istenmekte, işe alım kontenjanlarının artırılması beklenmektedir. Yine görüşmecilerin önerileri arasında; çalışan kadınların aile hayatı nedeniyle mesai saatlerinde esnek uygulamalara gidilmesi, iş hayatına katılmamış ya da katılamamış olan kadının gereksinimlerinin giderilmesi için sosyal devletin yeni yasal düzenlemeler yapması gerektiği gibi öneriler mevcuttur. Görüşmecilerin hemen hemen hepsi; kadına karşı şiddetin önlenmesi için yaptırım gücü yüksek cezalara ihtiyaç olduğu, davaların hızlı sonuçlanmasının önemli bir çözüm yolu olduğu konusunda hem fikir olmuşlardır. Bütün bu görüşmeler sonrasında anlaşılmıştır ki; kadınların cinsiyetleriyle ön planda olmasının önüne geçilmesi ve herkese insan olarak yaklaşmanın gerekliliği vurgulanmaktadır. Kadınların sadece kadın olmaktan kaynaklanan her ay geçirdikleri regl dönemleri sebebiyle iş hayatında olan kadınlara buna bağlı olarak her ay sabit bir izin gününün verilmesi beklenmektedir. İş hayatında çalışanlara cinsiyet odaklı yaklaşımlardan kaçınılması gerekmektedir. Kadınlara mesaiye göre ücret ve emeklilik tercihleri sunulmasının faydalı olabileceği de yine görüşmecilerin bazıları tarafından düşünülmektedir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kadın hayatın her alanında var olabilmek için mücadele eden kişi olmuştur. Kadın toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle ekonomik, sosyal, siyasal alanın dışına itilmiştir. Türk toplumuna hakim olan ataerkil düşünce kadını erkeğin arkasında gölgede bırakmıştır. Toplumsal yargılar, dini değerler, toplumsal yapı ve ananeler ataerkil düşünceyi desteklemiştir. Eril düşüncede erkeğe verilen önem erkeği yüceltirken, kadın cinsiyetinden dolayı değersizleştirilmiştir. Biyolojik cinsiyetinden dolayı toplumun kadına ve erkeğe yüklediği roller farklılaşmıştır. Kadın ılımlı, pasif, erkeğe bağımlı bir karakter olarak ev içi denen özel alanında konumlandırılırken, erkek özgür ve girişken bir birey olarak kamusal alana layık görülmüştür. Ataerkil yapıdan kaynaklanan bu eşitsizlik kadınların mücadelesini sekteye uğratmıştır. Kadın zaman zaman değişimi elde etse de hayal ettiği ortama tam olarak ulaşamamaktadır. Çoğunluğun İslamiyet'i benimsediği Türk toplumunda muhafazakar düşünce ataerkil toplum değerleriyle örtüşmektedir. Muhafazakar düşüncenin geçmişten gelen gelenek-göreneklerin devamlılığını savunması, kadını doğurganlığından dolayı anaç olarak konumlandırması, kadının yaradılışına uygun yaşamasını desteklemesi ataerkil düşünceyi güçlendirmiştir. Cinsiyetinden dolayı olumsuzluklarla baş etmek zorunda kalan kadın muhafazakar söylemlerden de çok etkilenmiştir. Çalışma hayatına katılmak isteyen kadın çalışabilmek için çeşitli uğraşlar vermiştir. Çalışma hayatına katılabilen kadın iş ortamında ayakta kalabilmek için mücadelesini sürdürmek zorunda kalmıştır. Kadın çalışma yaşamının tüm sürecinde toplumsal rolleri nedeniyle varlığını sağlam zemine oturtabilmek için ayrı, muhafazakar kimliği ile iş hayatının olumsuzluklarına göğüs gerebilmek için ayrı çabalamıştır.

Bu çalışmada Türkiye'nin herhangi bir ilindeki kadınlar seçilmiş ve bu kadınların çalışma hayatına katılımında muhafazakar ideolojinin rolü tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların yedisi çalışan, ikisi iş arayan, beşi çalışmayan kadındır. Katılımcılar ile yarı yapılandırılmış yirmi sorudan oluşan bir mülakat gerçekleştirilmiştir. Çalışmada cinsiyet, biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerinde yarattığı baskı anlatılmıştır. Toplumsal yargıların kadını eve bağladığı, erkeği dışarıda özgürleştirdiği söylenmiştir. Muhafazakarlık tanımı yapılmış ve muhafazakar değerler açıklanmaya çalışılmıştır. Dönemin iktidarı olan AKP'nin kadın politikaları üzerinden muhafazakarlığın siyasal İslam'a dönüşümüne

değinilmiştir. AKP döneminin getirdiği siyasi konjonktürün kadın algısını ve muhafazakar düşünceyi değiştirdiği yönünde bilgiler verilmiştir. Kadınların kendilerini dezavantajlı gördüğü alanlarda muhafazakar düşüncenin kadın hakkındaki fikirlerine değinilmiştir. Kadının evine, eşine ve çocuklarına olan sorumlulukları, anaç fıtratı sebebiyle kız çocuklarının küçük yaşlarda eğitim fırsatlarından gerektiği kadar yararlanmasının önüne geçildiği belirtilmiştir. Eğitim hakkından eşit oranda yararlanamayan cinsiyetler için çalışma hayatına katılım çeşitli zorlukları beraberinde getirmiştir. Kadınların iş hayatına dahil olmadan önce iş yeri ile gerçekleştirilen ön görüşme sırasında doğurgan ve eş olmalarından dolayı cinsiyet eşitsizliğini vurgulayan tavırlar gördüğü dile getirilmiştir. Çalışma yaşamına katılan kadının becerilerinin az, duygusal yönlerinin fazla olduğu ön yargılı düşünceler gerekçesiyle kadın, patronu ve üstleri tarafından başarısız olarak adlandırılan söylemlere maruz kalmıştır. Muhafazakarlığın kadının çalışma yaşamına katılım sürecindeki etkisi ölçülmeye çalışılırken kadın katılımcılar ile yapılan görüşmeler detaylıca analiz edilmiştir. Sorulan sorulara verilen cevaplar alt başlıklar halinde toplanmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında; toplumun kadına ve erkeğe yüklediği rollerin bireyleri belli kalıplar içine soktuğu, bireylerin kalıpları kabul etmediği takdirde toplum tarafından dışlandığı görülmüştür. Toplumun kadına yüklediği rolleri daha sıkı takip ettiği, erkeğe yüklediği rollerde ise daha esnek davrandığı saptanmıştır. Gelenek, görenek, dini değerlerle yoğrulan ataerkil sistemin kadını ikinci plana attığı, erkeği sosyal, ekonomik alanda lider yaptığı gözlemlenmiştir. Eril zihniyetin kadını kocasının destekçisi ve tamamlayıcısı olarak gördüğü toplumsal cinsiyet rollerine bakılarak anlaşılmıştır. Kamusal alanda erkeklerin varlığının kabul gördüğü, kadınların bu alanın dışında bırakılmak istendiği kanısına varılmıştır. Halihazırda iktidar olan AKP'nin muhafazakarlık kavramında değişimlere sebep olduğu ve farklı yorumlanan muhafazakar değerlerin kadınların konumunu da etkilediğine değinilmiştir.

Yapılan görüşmeler sırasında kadınların muhafazakarlığı algılama ve yaşama şekillerinin birbiri ile benzeşmediği anlaşılmıştır. Kadınlar görüşme esnasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığına değinmiştir. Görüşmecilerin hepsi eğitim görme konusunda hemfikirdir. Bazı görüşmecilerin cinsiyetlerinden dolayı, bazı görüşmecilerin ise muhafazakar değerlerinden dolayı çalışma hayatına katılım aşamasında işe alım sorumluları tarafından fazlaca irdelendikleri gözlemlenmiştir.

Çalışma hayatına katılan muhafazakar kadınların örtü, ibadet gibi değerlerini önemsedikleri görülmüştür. Muhafazakar kadınlardan bazıları annelik rolleri gereği çalışma hayatına katılımı reddetmiş çocuklarıyla ilgilenmeyi kabul etmiştir. Çalışan kadının en büyük zorluğu devam eden ev içi görevlerine iş görevlerinin de eklenmesi olmuştur. Radikal muhafazakarların kadının çalışmasına karşı çıktığı yönünde veriler elde edilmiştir. Kadının onlara göre evde olması ve fıtratına uygun davranması gereken varlık olduğu söylenmiştir. Kadının çalışması ekonomik bağımsızlık olarak değerlendirilmiş, çalışan kadın özgür birey olarak nitelendirilmiştir. Çalışma hayatına dahil olmanın kadına sosyal ve toplumsal alanda da özgüvenli birey görünümü verdiği bildirilmiştir. Özellikle güç gerektiren meslekleri erkeklerin yapmasının daha uygun olduğuna, akıl ve zeka gerektiren işlerde cinsiyet ayrımı olmaması gerektiğine dair bilgilere ulaşılmıştır. İş hayatında karar alma-verme mekanizmalarında kadınların annelik rolleri ve yaradılışından gelen özellikleri nedeniyle tercih edilmediğine değinilmiştir.

Kadının dezavantajlı konumunun Türkiye'de kadına dair çözüm bekleyen sorunlar arasında olduğu sonucuna varılmıştır. Biyolojik cinsiyeti sebebiyle kadın regl dönemi yaşamaktadır. Çalışma hayatında olan kadına cinsiyeti sebebiyle yaşadığı özel döneminde sabit izin hakkı sunulmasının çalışma yaşamında kadın erkek eşitliği yönünde iyi bir adım olacağı söylenmiştir. Çalışma hayatına katılmış bebeği olan annelerin daha uzun süre bebekleriyle olabilecekleri çalışma planlarının yapılması, çocuk bakımevi, kreş gibi imkanların çoğaltılması, bu imkanların her keseye uygun olabilecek şekilde düzenlenmesinin hem aile hayatını koruyacağı hem de kadının çalışmaya teşvik edileceği söylemleriyle karşılaşılmıştır. Ataerkil görevlerin kadına yüklediği zorluklar için topluma eğitim verilmesi, cinsiyetler arası görev paylaşımının sağlanması gerektiği gibi tavsiyeler verilmiştir. Kadınların birey olarak kabul edilmesi için toplumda öncelikle zihniyetin değişmesi gerektiği vurgulanmıştır. İster çalışsın ister çalışmasın tüm kadınların eğitim hakkından olabildiğince faydalanabileceği ortamların oluşturulması elzem görülmüştür. Kadınların meslek edinebileceği kursların artırılması tavsiye edilmiştir. Çalışma hayatına katılmış ya da katılamamış kadını başkasına bağımlı olmaktan kurtarmak için ona iş kapısının sunulması ya da maddi destek sağlanması, sosyal devletin alanını bu konuda genişletmesi fikri verilmiştir. Emeklilik yaşı ve haklarında iyileştirilmelerin yapılması, var olan kadın haklarının uygulama noktasındaki eksikliklerinin giderilmesi, kadına şiddetin

cezalandırılması istenmiştir. Geç çalışma saatlerinin düzenlenmesi, iş yerine ulaşım konusunda servis imkanlarının geliştirilmesi, kadın cinayetlerinin ve kadına yapılan tacizlerin önüne geçilmesi önerilmiştir. Çalışma yaşamında iş saatine göre ücret opsiyonları sunularak kadınların çalışma çeşidini kendisinin seçmesi üzerine tavsiyelerde bulunulmuştur.

Yapılan görüşmeler sırasında kadınlar her ne kadar cinsiyet eşitliğinden yana olduklarını söyleseler de kendileriyle çeliştikleri, görüşme sırasında ataerkil düşünceye bağlı cevaplar verdikleri gözlemlenmektedir. Özellikle ailedeki çocukların bakımı söz konusu olduğunda annelerin çalışma hayatına ara verdikleri yönünde bilgiler mevcuttur. Çalışan kadınlar ev içi sorumluluklarının devam ettiğine değinerek eşleri kültüre dayalı yetiştirildikleri için sorumluluk paylaşmadıklarını söylemektedir. Bazı kadınlar yaradılış gereği erkeklerin her işi yapamadığını, günlük rutin işlerde kadınların daha başarılı olduklarını iddia ederek toplumsal cinsiyet rolleri hususunda tutarlı cevap verememektedir. İslamiyet çerçevesinde değerlendirildiğinde erkeklerin de uyması gereken İslami kurallar olmasına rağmen kadınların dini hassasiyetlerinin fazlalığı göze çarpmaktadır. Bu durumun yine erkek egemen değerlere bağlı büyümekten kaynaklandığı söylenebilmektedir. Eğitim kademelerinden yeterince faydalanıp belli bir alanda uzmanlık diplomasına sahip olan muhafazakar kadınların aile hayatına verdikleri önem ve İslamiyet'e bağlılık sebebiyle çalışma hayatından uzak durdukları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda muhafazakar kadınların çalışmayı öncelikli olarak erkeklerin görevi saydığı yorumu yapılabilir.

KAYNAKÇA

Abuzar, C. (2011). Dinin toplumsal yaşam üzerindeki etkisi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *26*(26), 143-153.

Adaklı, G. (2009). "2002-2008: Türk medyasında AKP etkisi." AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu, 559-613, Ankara.

Ağçoban, S. (2016). Kadın olgusunun kültürel gelişimi ve İslam'da kadının yeri üzerine tartışmalar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, *2*(1), 14-24.

Ahmad, F. (1993). "*The making of modern Turkey*", Routledge, 1993.

Ak, H. Ş. (2021). *Toplumsal Cinsiyet Kıskacında Siyaset: Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılımı,* Orion Yayınevi, Ankara.

Akbaş, G. (2010). Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi (Özet Bilgi Notu).TC Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Sosyal, Bölgesel ve Yenilikçi Politikalar Başkanlığı, Ankara, 2010.

Akçay, S., & TAŞKIN, M. (2019). İntihar ve toplumsal cinsiyet: Sosyal hizmet perspektifinden bir değerlendirme. *OPUS International Journal of Society Researches*, *14*(20), 2278-2299

Akkaş, İ. (2019). *İzlenim Yönetimi ve Beden*. Eğitim Yayınevi.

Akkaş, İ., & UYANIK, Z. (2016). Kadına yönelik şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, *6*(1), 32-42.

AKP. (2002). "*Development and Democratization Program"*, Ankara: AKP.,

Aksoy, H. A. (2021). What lies behind Turkey's withdrawal from the Istanbul Convention? Retrieved September 15, 2021, from https://www.swp-berlin.org/en/publication/what-lies-behind-turkeys-withdrawal-from-the-istanbulconvention

Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *30*(1).

Aktaş, G. (2017). Kadın açısından kente ilişkin mekan pratikleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 136-149.,

Alp, R. (2007). *Gülten Akin Şiirlerinde Kadin Duyarliği* (Doctoral dissertation, Bilkent Universitesi (Turkey)).

Alparslan, A. M., Bozkurt, Ö. Ç., & Özgöz, A. (2015). İşletmelerde cinsiyet ayrımcılığı ve kadın çalışanların sorunları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *2*(1), 66-81.

Arat, N. (1996). Türkiye'de kadınların çalışma yaşamında karşılaştıkları zorlukların sosyo-kültürel nedenleri. *Türkiye'de Kadın Olmak,* 43-54.

Aslan, A. K. (2001). Eğitimin toplumsal temelleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *4*(5), 16-30.

Aşkın, E. Ö. Ö., & Aşkın, U. (2018). Çalışma yaşamında kadına yönelik mobbing: Bankacılık sektöründe bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, *9*(24), 255-282.

Atacan, F. (2005). "Explaining Religious Politics at the Crossroad: AKP-SP", *Turkish Studies,* 6:2, 187-199.

Atan, Ş. Ü. (2016). Töre ve namus cinayetleri. *Turkiye Klinikleri Obstetric-Women's Health and Diseases Nursing-Special Topics*, *2*(2), 67-73.

Atasoy, Y. (2009). "*Islam's marriage with neoliberalism: state transformation in Turkey*", Palgrave Macmillan, 2009.

Aydın-Düzgit, S., & Kaliber, A. (2016). Encounters with Europe in an era of domestic and international turmoil: is Turkey a de-Europeanising candidate country? *South European Society and Politics,* 21(1), 1-14.

Başar, F., & Demirci, N. (2015). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, *2*(1), 41-52.

Başkan, B. (2009). Başörtüsü sorunu ve meşrulaştırılamayan yasakçılık. *Liberal düşünce Dergisi,* (55), 109-134.

Bedük, A. (2005). Türkiye'de çalışan kadın ve kadın girişimciliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (elektronik)*, 3(12), 106-117.

Berberoğlu, G. (1989). Kadın Yöneticiler: İş hayatındaki yeri ve sorunları. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7*(1), 287-305.

Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2014*(3), 108-114.

Buğra, A. (2002). 'Political Islam in Turkey in historical context: strengths and weaknesses',in N Balkan & S Savran (eds), The *Politics of Permanent Crisis: Class, Ideology and State in Turkey,* New York: Nova Science Publishers, 107 – 144.

Buğra, A., & Savaşkan, O. (2014). *New capitalism in Turkey: The relationship between politics, religion and business*. Edward Elgar Publishing.

Büyükalan F., S., Kanlı, Y., Üstündağ, İ., & Demircan, B. (2018). Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı: Ankara Hüseyin Gazi Anadolu İmam Hatip Lisesi Örneği. *Electronic Turkish Studies,* 13(19).

Can, Y. (2013). Kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet temelleri: Niğde örneği. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, *5*(1), 203-216.

Coşar, S. & Özdemir, Yücesan G. (2012). "*Silent Violence: Neoliberalism, Islamist Politics and the AKP Years in Turkey"*. Ottawa: Red Quill Books

Coşkun, M., & Şentürk, B. (2010). Gelenekçilikten" Muhafazakar Modernliğe" İmam Hatip Okulları Örneği. *Mülkiye Dergisi*, *34*(268), 249-263.

Çaha, Ö. (2010). Women and local democracy in Turkey.

Çakır, Ö. (2008). Türkiye'de kadının çalışma yaşamından dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31), 25-47.

Çapcıoğlu, İ. (2016). Tanzimat'tan günümüze muhafazakâr kadın algısındaki değişimler. *Dini Araştırmalar, 19*(49), 271-291.

Çiçekli, A. (2019). "Evinin Hanımı Çocuklarının Anası" olan kadının kamusal alan mücadelesi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *8*(1), 1-14.

Çokoğullar Bozaslan, E. (2018). Muhafazakârlık ve AK Parti'nin aile politikaları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara*.

Demir, Z. (2019). Kendini 'Dindar' olarak tanımlayan erkeklerin kadının çalışmasına bakışı. *Eskiyeni*, (39), 323-346.,

Demircioğlu, A. (2014). Gazali Felsefesinde Evlilik Öncesi Eğitim: Eş seçerken dikkat edilmesi gerekenler. *EKEV Akademi Dergisi*, (59), 81-88.

Demirkanoğlu, Y. (2017). Muhafazakâr düşüncede kadının toplumsal konumu. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *17*(34), 285-305.

Dilipak, A. (2021). AKP'nin papatyaları. Retrieved August 15, 2021, from https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/ abdurrahman-dilipak/akpnin-papatyalari-33008.html

Dinç Kahraman, S. (2010). Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik görüşlerinin belirlenmesi.

Durmaz, Ş. (2016). İşgücü piyasasında kadınlar ve karşılaştıkları engeller. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*(3), 37-60.

Durmaz, Ş. (2016). İŞKUR'un uyguladığı istihdam politikalarının işsizlerin özgüven ve öz yeterlilikleri üzerinde etkisi: Antalya-Isparta-Burdur örneği.

Duzgit, S. A., & Keyman, F. (2007). Democratization and human rights in Turkey. In Knud Erik Jørgensen & Esra € LaGro (Eds.), Turkey and the European Union: Prospects for a difficult encounter, 69–90. Palgrave MacMillan

Eligür B. (2010). "*The Mobilization of Islamism in Turkey*", Cambridge: Cambridge University Press.

Epik, M. T. & Özen, S. (2021). " Erkek İşi" nde Kadın Emeği: Toplumsal cinsiyet rollerine başkaldıran kadınlar üzerine nitel bir araştırma Women's Labor in" Men's Work": A Qualitative Study on Women Rebelling Gender Roles.

Ercan Yilmaz, M. (2012). The Rise of Islamism in Turkey: The Case of the Welfare Party, *Turkish Studies*, 13(3), 363-378.

Ereş, F. (2006). "Türkiye'de Kadının Statüsü ve Yansımaları" G.Ü.E.S.E.F. Dergisi, Sayı:19, s:40-52, Ankara.

Erikli, S. (2020). Çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(1), 39-60.

Ersöz, A. G. (2015). Özel Alan/Kamusal Alan dikotomisi: Kadınlığın doğası ve kamusal alandan dışlanmışlığı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, *18*(1), 80-102.

Ertürk, Ş. (2008), Uluslararası Belgeler ve Avrupa Birliği Direktifleri ışığında çalışma hayatımızda kadın erkek eşitliği. Ankara: Belediye-İş Yayınları.

Ezikoğlu, Ç. (2021). *The logic of political survival in Turkey: The case of AKP*. Lexington Books.

Gazete Duvar (2023). AK Partili Özlem Zengin: Kuyuya düşüyormuş gibi hissediyorum. https://www.gazeteduvar.com.tr/ak-partili-ozlem-zengin-kuyuya-dusuyormus-gibi-hissediyorum-haber-1617343

Geçer, E., & KIYMAZ, E. (2019). Kadın hakları ve algısının ideolojik örüntüsü: KADEM Örneği. *İnsan ve İnsan*, *6*(20), 185-204.

Gelegen, D. G. (2001). Çalışma yaşamında kadın olmak. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, *2*(5), 27-30.

Gençtürk, Z. (2022). Türkiye'de kadının işgücüne katılımını etkileyen faktörler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (43), 361-394.

Gökkaya, V. B. (2015). Çaresizliği Öğrenen Kadın: Öğrenilmiş çaresizlik. *Journal of Turkish Studies*, *10*(14).

Göksel, İ. (2000). Türkiye'de kadın işgücü: Muhafazakarlığın rolü. *İçinde: S. Dedeoğlu ve AY Elveren (der.)*.

Göl, A. (2009). "The Identity of Turkey: Muslim and secular", *Third World Quarterly*, 30(4), 795-811.

Göle, N. (1997). 'Secularism and Islamism in Turkey: the making of elites and counter-elites', *Middle East Journal*, 51 (1), 46 – 58.

Gözaydın, İ. (2009). *"Diyanet: Türkiye Cumhuriyeti'nde Dinin Tanzimi"* İletişim Yayinlari (revised and updated 2nd edition), İstanbul.

Gözütok, Ş. (2012). Bati ve İslâm Dünyasında Karma Eğitim. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, *12*(2), 93-112.

Güç, A. (2008). İslamcı feminizm: Müslüman kadınların birey olma çabaları. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *17*(2), 649-673.

Gül, S. (2019). *Kadın ve moda bağlamında tüketimde İslami muhafazakarlık* (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Gülalp, H. (2001). "Globalization and Islamism: The Social Bases of Turkey's Welfare Party" , *International Journal of Middle East Studies*, 33(3), 433-448.

Güneş, A., & Ezikoğlu, Ç. (2023). Legal and political challenges of gender equality and crimes against women in Turkey: The question of Istanbul Convention. *Women & Criminal Justice*, *33*(1), 14-27.

Gürakar, E. Ç. (2016). *Politics of favoritism in public procurement in Turkey: Reconfigurations of dependency networks in the AKP era*. Springer.

Gürsoy, E., & Özkan, H. A. (2014). Türkiye'de üniversite öğrencilerinin kadına ilişkin" Namus" Algısı. *Journal of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemsireleri Dernegi*, *5*(3).

Habermas, J. (2004). Kamusal alan. *Kamusal alan*, 95-102.

Hacıoğlu, S. (2016). *Sekülerleşme sürecinin muhafazakâr kadın algısı üzerindeki etkileri* (Master's thesis, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı).

Haşit, G., & Yaşar, O. (2015). Çalışan kadınlarda örgütsel stres kaynakları: Bir kamu kurumu örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, *4*(4), 1-30.

Heywood, A. (2011). *Siyasi İdeolojiler*. (3. B.). (Çev. A. K. Bayram, Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın, B. Kalkan) Ankara: Adres yayınları.

Işığıçok, Ö. (2009). Küreselleşme sürecinde insana yakışır iş. In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 56).

Işık, M., & Kaçar, T. (2020). Çalışma hayatında kadınların görsel sömürüsü üzerine nitel bir araştırma: Isparta ili örneği. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, *7*(17), 11-25.

İHD. (1999). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/

İslamoğlu, E., Elif, A. L. P., & Çalış, Ö. A. S. (2018). Türkiye'de katılım bankalarında çalışan muhafazakâr kadınların çalışma hayatı hakkındaki görüşleri ve sorunları. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *6*(2), 29-41.

KADEM. (2020). _ Istanbul Sözleşmesi Hakkında. Retrieved July 10, 2021, from https://kadem.org.tr/istanbul-sozlesmesi-hakkinda/

Kalav, A. (2012). Namus ve toplumsal cinsiyet. *Mediterranean Journal of Humanities*, *2*(2), 151-163.

Kalaycıoğlu, S., & Rittersberger-Tılıç, H. (1998). İş ilişkilerine kadınca bir bakış: Ev hizmetinde çalışan kadınlar [A woman's perspective on work relations: women employed in home cleaning]. In *75. inci yılda kadınlar ve erkekler [Women and men in the 75th year of the Turkish Republic]* (pp. 225-235). Publication of the Historic Foundation of Turkey Istanbul.

Kandiyoti, D. (2019). Against All Odds: The Resilience and Fragility of Women's Gender activism in Turkey. *Gender, Governance and Islam*, 80-100.

Kara, İ. (2016). Cumhuriyet Türkiye'sinde bir mesele olarak İslâm 2. 2 Cilt. *İstanbul: Dergâh Yayınları*, *2*.

Karabiyik, I. (2012). Türkiye'de çalışma hayatında kadın istihdamı. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *32*(1), 231-260.

Karaca, Ş. (2013). Modernleşme dönemi Türk romanında evden kaçan ve eve sığınan kadınlar. *Electronic Turkish Studies*, *8*(1).

Karakaya, H. (2018). Toplumsal cinsiyet algısı, din ve kadın. *Journal of Analytic Divinity*, *2*(2), 36-62.

Karakaya, H. (2019). Türkiye'de modernleşme sürecinde muhafazakâr/dindar kadın. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *3*(2), 335-348.

Karatepe, S., & Arıbaş, N. N. (2017). İş hayatında kadın yöneticilere ilişkin cinsiyet ayrımcılığı: Türkiye için bir değerlendirme. *Yasama Dergisi*, (31), 7-23.

Kaya, A. (2015). Islamisation of Turkey under the AKP rule: Empowering family, faith and charity. *South European Society and Politics*, *20*(1), 47-69.

Keskin, S. (2014). Türkiye'de kadın girişimcilerin durumu. *Journal of Entrepreneurship & Development/Girisimcilik ve Kalkinma Dergisi*, *9*(1), 71-94.

Kılıç, D., & Öztürk, S. (2014). Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı önündeki engeller ve çözüm yolları: Bir ampirik uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, *47*(1), 107-130.

Kişioğlu, H. (2015). *Kadınların kariyer yönetimi ve kariyer sürecinde karşılaştığı sorunlar: banka çalışanları üzerine bir alan araştırması* (Doctoral dissertation, Sakarya Universitesi (Turkey)).

Koparan, E. (2020). Bir kamusal alan olan iş dünyasında toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında kadının varlık sorunsalı [The problematique of women's existence in the context of gender equality in public sphere business world]. *Global Journal of Economics and Business Studies*, *9*(17), 55-62.

Koray, M. (1992). Kadın, siyaset, kota. *Türkiye'de Kadın Olgusu İçinde*, 199-245.

Kubilay, Ç. (2010). Türban sorunu bağlamında siyasal İslamcı söylemin "Alternatif" yurttaşlık tasarımı.

Küçük Durur, E., & Şimşek, D. (2017). Modern tesettürlü kadının dönüşümü: Âlâ dergisi örneği. *Tarih Okulu Dergisi*, *10*.

Mutlu, A. (2017). Niteliksel bağlamda kadının siyasetteki yeri ve anlamı. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(9), 24-46.

Müftüler-Baç, M., & Keyman, E. F. (2012). Turkey under the AKP: the era of dominant-party politics. Journal of Democracy, 23(1), 85-99.

Nas, A. (2016). Kadının ailevileştirilmesi: Türkiye'de kamu spotlarında toplumsal cinsiyet ideolojisi [Familialization of women: Gender ideology in Turkey's public service advertisements]. Fe Dergi, 8(1), 168–181.

Nebati, N. (2014). AK Parti teşkilatlarının demokratik değerlere bakışı üzerine karşılaştırmalı bir analiz: Milli görüşten muhafazakâr demokrasiye.

Negiz, N., & Yemen, A. (2011). Kamu örgütlerinde kadın yöneticiler: Yönetici ve çalışan açısından yönetimde kadın sorunsalı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2011*(24), 195-214.

Okay, Y. (2021). *Kadın işgücü ve aile ilişkisi Ordu ili fındık fabrikası işçileri örneği* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Öğüt, A. (2006). Türkiye'de kadın girişimciliğin ve yöneticiliğin önündeki güçlükler: Cam tavan sendromu. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*.

Öncü, A. (1978). Uzman mesleklerde Türk kadını. (Der. Abadan Unat, N.) Türk Toplumunda Kadın. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.

Öniş, Z. (1997). "The political economy of Islamic resurgence in Turkey: The rise of the Welfare Party in perspective", *Third World Quarterly*, 18(4), 743-766.

Önür, H. T., & Dündar, E. (2021). Geleneksel İslam anlayışında kadının çalışması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(1), 321-346.

Özalp, Z. *Türkiye'de muhafazakâr partilerde kadın örgütlenmesi ve kadınların siyasal süreçlere katılımı (Van Ak Parti kadın kolları örneği)* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye'de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (33).

Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *1*(1), 21-39.

Öztürk, T. (2007). *Türkiye'de kadın çalışanların iş yaşamındaki yerinin analizi: İzmir'de bir alan çalışması* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Parlaktuna, I. (2010). Analysis of gender-based occupational discrimination in Turkey. *Ege Academic Review*, *10*(4), 1217-1230.

Pekel, E. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının çalışma hayatındaki konumu. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(1), 30-39.

Pınarcıoğlu, N. Ş. (2017). Eril siyasette kadın temsili (Mi?). *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, *7*(1/1), 12-24.

Sezik, M. (2012). Muhafazakâr siyaset ideolojisi ve Türkiye'de muhafazakârlık. *I. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*, 116-117.

Smith, B. G. (2022). Kadın çalışmaları: Temeller. *Çev. Özde Çakmak). İletişim Yayınları*.

Soysal, A. (2010). Türkiye'de kadın girişimciler: Engeller ve fırsatlar bağlamında bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *65*(01), 83-114.

Sözen, E. (1998). Modernite ev kültürel kimlik. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (25), 153-160.,

Şahingeri, N. A. (2006). Modernizm ve İslamiyet'in kadın anlayışlarının karşılaştırılması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi*.

Şefkatli Tuksal, H.(2014). *Kadın karşıtı söylemin İslam geleneğindeki izdüşümleri* (5.b.). Ankara: Otto Yayınları

Şen, M. (2021). *Kadının kamusal alandan dışlanması: Derinkuyu örneği* (Master's thesis, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Şimşek, H. (2011). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın üreme sağlığına etkisi: Türkiye örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *25*(2), 119-126.

T24. (2021). AKP Kadın Kolları'ndan "AKP'nin papatyaları" yazısı nedeniyle Abdurrahman Dilipak hakkında 81 ilde suç duyurusu. Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2021, https://t24.com.tr/haber/akp-kadin-kollari-ndan-akp-ninpapatyalari-yazisi-nedeniyle-abdurrahman-dilipak-hakkinda-81-ilde-suc-duyurusu,896086

Taşbaş, K. (2010). Emniyet teşkilatında çalışan kadın polislerin iş ve yaşam koşullarının değerlendirilmesi (Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).

TDK (2023). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr/

TDP (2020). İstanbul Sözleşmesine Yönelik Hukuki ve Psikososyal Degerlendirme Raporu [Legal and psychosocial evolution report regarding the Istanbul Convention]. https://ilkha.com/files/uploads/Dosya_ad8b0ccd73.pdf?fbclid=IwAR21HJwAvm3QAnssJfmKK_ zUx0IY_uEqmf7vdWAlcQ-0xhkrn2Ksn6vYk2k

Tire, O. (2017). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye'de kadın yoksulluğu. *Mavi Atlas*, *5*(1), 97-112.

Tunçtan, F. (2021). Muhafazakâr kadının gündelik yaşam pratikleri üzerine nitel bir araştırma.

Turan, S. Ü. (2014). Dindar kadının çalışma hayatında yer almasının dini anlayış ve yaşantısı açısından sonuçları. *Muhafazakar Düşünce Dergisi 41-42. Sayı: Kadın*, 141.

Ünal, D. & Cindoglu, D. (2013). "Reproductive citizenship in Turkey: Abortion chronicles." *Women's Studies International Forum*. Vol. 38. Pergamon, 2013.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (35), 29-56.

Vural, P. I., & Körpe, G. (2018). Üniversite öğrencilerinin kadınlık-erkeklik ve kadına ilişkin namus anlayışı tutumu. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, *2*(3), 155-166.

Yavuz, H. (2003). "Islamic Political Identity in Turkey: Religion and Global Politics" Oxford and New York: Oxford University Press.

Yavuz, Ş. (2015). Ataerkil egemen erkeklik değerlerinin üretiminde kadınların rolü: bir "erkek şehri" Trabzon örneği. *Fe Dergi*, *7*(1), 116-130.

Yazici, B. (2012). The return to the family: Welfare, state, and politics of the family in Turkey. Anthropological Quarterly, 85(1), 103–140.

Yetişen, F. T. H. (2009). Türkiye'de kadının ekonomik kalkınmadaki rolü. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2*(2), 116-131.

Yıldırım, S. (2017). Kadına yönelik şiddet ve ataerkillik. *Bildiriler Kitabı-II, 193*.

Yıldırımalp, S., & İslamoğlu, E. (2014). "İnsana Yakışır İş" kavramı bağlamında Türkiye'de ev hizmetinde çalışan kadınlar. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, *4*(2), 145-175.

Yıldız, A. (2013). İslam'ın muhafazakâr görünümünden muhafazakârlığın İslami Bakiyesine Bediüzzaman, Nurculuk ve Muhafazakârlık. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 10*(38), 5-34.

Yılmaz, S. (2018). Türkiye'de kadınların çalışma hayatındaki yeri ve sosyal güvenlik hukuku düzenlemeleri. *Sosyal Çalışma Dergisi*, *2*(2), 63-80.

Yılmaz, Z. (2015). Strengthening the family policies in Turkey: Managing the social question and armoring conservative–neoliberal populism. Turkish Studies, 16(3), 371–390.

Yücebaş, S. (2012). Türkiye'de muhafazakarlığın gündelik yaşam estetiği. *İnsanbilim Dergisi, 1*(2), 62-80.

Yücedağ, F. (2017). Eğitim yöneticiliğinden ayrılmış kadınların yaşadığı sorunlara ilişkin görüşler: Fenomenolojik bir çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi.

Yüceol, N., Kakı, S., & Çekçi, I. (2022). Covid-19 pandemisinin Türkiye'de kadınların çalışma hayatına katılımı ve iş-yaşam dengesine etkilerinin toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 45-64.

Yükselbaba, Ü. (2013). AKP'nin kadına yönelik söylem ve politikaları: Neo-Liberalizm, ılımlı İslam ve kadın. *Kadin/Woman 2000, 14*(2).

Zürcher, Erik J. (2003). "*Turkey: A Modern History*", I.B.Tauris, New York.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0002-7196-6289
Adı Soyadı	Bahriye Kübra EZİKOĞLU
Doğum Yeri	Samsun/Terme
Doğum Tarihi	01.04.1989

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Kocaeli Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölüm	İktisat

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YDS (…)	YÖKDİL (…)	TOEFL (…)	EILTS (…)
…	-	-	-	-

İLETİŞİM

e-mail	kbr55@hotmail.com